

858

Η

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

ΠΑΡ' ΟΜΗΡΩ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΖΕΓΓΕΛΗ

Δ^{ος} τῶν Φυσ. Ἐπιστημῶν.

» Οὐδὲν ἀειδύοτερον γὰρ φέρει ἀνθρώπου
 πάντων, ὅστω τε γαῖαν ἐπε πηΐει τε καὶ ἔρπει.
 οὐ μὲν γὰρ ποτὲ φησι κακὴν πείσσεσθαι ὀπίσσω,
 ὅφρ' ἄρεσθην παρὶχουσι θεοὶ καὶ γούνατ' ὀρώρη'
 ἀλλ' ὅτε δὴ καὶ λυγρὰ θεοὶ μάκαρες τελέσωσιν,
 καὶ τὰ φέροι ἀκαλῶμενος τετιγότι θυμῷ
 ταῦτος γὰρ νόος ἐστί ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
 οἷον ἐπ' ἔμμερ ἄγχι πατέρ' ἀνδρῶν τε θῶον τε, υ'
 'Οδ. Σ 130.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΣΣΑΡΗ ΚΑΙ ΒΕΡΓΙΑΝΙΤΟΥ

1891

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΠΑΛΑΤΤΕ

Ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τῆς σεμνῆς κλίνης τοῦ κατακτητοῦ τῆς Ἀσίας, ἐνέθεσεν ὁ σοφὸς Σταγειρίτης τὴν χρυσοῦν Ἰλιάδα, ἵνα καὶ φανταζόμενος, ὁ εὐγενὴς αὐτοῦ μαθητής, εἴη εὐδόνειρος· ἀλλὰ καὶ τίς ἡγεμών, τίς φιλόσοφος, τίς ποιητής, τίς καλλιτέχνης, τίς ῥήτωρ, τίς ιστορικός, τίς γεωγράφος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, δὲν ἔσχε τὰ θάνατα τοῦ Ὀμήρου ἔπῃ ἐγκόλπιον, ὀδηγὸν καὶ ὑπογραμμὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὐτοῦ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ τοῦ βίου πελαγοδρομίᾳ;

Ὡς ὁ Κολόμβος, πρὸ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων, νέον πραγματικὸν ἀνεκάλυπτε κόσμον καὶ ἐδώρει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπέραντον παρθένον γῆν, ἣν φιλόπονοι λαοὶ καλλικάρπως ἐγονιμοποίησαν, καλλιμέταλλα ἐδάφη τὰ ὅποια ἐμπειρος ἀνθρωπότης πλουσίως ἐξεμεταλλεύθη, ὄρη δασόφυτα καὶ χρυσορροῶς ποταμούς, γαίης πολυφόρους καὶ πιωτάτους λειμῶνας, ἐξ ὧν πάντων ἑκατομμύρια ἐκ τῆς Ἑσπερίας εὐφρεῖς καὶ φίλεργοι ἄνδρες συνεκόμισαν πλοῦτον καὶ εὐμάρειαν, ἔκτισαν πόλεις εὐδαίμονας καὶ ἀνῆγειραν μέγαλα καλλιμάρμαρα· οὕτω καὶ ὁ Ὀμηρος, πρὸ τριῶν χιλιετηρίδων περίπου, ἀπεκάλυπτεν εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν νέον μέγαν πνευματικὸν κόσμον, ἔδαφος θαλερὸν ἀφ' οὗ πλανθεῖσα ἀνεβλάστησε καλλιανθὴς μετ' σὺ πολὺ ἡ ποίησις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, ὕλην πλουσίαν καὶ εὐπλαστον ἀφ' ἧς ἐπλασεν ὁ εὐφρέστερος τῶν λαῶν τοὺς θεοὺς καὶ τὴν θρησκείαν του, ὀρίζοντα αἴθριον καὶ εὐρύν, ἀφ' οὗ ἐνεπνεύσθη ἡ καλλιτεχνία τὰ ἀριστουργήματα αὐτῆς, πηγὴν ἀκένωτον καὶ ἀνεξάντλητον ἀφ' ἧς ἦν-

τλησαν ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ ἐπιστῆμαι τὰ πρῶτα αὐτῶν διανυγῇ νάματα.

Οὐδεμία ἐποχή, οὐδεὶς λαός, οὐδὲν ἔθνος ἡμφισβήτησε τὴν μεγίστην καὶ ἄμεσον ἐπιρροὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίδοσιν τῆς ποιήσεως, τῆς καλλιτεχνίας, τῆς στρατηγικῆς, τῆς φιλοσοφίας! Στρατιωτικὴ ἀρετὴ καὶ φιλοσοφία, λέγει ὁ Egger, καλλιτεχνία, δράμα, ῥητορική, σύμπαν τὸ ἐνδοξον μέλλον τῆς Ἑλλάδος, εὔρηται ἐν σπέρματι ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ· ὁ λαὸς ὅστις ὑπνυόρευσε τοιοῦτους στίχους δὲν ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ πρὶν ἢ παραγάγῃ τὸν Μιλτιάδην, τὸν Φειδίαν, τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Δημοσθένην» (1).

Ἰδίως ὅμως ὁ Ὅμηρος ἐτιμᾶτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν· δύο μόνοι αὐτοῦ στίχοι περὶ τινος πόλεως ἀναφερόμενοι, ἦσαν τὸ κάλλιστον αὐτῆς σέμνωμα, ἡ τιμιωτάτη περγαμνὴ· πόλεις ὁλόκληροι ἀναφέρονται ἐπιστραφεῖσαι ἀπὸ λαοῦ εἰς ἕτερον, διότι εἰς τοῦτον κατὼνόμαζεν αὐτὰς ὁ Ὅμηρος.(2)

(1) Egger (Memoiresittér. ancien. p. 72). Talents et vertus militaires, beaux arts, drame, éloquence, tout l'avenir glorieux de la Grèce est en germe dans l'Illiade est dans l'Odyssée. Le peuple qui dicta de tels vers ne devait pas s'arrêter avant d'avoir donné au monde Miltiade, Phidias, Sophocle et Démostène· καὶ ὁ Chateaubriant λέει· Homère a donné Virgile à l'antique Italie, et le Tasse à la nouvelle le Camoëns au Portugal, Ercila à l'Espagne, Milton à l'Angleterre, Voltaire à la France, Klopstok à l'Allemagne, il n'a pas besoin de mes éloges. (Essai sur les Révolutions anc. et modernes liv. I. ch. XXI).

(2) Οἱ Αἰωλοὶ ἠναγκάσθησαν διὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ δώσωσι τὴν Καλυδῶνα εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς, ὁμοίως οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σειστόν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀζύδου. (Eust. Polit. I Π σελ. 524.). Δι' ἐνός στίχου τοῦ Ὀμήρου, ὁ Σόλων, ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Σαλαμῖνος. (Πλουτ. βίος Σόλωνος cap. XV).

Οὐ μόνον δὲ διὰ τὸ κάλλος τοῦ ἔπους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παντοδαπὴν γνῶσιν καὶ μάθησιν ἣν περιελάμβανον οἱ δύο οὗτοι τηλαυγεῖς ἀστέρες τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἀπετέλουν τὸ ἀναπόφευκτον τῆς νεολαίας ἐφόδιον, τὸ κατ'ἐξοχὴν διδακτικὸν αὐτῆς βιβλίον. τὴν ἐγκυκλοπαιδεῖαν ἐν ἣ αὕτη ἐδιδάσκετο τὴν θρησκείαν, μυουμένη τὴν ποίησιν, ἐσπούδαζε τὴν φύσιν, ψάλλουσα τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων τῆς, ἐξεμάνθανε τὴν ναυτιλίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὰς παντοίας τοῦ βίου τέχνας, ἀποστηθίζουσα τὰ χρυσορρήμονα τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν ἔπη.

Ἰδίως θαυμασία εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀκριβοῦς ἐξεικόνισις τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν ἀρετῶν τῶν ἡρώων αὐτοῦ, καὶ ἡ γλαφυρὰ τῶν καλῶν τῆς φύσεως περιγραφή· ἀμίμητοι παραμένουσιν αἱ παραβολαὶ αὐτοῦ δι' ὧν τοσοῦτον ἐναργῆ, τοσοῦτον πλήρη παρίστα τὴν συνταραχὴν ἀγρίας μάχης, ἢ τὸ μεγαλεῖον παντοδυνάμου θεότητος, τὴν ἀρετὴν καὶ ἀνδρείαν στρατηλάτου ἄνακτος, ἢ καλλιμόρφου παρθένου τὴν χάριν καὶ σεμνότητα· τὴν ὕλην δὲ τῶν παραβολῶν αὐτοῦ ἠντλεῖ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς φύσεως· ἢ λαμπρῶν τῶν ἀστέρων, τοῦ ὑψαύχενος ἵππου ἢ ὄρου καὶ τὸ φιλοπόλεμον, τὸ αἰμοδιψὲς τοῦ γυπός, τὸ περιμῆκετον τῆς ἐλάτης ἢ τοῦ σιδήρου τὸ ἀκαμπτον κτλ. εἶνε τῶν παραβολῶν αὐτοῦ τὰ συννηθέστερα πρότυπα· ἢ βαθεῖα γνῶσις ἣν ἐκέκτητο τοῦ φυσικοῦ πλούτου, τῶν ζώων, τῶν δένδρων, τῶν μετάλλων, τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ, τοῦ ὠκεανοῦ, τῶν ποταμῶν, τῶν ὁρέων, ἢ το ἢ γλαφυρωτέρα γραφίς, δι' ὧν ἐξεικόνιζε τὸν χαρακτῆρα, τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν τῶν ἡρώων αὐτοῦ διὰ τῶν ζωηρωτέρων χρωμάτων, περιέβαλλε διὰ τῆς αἰγλησετέρας στιλβηδόνης, ἀπετύπου διὰ τῆς αἰσθητικωτέρας ἐντυπώσεως.

Τοιοῦτον ὃν τοῦ Ὀμήρου τὸ ποίημα, οἶνοεἰ

πανόραμα παμφανόεν ἐν ᾧ παρελαύνει ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ὁράσει καὶ τῷ κάλλει, ὁ φυσικὸς καὶ ἀπέριτος, ὁ μεγαλοπρεπὴς τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐκείνων βίος, δύναται νὰ παράσῃ εἰς πάντα σπουδαστὴν καὶ λάτρην τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς ἄφθονον τὴν ὕλην πρὸς παντοίαν σπουδὴν. Ἡ ποίησις τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ θρησκεία, ἡ φιλολογία, ἡ μυθολογία, ἡ ρητορική, ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ ἠθική, ἡ στρατηγική, ὁ πολιτικὸς καὶ ἰδιωτικὸς βίος, ἡ φύσις, αἱ τέχναι παντὸς εἶδους, ἐγένετο ἀντικείμενον συγγραφῆς μακρῶν καὶ παμπόλλων διατριβῶν καὶ μονογραφιῶν.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς φύσεως παρ' Ὀμήρῳ οὐκ ὀλίγα ἐπὶ τὸ περιγραφικώτερον, ὀλίγιστα δ' ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον ἔχουσι γραφῇ, ὧν τινα ἐνίοτε μὴ δυνηθέντα ν' ἀπαλλαγῶσι μονομεροῦς τινος καὶ ἀποκλειστικῶς φιλολογικῆς ἐρμηνείας, πλημμελῶς ἔστιν ὅπου, κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην, ἡρμηνεύθησαν. Τοῦτων ἕνεκα ἐσκέφθην κἀγὼ τοιαύτην τινὰ νὰ ποιήσωμαι μελέτην· εἰς τοῦτο δὲ προέβην εὐθύς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν μου, ὑπ' ὅσιν ἔχων καὶ ἄλλας μὲν σχετικὰς διατριβὰς καὶ μονογραφίας, εἰς αἷς ἐκάστοτε παραπεμπῶ τὸν ἀναγνώστην, ἰδίως δὲ αὐτὰ τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, ἀφ' ὧν ἐπορίσθην τὴν ὕλην τῆς μικρᾶς ταύτης διατριβῆς, ἐπιζητῶν, ὅπου τις ἀμφιβολία, οὐχὶ τὴν κατὰ γράμμα πάντοτε φιλολογικὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ τὴν φυσικωτέραν τοιαύτην, τὴν μᾶλλον πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἐν γένει τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κοτάστασιν συνάδουσαν. οὐδ' ἔστιν ἀποθαρρυνθεὶς, τὸ ἐργῶδες καὶ μέγα τοῦ ἔργου, πρὸς τὰς ἐμὰς ἀσθενεῖς καὶ μικρὰς δυνάμεις ἀναμετρήσας, διότι ἡ σκέψις τοῦ νὰ ἐντυφλήσω εἰς τὰ μελίσροτα ἔπη τοῦ Μελνσιγενοῦς ποιητοῦ, εὐφραϊνόμενος καὶ ἀναψυχόμενος μετὰ

τὸν αὐχμὸν τῶν ἐξετάσεων, ἐν τῷ ὁροσοσταγῇ
καὶ μυρόπνῳ ἄντρῳ τῆς Ἰωνίδος μούσης, κατεῖ-
χέ με καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἄκοντα παρέσυρέ με
ὥς αἱ πάλαι ἠδύλαλοι Σειρῆνες, οὐδ' ἔστεργον
νὰ βύσσω πρὸς αὐτὰς τὰ ὦτα» καί τοι καλῶς ἐ-
γνώριζον τὸν κίνδυνον εἰς ὃν πρόωρος ζῆλος
καὶ ἀπειρία ἠδύναντο νὰ μὲ ὠθήσωσιν, ἐλπίζων
ἐπὶ τὴν ἐπιείκειαν τῶν μελλόντων νὰ ἐντύχῃσι
τῇ ἐμῇ ἐργασίᾳ.

Ἐν Φαλήρῳ, 8 Ἰουνίου 1891.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ

» Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν
 » ἡέλιόν τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλήθουσιν
 » ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα, τὰ τ' οὐρανός ἐστεφάνωται
 » Πληιάδας θ' Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος
 » Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἁμαξάν ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν,
 » ἥ τ' αὐτῷ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει,
 » οἷη δ' ἁμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο. (Ἰλ. Σ. 483)».

Τὸ σύμπαν εἶχε διανεμηθῆ μεταξὺ τῶν τριῶν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας υἱῶν διὰ κλήρου, καὶ ὁ μὲν Ποσειδῶν ἔλαχε τὴν πολιὴν ἄλλα, ὁ Ἄδης τὸν ἡρόεντα ζόφον, τὸν δὲ εὐρὺν Οὐρανὸν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσιν ἔλαχεν ὁ ὑψιβρεμέτης Ζεὺς· ὁ μακρὸς Ὀλυμπος καὶ ἡ γαῖα ἔμειναν κοινὸν ἀπάντων κτῆμα (Ἰλ. Ο. 189).

Ἐν τῷ αἰθέρι διέμενον ἰδίως ὁ Ζεὺς (Ἰλ. Β. 412) δὲν ἔκειτο δὲ ὁ αἰθήρ λίαν ὑψηλὰ, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸν ἀέρα, καὶ τοσοῦτον πλησίον τῆς Γῆς ὥστε ἡ παρὰ τὴν Ἰδην ἐλάτῃ εἰς τὴν ἀναβάς ὁ ἀπατηλὸς Ὑπνος ἐκρύβη, περιμήκετος οὖσα διὰ τοῦ ἀέρος ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ αἰθέρος.

» Ἐνθ' Ὑπνος μὲν ἔμεινε πάρος Διὸς ὅσος ἰδέσθαι
 » εἰς ἐλάτῃ ἀναβάς περιμήκετον, ἥ τότε ἐν Ἰδῇ
 » μακροτάτῃ πεφυῖα θί' ἡέρος αἰθέρ' ἵκανε (Ἰλ. Ξ. 286)».

Πιθανῶς ὅμως ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ τὸ ὕψος τῆς ἐλάτῃς, πολὺ δὲ ὑψηλότερον θὰ ἔκειτο ὁ ἀπρόσιτος εἰς τὰ ὅμματα τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον εἰς τοὺς ἀθανάτους

προσιτός αἰθήρ, εἰς ὃν οὐχ ἦπτον πολλάκις ἀναφέρεται ὅτι καὶ ἡ ἐν τῇ Γῇ βοή κατὰ τὴν ὥραν σφοδρᾶς μάχης, καὶ ἡ λάμψις τῶν φονικῶν ὀπλῶν ἔφθανε.

Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οὐρανίῳνες μετέβαινον εἰς τὸν αἰθέρα ἐνθα παντοῖται μεταξὺ τῶν διεδραματίζοντο σκηνάκι· οὕτω ὁ Κρονίδης ἀπειλῶν τὴν πανοῦργον σύνηνον διότι τὸν ἀπεκοίμισε δολίῳ, δεινὰ κατὰ τῶν Τρώων βουλευομένη, τῇ ὑπενθυμίζει ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ἄλλοτε ἀνάρτημα δέσας διὰ χροσσοῦ ἀρρήκτου δεσμοῦ τὴν ἐκείμασεν ὑπόθεν ἐν τῷ αἰθέρι καὶ ταῖς νεφέλαις ('Ιλ. Ο. 20)· καὶ συμβούλια ἐν τῷ αἰθέρι ἐτέλουν οἱ ἀθάνατοι, οὐδ' ἡδύνατό τις αὐτῶν νὰ διατελῇ ἀπόκρυφος ἐν τῷ αἰθέρι μένων, μηδ' αὐτοῦ τοῦ κτήτορος, τοῦ παντοδυνάμου Διὸς ἐξαιρουμένου, ὅστις ὅταν ὁ ἔρως τὰς πυκνὰς αὐτοῦ φρένας ἀμφεκάλυψεν, καὶ ἡ δολοφρονέουσα λευκώλενος Ἥρα διήγειρεν ἐν αὐτῷ τὸν ἱερον καὶ τὴν φιλότητα, δανεισθεῖσα ταῦτα παρὰ τῆς φιλομειδοῦς Κύπριδος, τότε ἵνα μὴ πάνοπτος γένηται ὑπὸ τῶν ἀκριτομήθων συναδέλφων, περιεκαλύφθη διὰ χροσσῆς νεφέλης, καὶ τοσοῦτον πυκνῆς, ὥστε οὐδὲ τοῦ Ἥλιου τὸ ὀξύτατον φᾶος ἡδύνατο νὰ διεσδύσῃ ('Ιλ. Ε. 340).

Ὁ μὲν λοιπὸν αἰθήρ ὑπὲρ τὸν ἄερα ἔκειτο, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ ὑψοῦτο ὁ εὐρύς Οὐρανός·

»αἶγλη παμφανόεσσα δι' αἰθέρος Οὐρανὸν ἵκεν» ('Ιλ. Β. 458).
ἐρειδόμενος ἐπὶ μακρῶν κίωνων

»καὶ γαίαν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶ ἔχουσιν» ('Ὀδ. Α. 54).

τὰς κίονας δὲ ταύτας αἵτινες περὶ τὴν γῆν τεθειμέναι ὑπεστήριζον τὸν Οὐρανόν, ἐκράτει ὁ ὀλοόφρων Ἄτλας, ὅστις καὶ τῆς θαλάσσης ἀπάσης ἐγνώριζε τὰ βάθη ('Ὀδ. Α. 52). Μέχρι δὲ τοῦ Οὐρανοῦ ὑψοῦτο ὁ Ὀλυμπος ('Ιλ. Α. 497.), τὸ ἀσφαλὲς τῶν θεῶν ἔδος ὅστις

»Οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται οὔτε χιῶν ἐπιπίλνεται, ἀλλὰ μαλ' αἶθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρεμεν αἶγλη» ('Ιδ. Ζ. 45).

Οὕτω τεχνηέντως καὶ στερεῶς ὑπὲρ τὴν γῆν τὸ

σύμπαν ὠκοδομηται, τὰ πάντα ἐν αὐτῷ διέποντος τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὅστις διὰ τῶν ἄλλων ὑποδεστέρων τοῦ σύμπαντος θεοτήτων ἔπεμπεν ἐκεῖθεν τέρατα τοῖς θνητοῖς, καὶ ἐδήλου αὐτοῖς τὸν χρόνον ἔχοντα οὕτω· τὸ ἡμερονύκτιον διηρεῖτο εἰς ἡμέραν καὶ νύκτα, αἵτινες ὑποδιηροῦντο ἐκάστη εἰς τρία μέρη, καὶ ἡ μὲν ἡμέρα εἰς ἡών, μέσον ἡμαρ, καὶ δαίλῃν ('Οδ. Η 288 'Ιλ. Φ. 111), ἡ δὲ νύξ εἰς τὸν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου χρόνον (τὰ ἔσπερα 'Οδ. Ρ. 191), τὸν περὶ τὰς μέσας νύκτας, ὅτε οἱ ἀστέρες λάμπουσιν εἰσέτι φκεινῶς ἐν τῷ σκότει, καὶ τὴν ἀμφιλύκην πρὸ τῆς ἡοῦς.

» Ἡμῶς δ' οὐτ' ἄρ' πω ἡώς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ ('Ιλ. Η. 433). καὶ

» ἀλλ' ἴομεν· μάλα γὰρ νύξ ἄνεται, ἐγγύθι δ' ἡώς
ἀστροα δὲ δὴ προδέδῃκε, παρῶχῃκε δὲ πλέων νύξ
τῶν δύο μοιράων, τριτάτῃ δ' ἔτι μοῖρα λείλειπται ('Ιλ. Κ. 251).

Ὁ ἥλιος ἀνιῶν ἐς οὐρανὸν ἀναγγέλλει τὸ πρῶτον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς γῆς τὴν χρυσόθρονον Ἡώ, ἣτις καταλείπουσα τὴν κλίνην τοῦ ὠρχίου Τιθωνοῦ, φέρει τὸ φῶς εἰς τοὺς ἀθανάτους καὶ τοὺς βροτούς, ἐρχομένη ἐκ τῶν βράων τοῦ ὠκεανοῦ, μετὰ τὴν ἀνατολὴν δὲ μέσον Οὐρανὸν ἀμφιβαίνων δύνει τέλος ποτὶ ζόφον, καὶ ἄψ' ἐπὶ Γαίαν ἀπ' οὐρανόθεν προτρέπεται· εὐρίσκοντο δὲ αἱ τροπαὶ αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ Συρίᾳ ('Οδ. Ο 404). Τῆς νυκτὸς τὰ διάφορα μέρη διακρίνει ἡ λάμψις καὶ ἡ πορεῖα τῶν ἀστέρων.

» Ἀλλ' ὅτε δὴ τρίχα νυκτὸς ἔην μετὰ δ' ἀστροα βεδῆκειν» ('Οδ. Ξ. 483).

Τὴν νύκτα ἐτίμων πολὺ, διότι ἦτο ὁ χρόνος τῆς ἀναπαύσεως· καὶ αὐτὸς ὁ Ζεὺς ὅτε κατεδίωκε τὸν Ὑπνον, ἐφείσθη αὐτοῦ σωθέντος ὑπὸ τῆς ταχείας Νυκτὸς, ἣν δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ ('Ιλ. Ξ. 261).

Αἱ ἡμέραι ἀπετέλουν τοὺς μῆνας οἵτινες διεκρίνοντο εἰς ἰσταμένους καὶ φθίνοντας·

(*) » τοῦ δ' αὐτοῦ λυκάδαντος ἐλεύσεται ἐνθάδ' Ὀδυσσεὺς
τοῦ μὲν φθίνοντος μηνός, τοῦ δ' ἰσταμένου.»

κανονιζόμενοι ἴσως ἐκ τῶν φάσεων τῆς Σελήνης, ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδεμίᾳ θετικότης, καθόσον τὸ ῥηθὲν χωρίον ('Οδ. Ε. 162—165 (1)) θεωρεῖται υποβολιμαῖον.

Οἱ μῆνες ἀπετέλουν τὸν περιτελλόμενον ἐνιαυτόν, οὗτινος συμπληρουμένου ἐπανήρχοντο κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν αἱ ὥραι·

»ἀλλ' ὅτε δὴ μῆνες τε καὶ ἡμέραι ἐξετελεῦντο
ἄψ περιτελλομένου ἔτεος καὶ ἐπλήθυον ὥραι» ('Οδ. Α. 294)

Τέσσαρες ἀναφέρονται παρ' ὁμήρῳ ὥραι· ὁ χειμῶν ἡ ὥρη χειμερίη, καθ' ἣν ἀπέρχονται οἱ γέραντοι πρὸς τὰς ροὰς τοῦ ὠκεανοῦ ('Ιλ. Γ. 4) Τὸ ἔαρ ἡ ὥρη εἰαρινή, καθ' ἣν ἡ τοῦ Πανδάρου καλλιμόλπος κόρη καθημένη ἐπὶ τῶν πυκνῶν φύλλων τῶν δένδρων διαχέει τὴν πολυηχεὰ αὐτῆς φωνήν, ὀλοφυρομένη τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ τῆς Ἰτύλου, τὸ θέρος, καὶ ἡ θαλερὰ ὁπώρα (ὅδ. Ε. 384. Α. 192).

Οἱ πλεῖστοι παροαδέχονται ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου τρεῖς μόνον ὑπῆρχον ὥραι, ἡ δὲ ὁπώρα ἦτο συνώνυμος τοῦ θέρους· ὁ Friedreich (2) ἐπικαλεῖται καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναφέροντος τρεῖς μόνους ἐποχάς, χειμῶνα, ἔαρ καὶ ὁπώραν, καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἀναφέροντος χειμῶνα, ἔαρ καὶ θέρος· οὐχ ἤττον τοῦτο δὲν δυνάμεθα νῦν δεχθῶμεν, καθ' ὅσον παρ' Ὀμήρῳ σαφῶς διαστέλλεται ἡ ὁπώρα, τοῦ θέρους. Ὁ Ὀδυσσεὺς περιγράφων τὴν Σκύλῃν λέγει ὅτι ἡ κορυφὴ ταύτης ἀείποτε καλύπτεται ὑπὸ νεφέλης, καὶ κατὰ τὸ θέρος, καὶ κατὰ τὴν ὁπώραν ('Οδ. Μ 76)· ὁμοίως ὁ Εὐμαῖος λέγει εἰς τὸν Ὀδυσσεά ὅτι ἤκουσε παρὰ τινος περὶ τοῦ αὐθέντου του, ὅτι οὗτος θὰ ἔλθῃ λίαν ταχέως, ἢ τὸ θέρος ἢ τὴν ὁπώραν «καὶ φάτ' ἐλεύσεσθαι ἢ ἐς θέρος ἢ ἐς ὁπώραν» ('Οδ. Ε. 384)

ὁμοίως τὴν ὁπώραν καλεῖ τεθαλυῖαν ('Οδ. Α, 193). Πάντως μὲν ἡ ὁπώρα δὲν συνέπιπτε μὲ τὸ νῦν φθι-

(1) Hom. Odys. editio quinta correctior von C. Hentze Lipsiae 1886.

(2) Friedreich die Homerischen Realien σελ. 16.

νόπωρον, ὡς γέινεται δῆλον ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης, καθ' ὅσον καὶ ὁ Βορρᾶς καλεῖται ὀπωρινός, γνωστὸν δὲ ὅτι οὗτος πνέει ἐν Ἑλλάδι συνεχῶς κατ' Αὐγούστον (μελτέμια) ἰδίως, καὶ ὁ Σείριος ἐπίσης, ὅστις λέγεται ὅτι φέρει πολλὴν πυρετὸν ἐρχόμενος κατὰ τὴν ὀπώραν.

«Ὅς ρα τ' ὀπώρης εἰσιν, ἀρίζηλοι δὲ αἱ αὐγαί,
φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἀστράσι νυκτός ἀμολγῶ,
ὅν τε κύν' Ὀρίωνος ἐπικληθὲν καλέουσιν
λαμπρότατος μὲν ὄγ' ἐστὶ, κακὸν δὲ τε σῆμα τέτυκται
καί τε φέρει πολλὴν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν» (Ἰλ. X. 26).

Ἦτο ὁμῶς τοῦ θέρους διακεκριμένη· ὡς ἐκ τῆς πραγαγωγῆς τῆς λέξεως καθίσταται δῆλον, ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν ὀπωρῶν (Αὐγούστος καὶ Σεπτέμβριος). Πιθανῶς, ὡς λέγει ὁ Εὐστάθιος ἦτο τὸ τέλος τοῦ θέρους, ὀπώρα δὲ καὶ νῦν μέρος θέρους τὸ τελειταῖον μεθ' ὃ τὸ μετόπωρον (1). Ἐκ τοῦ ὅτι καλεῖ τὸν Σείριον ὀπωρινόν, ὅστις ὡς φαίνεται ἐκανόνιζε τὴν ὀπώρην (Ἰλ. X. 26, E. 4), δὲν δυνάμεθα νᾶ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν, καθ' ὅσον δὲν γνωρίζωμεν τί ἐννοεῖ διὰ τοῦ ἐπιθέτου ὀπωρινός, ὅτι κατὰ τὴν ὀπώρην ἐπιτέλλει ἡ ἄλλοτι· καὶ ὁ Ἡσίοδος διαστέλλει τὴν ὀπώρην (2) τοῦ θέρους, ἀναφέρων καὶ ὀπωρινὸν ὄμβρον (ἀρχαὶ βεβαίως τοῦ παρ' ἡμῖν φθινοπώρου). Ἀναμφίβολον ἐκ πάντων προκύπτει ὅτι ἡ ὀπώρα ἦτο ἡ περὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον ἐποχὴ, μεθ' ἣν ἤπετο ὁ χειμῶν, ἦτο δὲ συνέχεια τοῦ θέρους, ἀφ' οὗ διεκρίνετο εἴτε ταύτην θεωρήσωμεν ὡς μέρος αὐτοῦ, εἴτε ὡς ἰδίαν εὐθὺς ἀμέσως μετ' αὐτὸ ἐπερχομένην ἐποχὴν τοῦ ἔτους.

Κύων Ὀρίωνος ὀνομαζέσθαι ὁ Σείριος ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὀπισθεν τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὀρίωνος· ἔκτοτε δὲ βλέπομεν, ὡς καὶ μετέπειτα ἐπὶ Ρωμαίων συν-

(1) Eustathii commentarii ad Homeri Iliadem Lipsiae 1827. σελ. 1255 edit. Bag.

(2) Ἡσίοδ. Ἔργα καὶ Ἡμ. 674.

έβχινεν, ό Σείριος έθεωρεΐτο ώς κείιστον σημεΐον, διότι πλὴν τῆς θέρμης, καί οί τότε πνέοντες Λιβυκοί άνεμοί καθίστων τὴν έποχὴν τῶν κυνικῶν καυμάτων άνικρωτάτην (1), διὰ τοῦτο καί άλλαχοῦ καλεΐται οὐλιος (ολέθριος) (Ίλ Α 62).

Πλὴν τοῦ Σειρίου ολίγιστα άλλα σημεΐα τοῦ έναστρου οὐρανοῦ αξιοῦνται τοιαύτης πως μακρᾶς περιγραφῆς έν τοῖς έπεσι. Ποιητικώτατα έξυμνεΐται καί ό περικαλλὴς τῆς Ἀφροδίτης κόσμος όν καλεΐ Ἐωσφόρον, τὸν κατὰ τὴν ἡώ έμφανιζόμενον ἐπὶ τοῦ στερεώματος, καί Ἐσπερον, τὸν κατὰ τὴν έσπέραν, καί περὶ μὲν Ἐωσφόρου λέγει έν Ὁδ. Ν. 93.

«Εὖτ' άστήρ υπέρεσχε φαάντατός τε μάλιστα
έρχεται άγγέλων φάος ἡοὺς ἡριγενείης».

καί έν Ἰλιάδι Ψ. 226

α' Ημος δ' Ἐωσφόρος εἰσι φάως έρέων ἐπὶ γαΐαν,
όντε μέτα κροκόπεπλος υπέρ άλλα κίδναται ἡώς»

περὶ τοῦ Ἐσπέρου δέ :

«Οἷος δ' άστήρ εἰσι μετ' άστράσι νυκτὰς άμολγῷ
έσπερος, ός κάλλιστος έν οὐρανῷ ἴσταται άστήρ» (Ίλ. Χ. 317)

Τοὺς άστερισμούς, καί ιδίως τοὺς παρὰ τὸν Βόρειον πόλον, εἶχον μόνον αὐτῶν ὀδηγίαν κατὰ τὰς αἰθρίας τῆς Μεσογείου νύκτας οί ναυτιλλόμενοι. ό Ὁδυσσεὺς έγκαταλείψας τὴν άγκάλην τῆς έρατε. νῆς νύμφης, διασχιζεί γηθόσυνος τὰ πελάγη παρὰ τὸ πηδάλιον ἴσταμένος, καί τὴν ὑπὸ άπήμονος καί λιαροῦ άνέμου οὐριοδρομοῦσαν σχεδίαν του τεχνηέντως διευθύνων.

«οὐδὲ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν έπιπτεν
Πληιάδας (2) τ' έσορώντι καί ὀψὲ δύοντα Βωώτην

(1) Ἡ έῶά έπιτολή τοῦ Σειρίου, ένεκα τῆς μεταπτώσεως καί άλλων λόγων, έγένετο τότε περὶ τὸν ένα καί ἡμιου μῆνα πρωΐατερον, ἥτοι περὶ τὰ τέλη Ιουνίου.

(2) Καί ἡ παραγωγή τῶν ὀνομάτων πολλῶν εκ τῶν άστερισμῶν, τῶν τότε παρατηρηθέντων, φαίνεται έχουσα σχέ-

"Αρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν
ἦτ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεῖ
οἷη δ' ἄμμορος ἐστὶ λοετρῶν Ὠκεανοῖο (Ὀδ. Ε. 271).

τὸ σύμπαν δὲ μετὰ τῶν ἀστέρων πάντων εἶχε παρα-
στήσει ἐν τῇ θρυμασσίᾳ ἀσπίδι τοῦ Ἀχιλλέως· ὁ δει-
μόνιος χῶλος.

«Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ' ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,
ἠέλιον τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλήθουσιν
ἐν δὲ τείρεα πάντα τάτ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται,
Πληγάδας θ' Ὑάδας τε, τότε σθένος Ὠρίωνος
"Αρκτον θ',» κτλ. Ἰλ. Σ. 485.

Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι πάντα τὰ τείρεα, ἥτοι
οἱ ἀστερισμοί, ἐξεπροσωποῦντο ἐν ταῖς Πλειάδι καὶ Ὑ-
άδι, τῷ Ὠρίωνι, τῷ Βοώτῃ, καὶ τῇ "Αρκτῷ φαίνεται ὅτι
ἐν τῇ παναρχαίᾳ τάτῃ ἐποχῇ ὁ οὐρανὸς μικρᾶς ἡξιού-
το μελέτης, καὶ μόνον τὰ σπουδαιότερα καὶ φαινότερα
αὐτοῦ σημεῖα ἐκίνουν τὸ διαφέρον καὶ ἐκέκτηντο ἰδι-
αίτερον ὄνομα· τοῦτο δεικνύται ἐναργῶς ἐν τοῖς ἄνω
στίχοις, ἐν οἷς ἀναφέρεται ὅτι μόνῃ ἡ "Αρκτος, ἣν καὶ
ἄμαξαν ἐκάλου, ἔμενε ἄμμοιρος τῶν λουτρῶν τοῦ Ὠκε-
ανοῦ, ἥτοι μόνῃ αὕτῃ οὐδέποτε ἔδυε, ἐνῶ εἰς τὸ σχε-
τικῶς μέγα πλάτος τῆς ἡμετέρας πατρίδος, πλείστοι
καὶ ἄλλοι ἀστέρες συναποτελοῦσι μετὰ τῆς "Αρκτου
τὴν ζώνην τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων, ἀλλ' ἐκ τούτων μό-
νον ἡ "Αρκτος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου σχήματος, καὶ
ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτῆς πρὸς τὸν Β. πόλον, οὐ ἔ-
νεκα τὸ ἀειφανὲς αὐτῆς μᾶλλον κατὰ δῆλον γέινεται,
ἀναφέρεται ὡς τοιοῦτος ἀστερισμός· ἐν γένει δὲ τὰ φαι-
νόμενα τῆς νυκτός ἦν ἰδίως εἰς ὕπνον ἀφίερων οἱ τὸν
φυσικὸν βιοῦντες βίον προπάτορες ἡμῶν, μικρὸν τὴν
προσοχὴν αὐτῶν ἀπέσπῳ, καὶ αὐτῇ δὲ ἡ ἀργυρόχλωμος
ἀνῆλθε τῆς νυκτός, ἡ τοσοῦτον τὸν ποιητικὸν οἶστον
τῶν ἡμετέρων διεγείρουσα ποιητῶν, σπανιώτατα ἄξι-

σιν μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους· εὐτὼ αἱ
Πλειάδες, φαίνονται ἐκ τοῦ πλείειν παραγόμενοι, καὶ αἱ Ὑάδες
ἐκ τοῦ ὑεῖν=βρέχειν.

οὔται μνείας, ἐνῶ ὁ παμφανόων Ὑπερίων, τῶν λαμ-
προτέρων ἀπολαύει ἐπιθέτων, καὶ τῶν ὑψηλοτέρων τι-
μῶν· κατὰ τοὺς ὑγιεῖς ἐκείνους ἡρωϊκοὺς χρόνους ἡ
ποίησις ἐξύμνει τὸ ἀπτὸν καὶ πραγματικὸν κάλλος, οὐδ'
ἠρέσκατο εἰς ῥωμαντικὰ βρυκαλιζομένη ὄνειρα.

II

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ

«ὦ φίλοι οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπη ζόφος οὐδ' ὅπη ἡώς
οὐδ' ὅπη ἥλιος φασίμβροτος εἶσ' ὑπὸ γαῖαν
οὐδ' ὅπη ἀννέϊται» (Ὀδ. Κ. 190).

Ὁ θαυμασμὸς τῆς ἀπείρου τῆς φύσεως καλλονῆς,
ἡ ἀπόλαυσις τῶν εἰεργετικῶν αὐτῆς δώρων, τὸ δέος ὅπερ
ἐνεποιεῖ ἡ ἐκδήλωσις τοῦ μεγαλείου τῶν ἐν αὐτῇ δυ-
νάμεων, διήγειρεν εἰς τοὺς πρώτους ἐκείνους ἀνθρώπους
συναισθήματα χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης, σεβασμοῦ ἢ
ἀνησυχίας· μὴ δυνάμενον τὰς ζωντὰς ταύτας ἐντυπώ-
σεις νὰ ἀντικρύσῃ καὶ αὐτὸ τοῦτο νὰ ἰδιοποιηθῇ τὸ
ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνεγνώριζε τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ καὶ
ἐδημιούργει θείας δυνάμεις, ἃς ἐσέβετο καὶ ἐτίμα, ὑπερ-
φυσικὰ ὄντα, ἅτινα ἐλάτρευε καὶ ἐφοβέτο. Ὁ Ὅμηρος
ἐπλαττε τοὺς θεοὺς τοῦ ἐκ τῆς φύσεως λαμβάνων τὴν
ὕλην, ὡς ὁ Φειδίας ἐκ τοῦ μαρμάρου, καὶ ἐγλυφεν αὐ-
τοὺς διὰ τοῦ μελιρρύτου ἔπους, ἴσῃν καὶ ἐκεῖνος ἀπο-
δίδων αὐτοῖς τὴν καλλονὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ
προσεπικοσμῶν αὐτοὺς διὰ τῶν εὐγενεστέρων τοῦ ἀν-
θρώπου ἀρετῶν καὶ τῶν χαριστέρων ἐλαττωμάτων. Μὴ
δυνάμενος ὁ Ὅμηρος νὰ συλλάβῃ ὡς ὁ Φραγκλῆτις τὸν
ἀργήεντα κεραυνόν, ἔτρεμεν αὐτὸν καὶ τὴν ἐξελάβαν-
εν ὡς θεῖον προμήνυμα, ἀδυνατῶν νὰ διείδῃ διὰ τῆς
ἀργυρᾶς νεφέλης τῆς καλυπτούσης τὴν ὑψικάρηνον Ὀ-

λυμπον, ἐφ' ἑκταζέτο ἐν αὐτῷ τοὺς οὐρανίωνας νέκταρι καὶ ἀμβροσίᾳ εὐωχουμένους.

Εὐνόητον ὄθεν ὅτι ἅπαντα τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα εἰς ὑπερφυσικὴν θεῖαν ἀπέδιδε δύναμιν, καὶ δὴ ὡς ἐκ τοῦ αἰθέρος τὴν γένεσιν λαμβάνοντα, εἰς τὸν ἀπόλυτον τούτου κύριον τὸν Δία, (ἴδε Ἀστρονομίαν), ἐξ οὗ καὶ ποικίλα αὐτῷ ἀποδίδονται ἐπιθετα. (1) Οὗτος συνήθροζε τὰς νεφέλας (νεφεληγερέτης), ἐφ' ὧν καθήμενοι οἱ θεοὶ διεσκέπτοντο περὶ πολέμου (Ἰλ. Ν. 525). ταύτας δὲ ἐπέθετον ἢ ἀφῆρουν αἱ ἐπιτετραμμέναι τὴν εἴσοδον τοῦ Οὐρανοῦ Ὠραι.

«Αὐτόματοι δὲ πύλαι μύκων οὐρανοῦ ἅς ἔχον Ὠραι
τῆς ἐπιτέτραπται μέγας Οὐρανὸς Οὐλύμπός τε
ἡμὲν ἀνακλῖναι πυκινὲν νέφος ἢ δ' ἐπιθεῖναι» (Ἰλ. Θ. 293)

ἀρίστη δὲ εἶνε ἡ μεταφορὰ αὕτη ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Εὐστάθιος (2).

Ἐκ τῶν νεφῶν ἅτινα ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ αἰθέρος ἤρχοντο (Ἰλ. Π. 364), ἐνέσκηπτον καὶ ἅπασαι αἱ τῆς ἀτμοσφαίρας διαταραχαί, οἷον οἱ ἀνεμοὶ (Ἰλ. Β. 146), αἱ βροχαὶ καὶ αἱ καταιγίδες, τὰς ὁποίας φέρουσι τὰ μελανά ἰδίως νέφη ὠθούμενα ὑπὸ τοῦ Ζεφύρου (Ἰλ. Δ. 275), ὅστις ἐπισσωρεύων τὰ ὑπὸ τοῦ Νότου σχηματισθέντα νέφη, ἐπιφέρει βαθεῖαν λαίλαπα.

«Ὡς ὁπότε νέφεα Ζέφυρος στυφελίξῃ
ἀργεστᾷ Νότιοι, βαθεῖη λαίλαπι τύπτων·
πολλὸν δὲ τρέφει κύμα κυλινδεται, ὑψόσε δ' ἄχνη
σκιδναται ἐξ ἀνέμοιο πολυπλάκτοιο ἰωῆς,
ὡς ἄρα πυκνὰ κερῆσθ' ὑφ' Ἑκτορι δάμνατο λαῶν»
(Ἰλ. Α. 306).

ἦτοι· ὡς ὅταν ὁ Ζέφυρος ἀπωθήσῃ τοῦ ταχέως Νότου

(1) Αἰθέρι ναίων, κελαινεφής, νεφεληγερέτης, ἐρίδουπος, ὑψιδρεμέτης, ἐριδρεμέτης, τερπικέραυνος, ἀργικέραυνος, ἀστεροπητής, στεροπητηγερέτης.

(2) Eustathii commentarii ad. Il. 170. 28 «τῷ ὄντι γὰρ ὧραι τινὲς εἰσιν ὡς ἐπὶ πολὺ καὶ καιροὶ τεταγμένοι τοῦ νεφέλουσθαι τὸν Οὐρανὸν εἴτε καὶ μὴ»

τὰ νέφη, διὰ δεινῆς ἐνσκήπτων λαίλαπος, ὑψηλὰ δὲ ὁ ἄφρος διασκορπίζεται ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ πολυπλάγ-
κτου ἀνέμου, οὕτω πυκναὶ ἐπιπτον αἱ κεφαλαὶ ὑπὸ
τοῦ "Ἐκτορος. Διὰ πυκνοῦ νέφους περιεκάλυπτον οἱ
θεοὶ ἑαυτοὺς ἢ καὶ ἄλλους ἵνα καθιστῶσιν ἀφανεῖς
(Ἰλ. Ε 867. Ψ. 188). πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πολ-
λάκις μετεχειρίζοντο καὶ τὴν ὀμίχλην ἣ ἡέρα ὡς συ-
χνὰ ἀποκαλεῖ αὐτὴν ὁ "Ομηρος· ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ
ἢ παρὰ τὰς ἀκτὰς αἰγιαλοῦ ἐμφανιζομένη ἀχλύς, ἐξη-
γεῖτο πάντοτε ὡς ἐπὶ τῆς γῆς κατάβασις ἢ ἀπὸ τῆς
θαλάσσης ἀνάδυσις, θεοῦ τινος ἢ θεαινῆς. Εἰς τοὺς
γούους τοῦ ποθητοῦ υἱοῦ τῆς, ἣ ἀργυρόπεζα Θέτις καρ-
παλίμως ἀνέδν ἡὕτ' ὀμίχλην (Ἰλ. Α. 359), καὶ ὑπε-
σχέθη αὐτῷ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Δία ἵνα τὸν τιμῇσῃ
καὶ ἐκδικήσῃ τὴν προσγενομένην ὕβριν, πρὸς τοῦτο
δὲ *ἡερίῃ* ἀνέβη μέγαν Οὐρανὸν Οὐλυμπόν τε (Ἰλ. Α.
495)· καὶ ὁ "Οδυσσεὺς περιεκαλύφθη δι' *ἡέρος* ὑπὸ τῆς
γλαυκώπιδος Ἀτρυτώνης ἵνα φθάσῃ ἀπαρατῆρητος μέ-
χρι τῆς Ἀρήτης καὶ τοῦ θεοῦ Ἀλκινόου, εἰς οὓς ὡς
ἐπλησίασεν, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ χύτο θέσφατος ἀήρ, καὶ
ἐγένετο ὁρατὶς εἰς τοὺς Φαίακας οὔτινες θαύμαζον ὁ-
ρῶντες τὸν γῶτα (Ὀδ. Η 140—145)· καὶ ὁ Ζεὺς ἵνα
μὴ ὁ νεκρὸς τοῦ Πατρόκλου πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τρώων,
καὶ γείνῃ τῶν κυνῶν ἔλωρ, ἔχεε περὶ αὐτὸν *ἡέρα πολ-
λὴν* (Ἰλ. Ρ. 269)· τὴν ὀμίχλην ἐκ τῶν ἀνέμων ἔφερεν
ὁ Νότος· *«Εὐτ' ὄρεσι κορυφῇσι Νότος κατέχευεν ὀ-
μίχλην»* (Ἰλ. Γ. 10)· ἦσαν δὲ πλὴν αὐτοῦ γνωστοὶ ἄ-
νεμοι ὁ Βορρᾶς, ὁ Εὐρος καὶ ὁ Ζέφυρος, οὔτινες διεφι-
λονεῖκουν μετὰξὺ τῶν τὴν σχεδὶαν τοῦ πολυπαθοῦς Ἰ-
θακῆσιου καὶ :

«Ἄλλοτε μὲν τε Νότος Βορρῇ προβάλεσκε φέρεσθαι,
ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὐρος Ζεφύρῳ εἵλασκε διώκειν (Ὀδ. Ε. 331).

Τοὺς ἀνέμους ἔπεμπεν ὁ Ζεὺς ἐκ τῶν νεφῶν, τα-
μίαν δὲ αὐτῶν εἶχε καταστήσει τὸν Αἴολον εἰς οὐτινος
τὴν διάθεσιν ἐναπέκειτο· *«ἡμὲν πανέμεναι ἡδ' ὀρνύμεν
δρ κ' ἐθέλησιν»* (Ὀδ. Κ. 22)· τῶν ἀνέμων τούτων τὰ

κέλευθα εἰς ἄσκον καταδήσας ὁ Αἴολος, παρέδωκε εἰς τὸν μεγαλόφυχον Ὀδυσσέα ἄφεις μόνον «προιὴν Ζεφύρου» ἵνα κατευοδώσῃ αὐτὸν οἴκαδε.

Ὁ Νότος περιγράφεται ὡς ὑγρὸς ἄνεμος (ἐξ οὗ καὶ ἡ νοτίη = ὑγρασία), καὶ προκαλεῖ τὴν ἐμφάνισιν τῶν νεφῶν καὶ τὴν βροχὴν, τοῦναντίον δ' ὁ Βορρᾶς καίτοι ἀλεγεινὴν ἔχων τὴν πνοὴν φέρεται ὡς πρόξενος αἰθρίας (αἰθρηγενέτης), καθαίρων τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκ τῶν νεφῶν καὶ ἀτμίδων. ἐν χειμερίᾳ δὲ πνέων ὥρᾳ ταχέως ἔφερεν ἐκ τῶν νεφῶν νιφάδα ἢ ψυχρὴν χαλάζαν ('Ιλ. Ξ. 394), ἔπνεε δὲ πολλάκις συνεχῶς κατὰ τὴν ὁπώραν, καὶ εἶχε μετὰ τοῦ Ζεφύρου τὴν κατοικίαν αὐτοῦ εἰς τὸν Θρακικὸν πόντον (πιθανῶς Προποντίδα ἢ Εὐξείνιον κατ' Εὐστάθιον).⁽¹⁾

«Οἱ δ' ἄνεμοι πάλιν αὖτις ἔδαν οἶκον δε νέεσθαι
Θρηήκιον κατὰ πόντον» ('Ιλ. Ψ. 229).

Ὁ Εὐρος ἦτο νοτιοανατολικὸς ἄνεμος πολλάκις καὶ οὗτος διαρκῆς, ὡς ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ὑπερίωνος ἔνθα ἐπὶ μῆνα ὀλόκληρον συνεκράτει τὸν Ὀδυσσέα ἐκεῖ μετὰ τοῦ Νότου διαρκῶς πνέων ('Οδ. Μ. 325). ὁ δυτικὸς Ζέφυρος (λίψ) παρίσταται ὡς ὑγρὸς, (αἰὲν ἔφυδρος), καὶ σφοδρότατος (δυσαῆς μέγας ἀκραῆς), μετὰ βοῆς πνέων ἄνεμος (κελάδων κελαδεινός). εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένους ὅμως χώρας, καὶ τὰς χώρας τῶν μακάρων πρὸς δυσμὰς, φέρεται ὡς γλυκὺς καὶ ἡπιος ἄνεμος. Εἰς τὸ Ἡλύσιον πεδῖον π. χ. δὲν ὑπάρχει.

«Οὐ νιφετός, οὐτ' ἄρ' χειμῶν πολὺς οὔτε ποτ' ὄμβρος
ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγὺ πνεῖοντος ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίσχιν ἀναψύχειν ἀνθρώπους» ('Οδ. Δ. 568).

καὶ εἰς Σχερίαν δὲ (Κέρκυραν)

«Οὔποτε καρπὸς ἀπόλλυται οὐδ' ἀπολείπει
χείματος οὐδὲ θέρεως, ἐπετήσιος ἀλλὰ μάλ' αἰεὶ
ζεφυρίῃ πνεύουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει».

('Οδ. Η. 119.)

(1) Εὐσταθ. 1408. 40.

Καὶ ναὶ μὲν οἱ ἄνεμοι συνήρουν ὡς εἴρηται, ἄλλος μὲν πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ἢ λαίλαπος, ἄλλος δὲ χιόνος ἢ παγερός· χαλάζης, ἄλλ' ὅμως καὶ τὰς ἐνδείξεις ταύτας τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ αὐτὸς ὁ Ζεὺς παρεῖχε τοῖς βροτοῖς. (*Διὸς ὄμβρος*) ('*Ιλ.* K. 5.)

»Ὡς δ' ὅταν ἀστράπη πόσις Ἥρας ἠυκόμοιο τεύχων ἢ πολὺν ὄμβρον ἀθέσφατον ἢ χάλασαν ἢ νιφετόν, ὅτε πέρ τε χιὼν ἐπάλυνεν ἀρούρας» καὶ Ὀδ. Ξ 457, »νῦν δ' ἄρ' ἐπῆλθε κακὴ σκοτομήνιος, ὅς δ' ἄρα Ζεὺς παννύχιος, αὐτὰρ ἄη Ζέφυρος μέγας, αἶν' ἐφυδρος» κτλ.

Ὡς προμῆνυμα κακοκαιρίας ἢ καὶ πολέμου, ἔστελ-
λεν ὁ Ζεὺς τὴν Ἴριδα ('*Ιλ.* Λ. 27 P. 547). ὅσῳκις δὲ ἐπεθύμει νὰ καλύψῃ μὲ χιόνας τὰς κορυφὰς τῶν ὄρέων καὶ τὰ λωτοῦντα πεδία, ἐκοίμιζε τοὺς ἀνέμους καὶ ἤρχετο ἐκθρόλων. ('*Ιλ.* M. 278)

Τότε δὲ ἐξέπεμπεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς βροτοὺς ἀσπετον ὄμβρον ἢ πλήμμυραν, ὅσῳκις ὠργίζετο κατ' αὐτῶν διαπραττόντων ἀδικίας. ('*Ιλ.* Π. 385)

»Ὡς δ' ὑπὸ λαίλαπι πᾶσα κελαινὴ βέβριθε χθὼν ἡματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χεῖρ ὕδωρ Ζεὺς, ὅτε δὴ ῥ' ἀνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ, οἱ βίῃ ἐν ἀγορῇ σκολιάς κρίνωσι θέμιστας, ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες· τῶν δέτε πάντες μὲν ποταμοὶ πλήθουσι ῥέοντες· ποταμοὶ δὲ κλιτῦς τότε ἀποτμήγουσι χαράδρας ἐν δ' ἄλλα πορφυρέην μεγάλην στενάχουσι ῥέουσαι ἐξ ὄρέων ἐπὶ κάρ, μινύθει δὲ τε ἔργ' ἀνθρώπων ὡς ἵπποι Τρῳαί μεγάλα στενάχοντο θέουσαι.»

Ὡς σημεῖον δὲ φονικῆς μάχης ἔπεμπε αἵματη-
ρον βροχὴν· οὕτω εὖ '*Ιλ.* Λ. 52 λέγει

«ἐν δὲ κυδοιμὸν ὥρσε κακὸν Κρονίδης, κατὰ δ' ὕψοθεν ἦκεν ἑέρσας αἵματι μυδαλέας (1) ἐξ αἰθέρος οὔνεκ' ἐμελλεν πολλὰς ἰσθίμους κεφαλὰς Ἀῖδι προΐψειν» (2)

(1) = βριθούσας, καθύγρους.

(2) Πρόλ. καὶ Ἡσιόδ. Ἀσπὶς Ἡρακλέους 383

«μέγα δ' ἔκτυπε μητίετα Ζεὺς
κάδ' δ' ἄρ' ἀπ' οὐρανόθεν ψιάδας βάλεν αἱματοέσας
σῆμα τιθεὶς πολέμοιο ἐφ' ἡμεγαθερσέτ' παιδί.»

καὶ ἀλλαχοῦ δὲ (Π. 459), ὁ Ζεὺς τιμῶν τὸν φονευθέντα υἱόν του Σαρπηδόνα διεγείρει αἱματηρὰν μάχην πέμπων ὡς σημείον αὐτῆς ὑψιάδας αἱματοέσσας· τὸ φαινόμενον τοῦ το ὅπερ καὶ νῦν ὡς κάκιστος οἰωνὸς ἐξηγεῖται, καὶ κακῶν προάγγελος, εἶχε παρατηρηθῇ ἕκτοτε· προέρχεται δὲ ὅταν ἄνεμος συμπαρασύρας ἐρυθρὸν χοῦν προσπνεύσῃ συμπυκνουμένῳ νέφει καὶ συναναμίξῃ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀτμίδων· τοιοῦτον τι βεβαίως θὰ ἔλαβε καὶ τότε χώραν, προσφυσήσαντος ἀνέμου ἐκ πλησιοχώρου σιδηρούχου ἐδάφους· τὴν γνώμην ταύτην ἀσπάζεται ὁ Εὐστάθιος ὅστις καὶ ἄλλα παρόμοια ἀναφέρει συμβεβηκότα (1).

Τὴν ἀστραπὴν καὶ τὸν κεραυνὸν ἐτίνασσε κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὁ Κρονίων ὁσάκις ὀργιζόμενος κακὰ περὶ τινος ἐβουλεύετο, ἢ ὁσάκις ἤθελε νὰ συγκρατήσῃ παρὰ φορον ὁρμήν, ἢ νὰ ἐπιδοκιμάσῃ εὐκταίαν σκέψιν· χλωρὸν δὲ κατελάμβανε τοὺς ἀνθρώπους δέος τότε
»παννύχιος δὲ σφιν κακὰ μῆδετο μητίετα Ζεὺς
σμερδαλέα κτυπέων· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ἤρει» (Ἰλ. Η. 479.)

Τὴν τῆς ἀστραπῆς λαμπηδόνα συχνότατα μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος ἵνα παραβάλλῃ πρὸς ταύτην τοῦ ἀπαστραπτόντος τῶν ὅπλων χαλκοῦ τὴν λάμψιν· οὕτω ὁ Ἰδομενεὺς πορεύεται εἰς τὴν μάχην ὅμοιος μὲ ἀστραπὴν τὴν ὁποίαν λαβὼν ὁ Ζεὺς ἐν τῇ χειρὶ τινάσσει ἀπὸ τοῦ φαινοῦ Ὀλύμπου, εἶνε δὲ ἡ λάμψις αὐτῆς ὡς σημείου παρὰ τοῦ Διὸς πεμπομένης, ἐξοχος.

(1) Εὐστάθ. 830.8. «λέγεται δ' ὑπ' ἄλλων καὶ τι καινότερον· περὶ γὰρ τὰ Ἀρμένια ὄρη καὶ χιόνες, φαίνονται ἐρυθραὶ καταρρήγνυνται διὰ τὸ ἐκ μιλτώδους γῆς ἀναθυμιάσεις τοιαύτας ἀναφερόμενας, ὅμοιον ἀποτελεῖν τὸν πίπτοντα νιφετόν. Καὶ τοιόνδε μὲν καὶ τοῦτο· τεθεώρηται δὲ οὐ πρὸ πολλοῦ καὶ τῆς τῶν Μακεδόνων γῆς περὶ τὸν εἶτε Ἀεῖον εἶτε Βαρδάριον καταρραγεῖσα ὑφαίμος ἀδρὰ χάλαζα, σημαίνουσα ὡς εἰκοι δεινὰ· ὧν πεῖρα μετ' οὗ πολὺ κατήραξεν ἐπ' ἀπώλειά τῆς γείτονος πόλεως· ὡς δὲ καὶ ποταμοὶ ποτε ἔρρευσαν αἱμασιν, ἰσθόρηται καὶ αὐτό· οὕτω δὲ καὶ ὅτι οὐ μόνον εἰς αἷμα χρήζονται ὕδατα πολλάκις, ὡς καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐν Βαβυλῶνι φασὶ λίμνης ἐρυθρὸν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτεροίας χροάς. . . .»

»Βῆ δ' ἔμεν ἀστεροπῇ ἐναλίγκιος ἦντε Κρονίων
χειρὶ λαβὼν ἐτίναξεν ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου
δεικνὺς σῆμα βροτοῖσιν· ἀρίζηλοι δὲ αἱ αὐγαί.» (Ἰλ. Ν. 242.)

Ἡ δὲ βροντὴ δεινὸν ἐνεποιεῖ φόβον καὶ μεγάλην
ἐκέκτητο δύναμιν, οὕτως ὥστε καὶ τὰς θυέλλας ἐκ τῶν
νεφῶν πρὸς τὰ πεδία ἐξώθει.

Οὕτω περὶ Τρώων λέγεται.

»Οἱ ρ' ἴσαν, ἀργαλέων ἀνέμων ἀτάλαντοι ἀέλλη,
ἦ ρα θ' ὑπὸ βροντῆς πατρὸς Διὸς εἴσι πέδονδε,
θεσπέσιφ δ' ὁμάδῃ ἀλὶ μίσγεται, ἐν δέ τε πολλὰ
κύματα παφλάζοντα πολυφλοίσσοιο θαλάσσης,
κυρτὰ φαληριώοντα, πρὸ μὲν τ' ἄλλ' αὐτάρ ἐπ' ἄλλα.»
(Ἰλ. Ν 795).

ἦτοι «Οὗτοι δ' ἐπορεύοντο ὅμοιοι μὲ θυέλλαν χαλε-
πῶν ἀνέμων, ἥτις ὑπὸ τῆς βροντῆς τοῦ πατρὸς Διὸς
ἐπέρχεται εἰς τὸ πεδῖον, μὲ θεσπέσιον δὲ θόρυβον μί-
γνυται μετὰ τῆς θαλάσσης, ἐντὸς δὲ πολλὰ παφλά-
ζοντα κύματα τῆς πολυφλοίσσου θαλάσσης ὑπάρχουσι,
ἄλλα ἔμπροσθεν μὲν, ἄλλα δ' ἐπ' αὐτῶν».

Τὴν ἀστραπὴν συγχέει πολλάκις ὁ Ὅμηρος μετὰ
τοῦ κεραυνοῦ ὃν ἐκράτει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ὁ Κρο-
νίδης (Ἰλ. Α. 184.)· ἦτο δὲ τρομερὸν τὸ σύμβολον
τοῦτο τῆς παντοδυναμίας τοῦ μεγίστου τῶν Ὀλυμ-
πίων, δι' οὗ πολλάκις οὐ μόνον τοὺς πονηροὺς βροτοὺς
(Ὅδ. Ψ. 330), ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθανάτους, ὁ-
σάκις παρεξέτρεποντο εἰς πράξεις τὰς ὁποίας οὐτοί
δὲν ἐνέκρινε, κατεκεραύνου, τοιαῦτα δ' ἀνίστα, ὅπου
ἐνέσκηπτεν ὁ κεραυνός, ἔλκη παρῆγεν, ὥστε καὶ αὐτοὶ
οἱ μάκαρες δυσκολώτατα ἠδύναντο ν' ἀπαλλαγῶσιν
αὐτῶν· οὕτω ὁ Ζεὺς χολωθείς ὡς εἶδε τὴν Ἥραν καὶ
τὴν Ἀθηνᾶν παρὰ τὴν θέλησίν του ἀναμιγνυομένας
εἰς τὴν μάχην, ἀπειλεῖ ὅτι θέλει χολώσει διὰ τοῦ
κεραυνοῦ τοὺς ἵππους τῶν ἀρμάτων αὐτῶν, τοιαύτην
δὲ θὰ προξενήσῃ εἰς τὰς πκνισχύρους θεαίνας συμφο-
ράν, ὥστε οὐδὲ εἰς δέκα ἐνιαυτοὺς θὰ ἰσθῶσι τὰ ἔλκη· ἃ
κεν μάρτυται κεραυνός· ταῦτα δ' ἠπειλεῖ ὠργισμένος
ιδίως κατὰ τῆς φιλοπολέμου θυγατρὸς, διότι ὅσον ἀ-

φώρα τὴν θειάνασσαν σύζυγον αὕτη «ἀεὶ ἔωθεν ἐνικλῶν ὅτι κεν εἴπῃ»· καὶ δὲν τὴν ἐσυνερίζετο ἐπομένως ('Ιλ. Θ. 399—408). Τὸν κεραυνὸν καλεῖ ὁ Ὅμηρος καὶ σέλας

«αὐτὸς δ' ἐξ Ἰθῆς μεγάλ' ἔκτυπε, δαίομενον δὲ
ἦκε σέλας μετὰ λαὸν Ἀχαιῶν· οἱ δὲ ἰδόντες
θάμβησαν καὶ πάντας ὑπὸ χλωρὸν δέος εἶχεν ('Ιλ. Θ. 75).

Πίπτων ὁ κεραυνὸς προῆγε φλόγα ἔχουσαν ὄψιν καὶ ὀσμὴν καιομένου θείου, «δεινὴ δὲ φλόξ ὤρτο θείου καιοι τοιο» ('Ιλ. Θ. 135) καὶ ἀλλαχοῦ·

«Ζεὺς δ' ἄμυδις βρόντησε καὶ ἔμβαλε νηὶ κεραυνὸν
ἣ δ' ἐλελίχθη πᾶσα Διὸς πληγεῖσα κεραυνῷ
ἐν θεῖ θεείου πλητο, πέσον δ' ἐκ νηὸς ἅπαντες.»
(Ὅδ. Ε. 306)

αἱ ἐκ τοῦ ἰσχυροτάτου τούτου ἡλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ λαμβάνουσαι χώραν χημικαὶ δράσεις, (παράγωγὴ ὀζοντος καὶ νιτρωδῶν ἀτμῶν), ἀναθυμιάσι παρεμφερῇ πως ὀσμὴν τοῦ καιομένου θείου·

Τέρας πολέμου ἢ ναύταις ἦσαν καὶ οἱ διακτοντες ἀστέρες, ὧν ἅπαξ μνημονεύει παραβάλλων τὴν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ καθοδὸν τῆς βοώπιδος Παλλάδος, πρὸς ἀστέρα λαμπρὸν ἄφ' οὗ πολλοὶ σπινθῆρες ἐζακοντίζονται, καὶ τὸν ἱπποῖον πέμπει τοῦ ἀγκυλομήτεω Κρόνου ὁ παῖς

«ἣ ναύτησι τέρας ἦε στρατῷ εὐρέϊ λαῶν» ('Ιλ. Δ. 76).

Συνελόντι εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα ὁ Ὅμηρος ἀπέδιδεν εἰς τὸν δεσπότην τοῦ Οὐρανοῦ Δία· οὗτος διενεργεῖ πανθ' ὅσα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ λαμβάνουσι χώραν, ἀποστέλλει τὰς βροχὰς τὴν χάλαζαν καὶ τὰς ταρφειὰς χιόνιας, κατασκευάζει τὸν βροντώδη κεραυνόν, συναγείρει τὰς νεφέλας καὶ ἀπολύει αὐτάς ἀπὸ τοῦ χιονοσκεποῦς Ὀλύμπου, ὅσῃς δὲ τὴν θυσανόεσσαν ἤθελε κινήσει αἰγίδα, κελαινὰ νέφη κατακλύπτουσι τὰ ὄρη, καταιγὶς δὲ καὶ χεῖμα δεινὸν ἐν σκήπτουσι κατὰ τῶν ὀξυρῶν τῆς Γῆς κατοίκων.

III

ΧΗΜΕΙΑ

« Ἀλλ' ὕειτε μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε
 ῥιμνοὶ αὖθι ἔκαστοι ἀκήριοι, ἀκλεῆς αὐτως » (Ἰλ. Η. 99).

Οἱ κατ' ἐξοχὴν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εὐζωίας ἐρασταὶ
 τοῦ Ὀμήρου ἥρωες, φυσικὸν ἦτο μετ' ἐπιμελείας ν' ἀ-
 ναζητῶσι καὶ καλλιεργῶσι τὰ μέσα ἐκεῖνα, ἅτινα καὶ
 τὰ τοῦ βίου χρήσιμα τελειότερα θὰ τοῖς παρεῖχον,
 καὶ τῆς ἐμφύτου αὐτοῖς φιλοκαλίας τὰς ἀπαιτήσεις
 θὰ ἐπλήρουν, καὶ τοὺς μὲν ἀγροὺς λιπαίνοντες (Ὀδ.
 Ρ. 297) ἀγλαότερους συνεκόμεζον τοὺς καρποὺς τῆς
 ζωοδοτείας γῆς, τὰς δὲ βασιλικὰς χλαῖνας φοῖνικι ἢ
 πορφύρᾳ βάπτοντες, (Ὀδ. Τ. 225 Ἰλ. Κ. 133) καὶ
 χρυσοῖς δαιδάλοις κατακοσμοῦντες, διέκρινον τὰς
 πολυτελεῖς τῶν δίων ἀνάκτων, εἰς οὓς οἱ θεοὶ ἔδωσαν
 τὸ σκῆπτρον, ἐνδυμασίας, ἀπὸ τὰς τῶν λοιπῶν μερό-
 πων ἀνδρῶν. Οὐδὲ περιωρίζοντο πολλὰ καὶ ποικί-
 λα ἐκ μετὰλλων χαλκεύοντες δαίδαλα, πόρπας καὶ
 γναμπτὰς ἑλικας, κάλυκας καὶ ὄρμους (περιδέραια),
 δι' ὧν τελειοτέραν ἀνεδείκνυσεν τὴν φυσικὴν αὐτῶν
 καλλονήν, τῆς Ἀφροδίτης ἐξωραΐζοντες τὰ χρυσᾶ
 δῶρα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν μετὰλλων βαφὴν ἀντε-
 ποιοῦντο δι' ἧς καθίστων μέγα τὸ κράτος αὐτῶν, δια-
 ψεύδοντες οὕτω τὸν Βάκωνα ὅστις εἰς πολλῶ μεταγε-
 νεστέρους τὴν ἐφεύρεσιν ἀποδίδει (1).

Ἐκ πασῶν τῶν τεχνῶν ὅσαι τυγχάνουσιν οὖσαι τῆς
 Χημείας ἐφαρμογαί, μᾶλλον ἐπιμελελημένη ἦτο ἡ

(1) *Ora Silva Silva. Cent. I § 86 «Experimentum in-
 durations per frigus odie inventum est; metalla scilicet
 repetita ex cale factione. et eatinctione in frigide indures-
 cire.» Πρὸς, καὶ Κλ. 'Ραγκαβῇ ὁ καθ' Ὀμηρον οἰκιακὸς βίος
 σελ. 14.

μεταλλουργία, καὶ τοῦτο διότι διὰ ταύτης χύνοντες καὶ ἐλαύνοντες τὰ μέταλλα, παρεσκεύαζον τὰ τοῦ πο-
λέμου ὅπλα δι' ὧν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν
των προησπίζοντο, καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν
των ἄσπιλον διετήρουν· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι τέχναι καὶ
γνώσεις παντοῖαι ἐκ τῆς χημείας ἀπορρέουσai ἦσαν
γνωσταί, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐξῆς θέλομεν διαλάβει.

Α') Ἡ **Βασικὴ**· ἡ ὠραία βαφὴ τῶν ἐνδυμάτων
καὶ ἄλλων ἀντικειμένων καθίστα αὐτὰ πολυτιμότερα,
καθ' ὅσον χρώματα ζωρὰ ἦσαν λίαν σπάνια καὶ
μόνον εἰς βασιλικούς οἴκους καὶ ἀμφιέσσεις ἀπῆντων.
Ἰδίως δὲ πολύτιμος ἦτο ἡ διὰ φοῖνικος βαφὴ· ἐκα-
λεῖτο δὲ φοῖνιξ, ἅτε ἐκ τῶν Φοινίκων γνωστὴ γενο-
μένη, ἢ πορφύρα, ἢ ἐκ τῶν γνωστῶν κογχυλίων μελα-
νέρυθρος βαφὴ· ὁ Εὐστάθιος παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ
φόνος, ἥτοι τοῦ αἵματος, καὶ πιθανολογεῖ ὅτι τὸ
χρῆμα τοῦτο συνεκόμενον ἐκ τῶν κερπῶν τῆς πρίνου(1).
Τοῦτο δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀκριβές διότι οὕτω δὲν ἐξη-
γεῖται τὸ εἰς ἄκρον πολύτιμον τῆς οὐσίας, ὅπερ συνά-
γομεν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῶν χωρίων Ἰλ. Δ. 141
καὶ Ἰλ. Η. 305. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀναφέρεται
ὅτι ὁ καὶ ἄλλως πολύτιμος ἐλέφας (ἐλεφάντινον ὅσπου),
βαπτόμενος διὰ φοῖνικος ἐφυλάσσετο μετὰ μεγίστης
ἐπιμελείας παρὰ τῶν βασιλέων ὡς ἀγλαῖσμα, χρησι-
μεύων καὶ ὡς τὸ ἐπιφθονώτατον τῶν ἵππων κόσμημα
καὶ ὡς δόξα τοῦ ἵππεως, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, λέγει
ὅτι μετὰ τὴν μονομαχίαν συμφιλιωθέντες, ὁ ἀνδρο-
φόνος Ἑκτωρ καὶ ὁ τοῦ Τελαμῶνος ὠραῖος υἱός, ἀν-
τήλλαξαν περικλυτὰ δῶρα, καὶ ὁ μὲν Ἑκτωρ ἔδωκε
τῷ Αἴαντι ἀργυρόηλον ξίφος, οὗτος δὲ ἀντάξιον ἀπο-
δίδων δῶρον ἐδώρησε τῷ Πριαμίδῃ ζωστήρα *φοῖνικι*
φαιρόν. Τὴν διὰ φοῖνικος δὲ βαφὴν ἠπίσταντο μάχι-
στα καὶ αἱ Μηριόδες (Λυδαί) καὶ Κάριαι γυναῖκες
(Ἰλ. Δ. 141)· καὶ τοῦτο ἀναμφιβόλως διὰ τὴν κατὰ
τὰς ἀκτὰς τῆς Λυδίας καὶ Καρίας ἀφθονον ἐπίδοσιν

(1) Εὐσταθ. Ἰλ. 456.

τῶν πορφυρογόνων κογχυλίων. Φοινικέεις ἦτο καὶ ὁ ζώστηρ τοῦ Οἰνέως (Ίλ. Ζ. 219), καὶ ἡ χλαῖνα τοῦ Νέστωρος (Ίλ. Θ. 116), καὶ οἱ ἱμάντες· δι' ὧν τὴν κλίνην του συνέδεεν ὁ Ὀδυσσεύς (Ὀδ. Ψ. 201). Φοινικοπάρητοι ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ νῆες (Ὀδ. Α. 124 καὶ Ψ. 271), δὲν ἔπεται ὁμῶς ἐκ τούτου ὅτι ἦσαν διὰ φοῖνικος βεβαρμέναι, ἀλλ' ὅτι εἶχον χρῶμα παρόμοιον τῷ φοίνικι, οὕτω καὶ ἐν Ίλ. Ψ. 424 ἀναφέρει φοίνικα ἵππον, καὶ ἐν Ψ. 771 λέγει ὅτι κατὰ τὴν μετὰξὺ Αἴχνητος καὶ Ὀδυσσεύς ἐπ' ἄθλῳ δεινὸν ἀγῶνα πυκναὶ σμώδιγγες (μώλωπες) ἀνέδραμον φοινικέεσσαι· ἐπειδὴ δὲ αἱ φοινικοπάρητοι νῆες ἀναφέρονται ἐν τοῖς ῥήθεϊσι χωρίοις ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς, πιθανῶς ἐκέκτηντο τὸ χρῶμα ἀπὸ τῆς ὀρυκτῆς μίλτου, διότι διὰ τοιαύτης ὕλης εἶχον βαφῇ τὰ δέκα πλοῖα μεθ' ὧν ἐξέπλευσε κατὰ τῆς Τροίας ὁ πολυμήχανος τῶν Ἰθακησίων ἡγεμὼν (Ίλ. Β. 637). Συνώνυμον τοῦ φοινικοῦς εἶνε καὶ τὸ εὐρύτερον ἀπαντῶν πορφυροῦς· πορφυρᾷ ἐβάπτοντο τὰ πολύτιμα ἐν γένει ἱμάτια, χλαῖναι καὶ φάρεα, τάπητες, ῥήγεια, δίπλακες, πέπλοι κτλ. ἂν ταῦτα πάντα διὰ πορφύρας ἦσαν βεβαρμένα ἢ διὰ ἄλλης τινὸς βαφικῆς ὕλης, τοῦτο οὐδαμῶθεν τεκμαίρεται· διὰ τοῦ πορφυροῦ χρώματος ἐξεικονίζει συχνὰ ὁ ποιητὴς τὴν ἀγρίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ τῆς φύσεως καλλονήν, ἀναφέρων πορφυρᾷ ἄλλα καὶ κύματα (Ίλ. Π. 391. Α. 402), πορφυρᾷς νεφέλας (Ίλ. Ρ. 551), καὶ καθεξῆς.

Πλὴν τῆς λαμπρᾶς ταύτης βαφῆς γνωστὴ ἦτο καὶ ἡ μέλαινα, δι' ἧς ἰδίως ἔβαφον τὰ κυρτὰ πλοῖα· πρὸς τοῦτο πιθανῶς μετεχειρίζοντο τὴν πίσσαν ἥτις ἦτο ἤδη γνωστὴ ἐπὶ Ὀμήρου (Ίλ. Δ. 275), οὐδαμοῦ ὁμῶς ἀναφέρει ὀνομαστί πῶς ἔβαφον τὰ πλοῖα, οὐδὲ κατὰ τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ νήσῳ τῆς φιλέρωτος νύμφης κατασκευὴν τῆς σχεδίας· κατὰ τὴν κατασκευὴν ταύτης, ὁ Ἰθακῆσιος ἦρωας, ἀφοῦ διὰ μακρῶν ἐπηγεκνίδων ἐπεραιώσε τὸν σαιλετόν καὶ ἐτοποθέτησε τὸν ἱστόν καὶ τὸ πηδάλιον

«Φράζε μιν ῥίπεσαι διαμπερές οἰστυήσιν
κύματος εἴλαρ ἔμεν· πολλὴν δ' ἐπεχεύατο ὕλην.»
(Ὅδ. E. 257).

Ἡ ἑρμηνεία ἦν οἱ σχολιασταὶ διδουσιν εἰς τὸ χωρίον, λέγοντες, ὅτι ὕλην ἐννοεῖ παντοῖον ὑλικὸν ἐξ ἄμμου, λίθων κτλ., ἅτινα πρὸς ἑρματισμὸν τῆς ἐλαφρᾶς αὐτοῦ σχεδίας ἐνέθεσεν ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν φαίνεται ἡμῖν μὴ ἐπιδεχομένη ἀντιρρήσεις, διότι δὲν ἔρκει βεβχίως ἡ δι' ἱτείνου πλέγματος περικάλυψις ἵνα καπαστήσῃ τὴν σχεδίαν ὑδατοστεγῇ, καὶ φράξῃ αὐτὴν διαμπερές, ἀλλ' ἐδέετο καὶ ἐπιχρίσματός τινος πρὸς τοῦτο, ὅπερ φυσικῶς ἤθελεν ἐπακολουθήσῃ τὴν διὰ ριπῶν περίφραξιν, ὥστε δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ «πολλὴν δ' ἐπεχεύατο ὕλην» ὡς ἐπεξήγησιν τοῦ διαμπερές. Τοιοῦτον δὲ ἐπιχρίσμα θὰ ἦτο ἡ πίσσα, ἥτις πιθανῶς δὲν παρεσκευάζετο δι' εἰδους τινὸς ἀποσταξέως, καὶ δὲν ἦτο ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ σημερινὴ πίσσα, ἀλλὰ φυσικὴ τις τοιχυτή, μίγμα ῥητινῶν καὶ τερπενῶν διαφόρων ῥητινοφόρων δένδρων (ῥητινόπισσα). Τοιαύτην δὲ πίσσαν ἠδύναντο νὰ παρασκευάσῃ ἐν τῷ δάσει τῆς ἐρμασίας Καλυψοῦς ἀφθονωτάτην, καλεῖ δὲ αὐτὴν ὕλην καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὕλης (ξύλου ἢ δάσους) παρήγετο· οὐδ' ἦτο ἀναγκαῖον μετὰ τὴν περικάλυψιν τῆς σχεδίας ἀμέσως νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐνθεσις τοῦ ἑρματος, ἀλλ' ἡ προξίς αὕτη φυσικῶς ἔπρεπε νὰ λάβῃ χώραν μετὰ τὴν εἰς τὴν θάλασσαν καθείλκυσιν τῆς σχεδίας, ἥτοι ἀφοῦ ὡς ἔπειτα ἀναφέρει διὰ μοχλῶν κατείρυσεν αὐτὴν εἰς ἄλλα δίκην (Ὅδ. E. 261)· καὶ γραμματικῶς δὲ προσκρούει ἡ τῶν σχολιαστῶν ἑρμηνεία, διότι τὸ ἐπιχεύω οὐδ' αὖτ' εὐρίσκεται παρ' Ὀμήρῳ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἐνθέτω, ἀλλὰ τίθεται ἐπὶ περιχύσεως ρευστῶν οὐσιῶν κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς, τὸ δὲ ὕλη σημαίνει ξύλον ἢ δάσος καὶ οὐδαμοῦ ὑλικὸν ὡς ἐν τῇ σημερινῇ διαλέκτῳ· ὅθεν πιθανώτατον ὅτι τὰς ναῦς περιείληφον διὰ εἰδους φυσικῆς πίσεως συνήθως, ἐξ οὗ ἐλάμβαν

(¹) Millin Mineralogie Homérique 1810 σελ. 64.

νον καὶ τὸ μέλαν χρῶμα (μέλαινα, κυανόπρωρος νκῦς κτλ).

Ἄλλα τεχνητὰ χρώματα δὲν ἀναφέρονται, τὸ δὲ πλούσιον αὐτοῦ χρωματολογικὸν λεξικὸν ὁ Ὅμηρος μετεχειρίζετο πρὸς ἐξεικόνισιν ἀντικειμένων καὶ καλῶν τῆς φύσεως, καὶ οὐχὶ προϊόντων τέχνης. (1)

Β. Βυρσοδεψική.

Ἡ δέψησις τῶν δερμάτων ἦτο γνωστή, διότι ἀναφέρεται ὅτι ὁ δῖος Ὀδυσσεὺς ἔστρωσεν ἀδέψητον βοέην καὶ τὰ μὲν ἀκατέργαστα δέρματα μετεχειρίζοντο ὡς στρωμνὰς ρίπτοντες ἐπ' αὐτῶν μαλακὰς καὶ οὐλας αἰγῶν ἢ προβάτων δοράς.

»καὶ μὲν ἀδέψητον βοέην στόρεσ' αὐτὰρ ὑπερθεν,
κῶεα πολλ' εἶων, τοὺς ἱρεύεσκον Ἀχαιοί» (Ὀδ. Υ. 28).

τὰ δὲ ἐκ βύρσης κατεργασμένα μετεχειρίζοντο οἱ σκυτοτόμοι εἰς παντοίας χρήσεις, οἷον εἰς κατασκευὴν τῶν πτυχῶν τῶν ἀσπίδων, τῶν ἱμάντων κλπ. σκυτοτόμος διάσημος μνημονεύεται ὁ Τυχίος, ὁ κατασκευάσας τοῦ πελωρίου Αἴαντος τὴν ἐπτάδερμον ἀσπίδα.

»Αἶας δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκος ἤντε πύργον,
χάλκεον ἐπταδόειον, ὃ οἱ Τυχίος κάμε τεύχων,
σκυτοτόμων ὄχ' ἄριστος, ὃν ἔνι οἰκίᾳ ναίων
ὃς οἱ ἐποίησεν σάκος αἰόλον ἐπταδόειον (Ἰλ. Η 249)

Διὰ τίνος ὅμως οὐσίας ἀπηργάζοντο τὰ δέρματα εἰς βύρσας, ἂν διὰ τῆς τῶν βαλάνων ταννίνης ἢ ἄλλης τινὸς τοῦτο δὲν δηλοῦται

(1) Οὕτω ἀπαντῶσι ξανθοὶ Μενέλαος, ἐρυθροὶ χαλκός, κυάνεοι χαῖται, πολιεὶς σίδηρος, χλωρὸν μέλι, ροδοδάκτυλος ἠώς, ἰοειδὴς πόντος, αἰθαλόεν μέλαθρον, ῥεγὰς (λευκτὰς) χήν, αἰόλος (ποικιλόχρους) ὄφις, γλαυκὴ θάλασσα κτλ.

ἢ Μυροποιία.

Τὴν τοῦ σώματος καλλονὴν περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες καὶ πολλάκις μετὰ κάματος ἰδίως ἐλούοντο καὶ ἡλοιφον δι' ἐλαίου τὰ εὐσταλῆ αὐτῶν μέλη, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀπλὴν νίψιν ἐχρῶντο ἀλοιφαῖς δι' ὧν ἐκράτυνον τοῦ προσώπου τὴν καλλονὴν (Ὀδ. Σ. 179). Ἀλλ' ὅποια τις ἦτο ἡ τοιαύτη ἀλοιφή, ἦτο ἀπλοῦν τι ἔλαιον, ἢ μῦρον ἐξ ἐλαίου καὶ λίπους παρσκευασμένον καὶ εὐωδιάζον ἐπιχαρίτως; Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο ἀπλοῦν ἐλαίας ἔλαιον, ἀλλὰ τοιοῦτον μετὰ λίπους ἀναμεμιγμένον ἐν παχυρρεύσῳ ὑγρᾷ καταστάσει διότι συχνότατα ἀπαντᾶται ἡ φράσις «λίπ' ἐλαίῳ»· μεταχειρίζετχι δὲ πολλάκις ὁ Ὀμηρος τὰς λέξεις λίπχ, ἔλαιον, καὶ ἀλοιφή ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀδιακρίτως σημασίας, ὡς ἐν Ὀδ. Ζ. 215 ἐνθα λέγει ὅτι αἱ ἀμφίπολοι τῆς Ναυσικᾶς ἔδωκαν τῷ Ὀδυσσεῖ χρυσὴν λήκυθον ἵνα λουσθῇ, περιέχουσαν ὑγρὸν ἔλαιον, ἣν μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως ἔλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς

«ἣ γάρ θηρὸν ἀπὸ χροός ἐστιν ἀλοιφή (Ὀδ. Ζ. 220).

καὶ κατελθὼν εἰς τὸν ποταμὸν πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ «λίπ' ἡλειψεν» (Ὀδ. Ζ. 227)· ἀλοιφὴν δὲ καλεῖ τὸ λίπος (1) (ξύγκι)· διὰ τούτου οἱ μνηστῆρες ἔχριον τὸ τόξον καὶ ἐθέρμαινον ἵνα εὐχερέστερον τανύσωσιν αὐτό· δι' ἀλείφατος ὅπερ καὶ τοῦτο συνώνυμον τοῦ λίπους (πρβλ. καὶ Σ. 351), ἡλειφον τὰ σώματα τῶν νεκρῶν καὶ τὰ λίθινα ἐδῶλια ἵνα στίλβωσι (Ὀδ. Γ. 408).

Τὸ ἔλαιον τοῦτο ἡρωμάτιζον δι' εὐωδῶν προσμίξεων, πιθανῶς συμβράζοντες ἄνηθ' ἢ ἀρωματικούς φλοιούς ἢ φύλλα, ἦτο δὲ τὸ εὐῶδες τοῦτο ἔλαιον βαρύτιμον, δι' ὅπερ καὶ ὁ Τηλέμαχος τὸ ἐφύλαττεν εὐλαβῶς μετὰ τῶν ἄλλων κειμηλίων εἰς ὑπόροφον θάλαμον

(1) πρβλ. Ἰλ. Ι. 208. 3. 390. Ψ 32.

«ἔθι νητὲς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο
ἔσθης τ' ἐν χηλοῖσιν ἄλις τ' εὐώδεις ἔλαιον»
(Ὀδ. B. 339).

ἀναφέρεται καὶ ῥόδον ἔλαιον, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀμ-
έριστον καὶ θεᾶς μόνον κτῆμα, τῆς εὐστεφάνου τοῦ
Διὸς θυγατρὸς, ἥτις ἔχρει διὰ τοῦτου τὸ νεκρὸν τοῦ
"Ἐκτορος σῶμα, ἵνα μὴ συρόμενον φθείρηται· τὸ τοιοῦ-
τον διὰ ῥόδων ἡρωματισμένον ἔλαιον δὲν θὰ ἦτο ἐν
χρήσει ἢ θὰ ἦτο τι σπανιώτατον, τοσούτῳ μᾶλλον
καθ' ὅσον οὐδαμοῦ ὁ "Ὀμηρὸς ποιεῖται μνείαν τῶν
ῥόδων.

Δ'. Ἀπολύμανσις.

Ὁ κέδρος καὶ τὸ θύον συχνὰ ἐκαίοντο κατὰ τοῖς
ὁμηρικῶς χρόνους καθαίροντα τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ
πληροῦντα αὐτὴν εὐωδίας

«... τηλόσε δ' ὀδμή
εὐκαίτοιο θύου τ' ἀνά νησον δῶδδιν»...
δαιομένων». (Ὀδ. E. 59).

Ὁσάκις δὲ ἤθελον ν' ἀπολυμάνωσι χώρον τινα ἔκαιον
θεῖον ῥίπτοντες αὐτὸ εἰς τὸ πῦρ, ὡς ἔπραξεν ὁ Ὀδυ-
σεὺς μετὰ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων· ἀφοῦ δηλαδὴ
ἐτέλεσε τὸ ἀνικρόν ἔργον τῆς μνηστηροφονίας, κρᾶζας
τὴν γραῖαν Εὐρύκλειαν διέταξεν αὐτὴν νὰ φέρῃ τὸ
ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν θεῖον ἵνα θειώσῃ τὸ μέγαρον.

«Οἶσε θέειον, γρη῏, κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ
ὄφρα θειώσω μέγαρον». (Ὀδ. Z. 481),

ὕπηκουσε δὲ ἡ πιστὴ τροφὸς καὶ

«ἤνεικε πῦρ καὶ θήιον αὐτὰ Ὀδυσσεὺς
διεθίωσε μέγαρον καὶ δῶμα καὶ αὐλήν» (Ὀδ. X. 494).

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καθίσταται δῆλον ὅτι ἦσαν
γνώσται αἱ ἀντισηπτικαὶ ιδιότητες τοῦ διὰ τῆς καύ-
σεως τοῦ θεῖου ἀναπτυσσομένου διοξειδίου.

Β'. Στίλπνωσις μεταλλικῶν ἀντικειμένων.

Ἡ λαμπρότης τῶν ὄπλων ἦτο τὸ μέγιστον καύχημα τῶν μαχητῶν, ἀναμφίλεκτον ὅθεν ὅτι μετεχειρίζοντο οὐσίας τινὰς πρὸς στίλβωσιν τῶν μετάλλων, τοῦτο ἐμφανίζεται καὶ ἐκ τῶν ἀποδιδωμένων εἰς πολλὰ μέταλλα ἐπιθέτων· οὕτω ὁ σιδήρεος καλεῖται αἰθων, πολίος, ὁμοίως ἀναφέρεται δίσκος ἐκ σιδήρου αὐτοχόωνος, ἦτοι ἀκατέργαστος, ἀστίλπνωτος κτλ. Διὰ τίνος ὅμως μέσου ἔστιλβον τὰ μέταλλα δὲν ἀναφέρεται ἐν ταῖς ἔπεσιν· ἰδιάζον ἐνδιαφέρειν προκαλεῖ ἡ στίλπνωσις τοῦ χρυσοῦ κατὰ τὴν ἀνάλυσιν χρυσῶν ἀντικειμένων τῶν Μυκητῶν, παρατηρήθη ὅτι ταῦτα καὶ τοι ὥς ἐκ τῆς πλουσιότητος τοῦ περιεχομένου ἀργύρου ὤφειλον νὰ ἔχωσι χρῶμα πρὸς τὸ λευκὸν τοῦ ἀργύρου ἀποκλίνον, εἶχον χρῶμα ἐρυθρωπὸν χρυσοῦ, ὅπερ μετεβάλλετο εἰς ἀργυρόχρουν ἅμα πυρουμένου τοῦ ἀντικειμένου. Τὸ φαινόμενον ἐξήγησεν ὁ Ἀγγλὸς χημικὸς καὶ μεταλλειολόγος κ. John Percy θεωρήσας ὡς πιθανόν, ὅτι διὰ τίνος μεθόδου ἀφῆρουν τὸν ἄργυρον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν ἀντικειμένων, καὶ οὕτω αὕτη πλουσιωτέρα εἰς χρυσὸν καθισταμένη ἐλάμβανε τὸ χρῶμα τοῦ εὐγενοῦς μετάλλου, ὥς πράττουσι τοῦτο εἰς εἶδη τινὰ τῶν νομισμάτων αὐτῶν οἱ Ἰάπωνες (1)· καὶ τοῦτο μὲν διὰ τῶν χημικῶν μέσων τῆς σήμερον εὐκόλως κκορθοῦται, ἀλλὰ διὰ ποίας μεθόδου ἐπετυγχάνετο καὶ παρὰ τοῖς ἥρωσι τοῦ Ὀμήρου; Καθ' ἡμᾶς τοῦτο ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς μετὰ θεοῦ τριβῆς τῶν χρυσῶν ἀντικειμένων, διὰ τῆς συνεχοῦς τρύτης πράξεως ἐσχηματίζετο θειοῦχος ἄργυρος ὃν ἀφῆρουν μηχανικῶς ἢ χημικῶς (1), εἰς τοῦτο συνηγορεῖ καὶ

(1) Percy's Analyse des Mykenischen Metalle. Heinrich Schliemann Mykenæ σελ. 416.

(1) Οἷον διὰ τῆς ἐν οὖροις ἀμμωνίας, ὡς καὶ νῦν πράττουσι πολλοὶ πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὥρολογίων κτλ.

ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἀναφερομένη κἀθαρσις τοῦ χρυσοῦ ποτηρίου διὰ θείου ('Ιλ. Π. 228), ἂν καὶ ἐνταῦθα, ἐρμηνεύουσιν τινες ὅτι μᾶλλον, κατὰ πρόληψιν, ἐκάπνιζον διὰ θείου καιομένου, ὅπερ ὡς εἶδομεν ἐθεωρεῖτο καθαρχτήριον, πρὶν ἢ θύσωσιν εἰς τοὺς θεούς.

ΣΤ'. Ἀργιλλοπλαστική.

Ἡ πληθὺς τῶν ἐξ ἀργίλλου εὐρεθέντων ἀγγείων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Τροίης (1), τῶν Μυκηνῶν (2), καὶ τῆς Ἰθάκης(3), μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς πηλίνων ἀγγείων εἶχεν ἀρκούντως καὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς ἐκείνους χρόνους προοδεύσει· ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Ὅμηρος τὸν τροχὸν κεραμέως πρὸς ὃν ταχέως καὶ κυκλοτερεῶς στρεφόμενον παρὰβάλλει χορὸν κυκλικόν.

«Οἱ δ' ὅτε μὲν θρέεασκον ἐπισταμένοισι πόδεσσι,
ρεῖτα μάλ', ὥς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
ἐζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἶκε θέχσιν.» ('Ιλ. Σ. 599).

ἀναφέρει καὶ πίθους ἐν οἷς ἐφυλάσσετο ὁ οἶνος ('Οδ. Β. 340. Ψ. 304) καὶ οἵτινες θὰ ᾔσαν ἀναμφιβόλως ἐκ κεράμου, καθ' ὅσον ἐν 'Ιλ. I, 469 λέγεται ὅτι ἔπινον πολλὸν ἐκ κεράμων μέθυ (οἶνον). Τοιοῦτοι πίθοι πελωρίων διαστάσεων εὐρέθησαν καὶ ἐν Ἰσσαρίκῃ.(4)

Ζ. Λίπανσις ἀγρῶν.

Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς λιπάνσεως τῶν ἀγρῶν ἀλλίον ἢ μῶν ἐξετίμων οἱ τῶν παναρχαίων ἐκείνων χρόνων ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο ἐπιμελῶς συνήθροζον τὴν κόπρον τῶν κτηνῶν καὶ διὰ ταύτης ἐλίπαινον τοὺς ἀγρούς των, ὥς δηλοῦται ἐκ τοῦ χωρίου 'Οδ. Ρ.

(1) Heinr. Seehliem, Ilios Σελ. 874.

(2) Τοῦ αὐτοῦ Mykenae Σελ. 110.

(3) Ilios Σελ. 55. 56.

(4) Ilios Σελ. 315.

297—300, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι ὁ γηραλέος τοῦ Ὀδυσσεύος κύων Ἄργος, ἔκειτο παρημελημένος ἐν πολλῇ κόπρῳ τὴν ὁποίαν συνήθροιζον οἱ ὑπνρέται, ἵνα τὴν μεταφέρωσι πρὸς λίπανσιν τοῦ τεμένου τοῦ ἡγεμόνος.

Παραθέτομεν ὧδε καὶ τὸ ἐν λόγῳ χωρίον·

«ἐν πολλῇ κόπρῳ, ἢ οἱ προπάροιθε θυράων
ἡμιόνων τε βοῶν τε ἄλις κέχυτ', ὅφρ' ἂν ἄγοιεν
δμῶες Ὀδυσσεύος τέμενος μέγα κοπήσοντες·
ἔνθα κύων κεῖτ' Ἄργος ἐνίπλειος κυνοραιστέων.»

Η. Τυροποιΐα.

Ὁ τυρὸς μᾶλλον τοῦ ἀγροδιαίτου βίου τροφή ἢ τῶν πλουσίων τῶν ἀνάκτων συμποσίων καρύκευμα ἐτύγγανε, ἐθεωρεῖτο ὅμως πάντοτε ὡς καλὴ τροφή· ἐν Λιθύῃ ἔνθα τὰ πρόβατα τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ τελεσφόρος τίκτουσι

αοὔτε ἀναξ ἐπιδευής οὔτε τι ποιμήν
τυροῦ καὶ κρειῶν οὔδ' ἐγλυκεροῖο γάλακτος» (Ὀδ. Δ. 87.)

Ἦτο γνωστὴ ἐπὶ Ὀμήρου ἤδη ἡ διὰ τοῦ φυράματος τῆς πιτύας πῆξις τοῦ γάλακτος, διότι ἀναφέρεται ὅτι ὁ Παιήων, ὁ ἰατρὸς τῶν θεῶν, τόσον ταχέως ἐθεράπευσε τοῦ θούρου Ἀρεῶς τὴν πληγὴν, ὅσον ταχέως πῆγνυσι δι' ἀνακταρξέως ὁ ὀπὸς τὸ ὑγρὸν γάλα.

«Ὡς δ' ὅτ' ὀπὸς (1) γάλα λευκὸν ἐπειγόμενος συνέπηξεν·
ὑγρὸν ἔδν, μάλα δ' ὤκα περιτρέφεται (2) κυκῶντι
ὡς ἄρα καρπαλίμως ἴησατο θούρον Ἀρηα» (Ἰλ. Ε. 901).

Πλὴν τοῦ τυροῦ κατεσκεύαζον ἐκ τοῦ γάλακτος

(1) Πρβλ. καὶ Εὐστ. 619. 41 «κυρίως ὀπὸς καλεῖται ἡ τὸν τυρὸν συμπήττουσα πνευρία, ὅθεν καὶ ὀπίας τυρὸς ὁ πεπηγὼς ὑπὸ ὀποῦ· λέγεται μὲντοι ὀπὸς καὶ τὸ γαλακτώδες τῆς συκῆς . . . » ἡ δευτέρα ἐρμηνεία δὲν φαίνεται ὀρθή καθ' ὅσον ὁ τῆς συκῆς ὀπὸς δὲν δύναται νὰ πῆξη τὸ γάλα.

(2) = πῆγνυται.

καὶ ὄρον (τυρόγλα), ἐξ οὗ ἔβριθον τὰ ἀγγεῖα τοῦ Κύκλωπος.

αἶον δ' ὁρῶ ἀγγεα πάντα ('Οδ. I. 222).

Ἦτο δὲ ὁ ὁρὸς τὰ μάλα εὐτελὲς τροφή, δι' ὃ καὶ ὁ αὐθάδης Μελάνθιος σκώπτων τὸν ἐπαιτοῦντα Ὀδυσσεά, προτείνει εἰς τὸν Εὐμαῖον νᾶ τὸν παραχωρήσῃ αὐτῷ ἵνα φυλάσῃ καὶ καθαρίζῃ τὸ ποιμνιοστάσιον παχυνόμενος δι' ὁροῦ ('Οδ. P. 225).

Θ. Οἶνοποιΐα.

Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου ἦτο λίαν διαδεδομένη· πλεῖσται πόλεις ἀναφέρονται ὡς οἶνοφόροι, ἡ ἐν Εὐβοίᾳ Ἰστίαία (πολυστάφυλος. Ἰλ. B. 537.), ἡ Ἐπίδαυρος (ἀμπελόεις Ἰλ. B. 561), ἡ τῶν Κυκλώπων χώρα, ἐνθα αὐτοφυῶς αἱ ἀμπελοὶ βλαστάνουσιν παράγουσαι οἶνον ἐριστάφυλον ('Οδ. I. 110), ἡ Φρυγία (ἀμπελόεσσα Ἰλ. Γ. 184), ἡ Πήδασος (Ἰλ. I. 294), ἡ Ἰθάκη ('Οδ. A. 193 Λ. 193)· ἡ Ἀρνη (Ἰλ. B. 50). ἡ Συρία, ἡ Ἀἴμνος, ἡ Θράκη, ἐπίσης ἐξαίρονται οἱ Πρήμνιοι, ὁ Κικόνειος οἶνος κτλ.

Πῶς κατεσκευάζον τὸν οἶνον, δὲν περιγράφει οὐδαμοῦ ὁ Ὅμηρος, ἀλλὰ βεβαίως ἡ μέθοδος τῆς παρασκευῆς αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο ἀτελεστέρα τῆς νῦν ἐν χρήσει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Ἑλλάδι, ἥτις κατ'οὐδὲν διαφέρει τῆς περιγραφομένης λεπτομερῶς παρ' Ἡσιόδῳ.⁽¹⁾ τὸν οἶνον ἔπινον πάντοτε μετὰ πολλοῦ ὕδατος μιγνύοντες· ὁ οἶνος τὸν ὁποῖον ἐδώρησεν ὁ Μάρων ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἦτο τοσοῦτον ἕξοχος, ὥστε εἰς ἓν δέπας ἔχυνον εἴκοσι μέτρα ⁽²⁾

(1) αὖτ' ἂν δ' Ὀρίων καὶ Σείριος ἐς μέσον ἔλθῃ
οὐρανό· Ἀρκτοῦρον τε Ἰδη ροδοδάκτυλος Ἥως,
ὦ Πέρση, τότε πάντας ἀπόδρῃσε οἶκαδε βότρυς,
δείξαι δ' ἡελίῳ δέκα τ' ἡμέατα καὶ δέκα νύκτας,
πέντε δὲ συσκιᾶσαι ἔκτω δ' εἰς ἀγγε' ἀφύσαι·
(Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι 609).

(2) = μέτρον χωρητικότητος· ὑπολογίζουσι ὅτι ἰσοδυναμεῖ ἐν μέτρον πρὸς εἴκοσι μοδίους.

ὕδατος, καὶ εἶτα ἔπινον αὐτόν (1). τὸν οἶνον ἐφύλασσον εἰς ἀσκούς ἢ πίθους ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἵνα κρατύνηται καὶ βελτιῶται.

Διὰ τοῦ οἴνου ἐποιοῦντο σπονδάς, ἐγίνετο δὲ χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐν ὄρκοις ('Ιλ. Γ. 300) Οἶνον μόνον ἐξ ἀμπέλων ἐποιοῦντο, καὶ δὴ ἐρυθρόν, λευκὸς οἶνος παρ' Ὀμήρῳ δὲν ἀναφέρεται· περιγράφεται ὡς γλυκὺ (ἡδύς, μελιηδύς, μελίφρων, ἡδύποτος)· ἐρυθρόν ἢ μέλαν (αἶθοψ), δύναμιν παρέχον (εὐήνωρ), καὶ εἰς τοὺς γέροντας ἀρμόζον (γερούσιος) ποτόν.

IV

ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΑ

»φράζο, Νεστορίδῃ, τῷ ἐμῷ κεχαρισμένῃ θυμῷ,
χαλκοῦ τε στεροπὴν κὰδ δῶματα ἡχήμενα
χρυσοῦ τ' ἡλέκτρου τε καὶ ἀργύρου ἡδ' ἐλέφαντος
Ζηνός που τοιῆδε γ' Ὀλυμπίου ἐνδοθεν αὐλή,
ὅσσα τὰ δ' ἄσπετα πολλά· σέβας μ' ἔχει εἰσορόωντα»
(Ὀδ. Δ. 71)

A. Ἀμέταλλα.

Γαῖα.—Πρὸς δῆλωσιν τῆς γῆς ἐν στενωτέρῃ ἐννοίᾳ, τοῦ χοῦς δῆλον ὅτι, πλείστας μεταχειρίζεται ὁ Ὀμηρὸς λέξεις ἐν συνωνυμίᾳ, οἷον γαῖα, γῆ, αἶα χθών, (2). τὴν φυτικὴν γῆν χαρακτηρίζει δι' ἐπιθετικῶν κατακλήλων προσδιορισμῶν, οἷον φυσίζωος αἶα ('Ιλ. Γ. 243), πολύφορβος ('Ὀδ. Τ. 111), ζεῖδωρος, μέλαινα κτλ.

(1) Καὶ ὁ Ἡσίοδος ὁμοίως συμβουλεύει
«τρὶς ὕδατος προχέειν τὸ δὲ τέτρατον ἰέμεν οἴνου»
(Ἡσίοδ. Ἑρ. καὶ Ἡμ. 596).

(2) Πρὸλ. Ἰλ. Β 95, 124, 465, Γ 243, Ν 548, Θ 65, Φ 168 κτλ.

Διὰ τὴν λεπτὴν γῆν, ἄμμον ἢ κονιορτόν, ἐπίσης ἀπαντῶσι, μετὰ τινος ὡς φαίνεται διαφορᾶς, αἱ λέξεις ψάμμος, ψάμμαθος, κόνις, κονίη. Ψάμμον καλεῖ τὴν ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἄμμον.

» Ἄλλ' ὅτε ἀναθρόβειε θαλάσσης ἄλμυρόν ὕδωρ
πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρῃ
δεινὸν ἐδεβρύχειν, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκεν
ψάμμῳ κυανέῃ.» (Ὅδ. Μ. 240.)

Ψάμμαθος καλεῖται ἡ ποταμία ἄμμος (Ἰλ. Φ. 202, 319.)

εἰλύσω ψαμάθοισιν, ἄλις χέραδος περιχεύων.

(χέραδος=χαλικίων), ὡς καὶ ἡ παρὰ τὴν ἕκτῃν,

» αὐτὰρ ἐγὼν ἐπὶ νῆας, ὅθ' ἔστασαν ἐν ψαμάθοισιν»
(Ὅδ. Δ 426).

καὶ ὁ Σουΐδας λέγει ὅτι ψάμαθον καλοῦσιν τὴν ἐν τῇ παραλίᾳ ἄμμον καὶ ἄμαθον τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ (1), ἣν ὁ Ὅμηρος ὡς εἶδομεν καλεῖ ψάμμον.

κόνις καὶ κονίη δηλοῦσι τὸ αὐτό, ἥτοι τὸν κονιορτόν (Ἰλ. Ν. 335 Λ. 151), ὡσαύτως σημαίνουσι καὶ τὴν τέφραν

» Ὡς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἔζετ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσιν»
(Ὅδ. Η 153).

καὶ » ἄλλ' ὅγε χεῖμα μὲν εὐδῇ, ὅθι δμῶες ἐνὶ οἴκῳ
ἐν κόνι ἄγχι πυρός, κακὰ δὲ χροὶ εἴματα εἶναι»
(Ὅδ. Α 190).

κονίσσαλος σημαίνει στρόβιλον κονιορτοῦ.

» Ὡς ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ κονίσσαλος ὦρνυτ' ἀέλῃς»
(Ἰλ. Γ 13).

Λίθοι.—Διάκρισις μεγάλη μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν λίθων δὲν γίνεται, χαρακτηρίζεται δὲ ἡ διάφορος ἐκάστου φύσις δι' ἰδίου τινὸς ἐπιθέτου (τραχύς,

(1) Σουΐδ. 13.

κατωρυξ, ξεστός, ὀκριόεις κτλ). Οὐχ ἥττον πολλὰι λέξεις ἀπαντῶσι διάφοροι πρὸς δῆλωσιν λίθων· οἷον λίθος, λιθάς, λαάς, πέτρος, πέτρη, ὀλοοίτροχος, χεράς, χερμάδιον, ψηφίς, λάγξ, κτλ. *λίθος, λαάς καὶ πέτρος*, ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀκριβῶς, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ παρατιθεμένου χωρίου ἐν ᾧ μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς τὰς λέξεις ἀντ' ἀλλήλων ἀδιακρίτως

ἀλλ' ἀνακαχασσάμενος λίθον εἴλετο χειρὶ παχείᾳ
κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τραχύν τε μέγαν τε·
τῷ βάλεν Αἴαντος δεινὸν σάκος ἐπταδόειον
μέσον ἐπομφάλιον· περιήχησεν δ' ἄρα χαλκός·
δεύτερος αὐτ' Αἴας πολὺ μείζονα λαῶν ἀείρας
ἦκ' ἐπιδινήσας· ἐπέρεισε δὲ Ἴν' ἀπέλεθρον,
εἴσω δ' ἀσπίδ' ἔαζε βαλὼν μυλοειδέϊ πέτρῳ

(Ἰλ. Η 264.)

ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ κεῖται καὶ τὸ *λιθάς*, τοιαύτας ἔρριπτεν ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τῶν κυνῶν (Ὀδ. Ξ. 36). *Λάγξ* καὶ *ψηφίς* σημαίνουσι μικρὰ χαλίκια (Ὀδ. Ε. 433, Ζ 95, Ἰλ. Φ. 260) *πέτρη* δὲ σημαίνει ὄγκον ἐκ λίθου βράχον ἢ καὶ σκόπελον (Ἰλ. Ν 137 Ὀδ. Ι. 243, Ν. 196, Γ. 293, Κ. 4). διάφορα δὲ ἐπίθετα διακρίνουσι τὴν διάφορον φύσιν ἐκάστης πέτρης· (λίς, λισσὴ, λιθαῖ, προβλής, αἰγίλιψ, αἰπεῖα, ὑψηλή, ἡεροειδής, γλαφυρά, περιμήκης, ἐπηρεφής κλπ.)· *ὀλοοίτροχος* δὲ εἶνε ὁ ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐστρογγυλωμένος λίθος (πρβλ. Ἰλ. Ν 135). *Χεράς* εἶνε ὁ *χάλιξ* καὶ *χερμάδιον* ἐπίσης, ἰδίως μεγαλείτερος δι' οὗ ἠδύναντο νὰ βάλλωσι κατ' ἀλλήλων (Ἰλ. Ε 302 Π 774) Τῶν λίθων ἐποιοῦντο χρῆσιν πρὸς οἰκοδομίαν, εἴτε ἀκατεργάστων, δι' εὐτελεστέρας οἰκοδομίας, περιφράγματα κλ.

περὶ δ' αὐλή
ὑψηλὴ δέδμητο κατωρυχέεσσι λίθοισιν» (Ὀδ. Ι. 185)

ἢ ἐπεξεργαζόμενοι αὐτοὺς καὶ λεκίνοντες διὰ πλουσιωτέρας ἀνάγκων οἰκοδομίας.

«ἐκ δ' ἐλθὼν (δ Νέστωρ) κατ' ἀρ' ἔζετο ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοισιν
οἳ οἱ ἔσαν προπάροιθε θυράων ὑψηλῶν
λευκοί, ἀποστίλβοντες ἀλείφατος» (Ὀδ. Γ. 406).

Ἐκ τοιούτων ζεστῶν λίθων ἦσαν κατεσκευασμένοι οἱ πεντήκοντα τοῦ Πριάμου θάλαμοι (Ἰλ. Ζ. 244), ἔστιλβον δ' αὐτούς, ὡς φαίνεται, δι' ἐλαίου ἢ λιπαρῶς τινος ἀλοιφῆς.

Τοὺς τραχεῖς λίθους ἐγνώριζον ἐπιμελῶς νὰ κατεργάζωνται κατασκευάζοντες διάφορα ἀξίας ἀντικείμενα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐν Τροίᾳ καὶ Μυκῆναις εὐρημάτων.⁽¹⁾

Τραχεῖς λίθους, μεταχειρίζονται καὶ ὡς μυλόπετρας.

αἰῖω δ' ἀσπίδ' ἔαξε βαλὼν μυλοειδέϊ πέτρῳ» (Ἰλ. Η. 270).

καὶ

«κόρυθος δ' ἄμφ' αὔον αὐτεον
βαλλόμεναι μυλάκεσσι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι» (Ἰλ. Μ. 161).

Ὅγκώδεις καὶ μέλανας λίθους μετεχειρίζοντο ὡς ὀροθέσια· τοιοῦτον λίθον

τὸν ρ' ἄνδρες πρότεροι θέσαν ἔμμεναι οὔρον ἀρούρης
(Ἰλ. Φ. 405).

ἔροιψε κατὰ τοῦ βροτολογιοῦ Ἀρεως, τοῦ Τυδέως ὁ ἄνδρεϊτος υἱός.

Μάρμαρος— Ἠλέξις μάρμαρος ἀπαντᾷ παρ' Ὀμήρῳ, ἀλλὰ δὲν σημαίνει τὸν παρ' ἡμῖν κρυπτοκρυσταλλοφυᾶ ἀσβεστόλιθον, ἀλλὰ στίλβοντα λίθον, ἀπαντᾷ δὲ καὶ ὡς ἐπίθετον

ἑτέρηφι σὲ λάζετο πέτρον
μάρμαρον ὀκριένθ', ὅν κτλ. (Ἰλ. Π. 734).

καὶ ὡς οὐσιαστικόν.

αὐὸ κεν ἄραξ' ἡμέων κεφαλὰς καὶ νήϊα δοῦρα
μαρμάρῳ ὀκριέντι βαλὼν» . . . (Ὀδ. Ι. 499).

ἐπεὶ δὲ πάντοτε συναναφέρεται μετὰ τοῦ ὀκριόεις,

(1) Ilios von Dr. Heinr. Schliemann (Σελ. 28, 266, 311, 482, 578 κλ.).

(= μέ τραχεῖας ἐξοχάς, (πρβλ. καὶ Ἰλ. Μ. 380), πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἦτο τὸ παρ' ἡμῖν μάρμαρον, ἀλλὰ τραχὺς λίθος παρενεσπαρμένος ἀπαντῶν, στίλβων καὶ μαρμαίρων, ἴσως ἐκ μαρμαρυγίου, χαλαζίου κτλ.

Πολύτιμοι λίθοι. — Ὅτι τοιοῦτοι ὑπῆρχον καὶ ἐν μεγάλῃ χρήσει κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν μαρτυροῦσιν αἱ γενόμεναι ἐσχάτως ἐν Μυκῆναις⁽¹⁾ καὶ Ἰσσαρλικ ἀνασκαφαί· παρ' Ὀμήρῳ δὲν ἀναφέρονται λίθοι ἐκ φύσεως κανονικοὶ πλασθέντες (κρύσταλλοι)⁽²⁾, πρὸς κόσμον ἐπιτήδειοι ἀναφέρονται ὅμως ἔρματα *τριγληνα*⁽³⁾ ἥτοι ἐνώτια τριόφθαλμα, περιέχοντα τρεῖς ὀφθαλμοειδεῖς λίθους (Ἰλ. Ξ 183, Ὀδ. Σ 297)

Ἡλεκτρον καὶ ἡλεκτρος — Τὸ κοινῶς κεχριμπαρί, ἀπετέλει κόσμον περιβλεπτον· περιδέραϊον χρυσοῦν μετ' ἡλεκτρων συμπεπλεγμένον ἐδώρησε τῇ Ἰθακησίᾳ βασιλίδι ὁ Εὐρύμαχος (Ὀδ. Σ. 295). Φαίνεται ὅτι ἐφέρετο ὑπὸ τῶν Φοινίκων οἵτινες εἶχον ἔλθει εἰς Συοίαν φέροντες *μυρί' ἀθύρματα ρηί' μελαιρῇ* (Ὀδ. Ο 416), μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ πολύτιμος ὄρμος μετ' ἡλεκτρων· ὃν ἐπώλει τις τῶν Φοινίκων περιερχόμενος τὴν πόλιν. (Ὀδ. Ο 460), οὐδὲν ὅμως ἀπίθανον νὰ ἐφέρετο καὶ ἐξ Εὐρώπης — ἴσως ἐκ Γερμανίας — ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρό-

(1) Λαζούλιθοι, ὅρεϊα κρύσταλλος, καὶ ἄλλοι τραχεῖς πολύτιμοι λίθοι ἐπεξεργασμένοι ἢ μὴ πρὸς παντοίους κόσμους χρησιμοποιούμενοι, εὐρέθησαν ἐν Μυκῆναις. Τούτους δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ Μετσο. πολυτεχνικῇ σχολῇ, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἐκτεθειμένοι αἱ Μυκηναῖαι ἀρχαιοτήτες· καὶ ἐν Ἰσσαρλικ· ὁμοίως (πρβλ. Ilios Schliem σελ. 26. 64. 229. 357).

(2) Ἡ λέξις κρύσταλλος ἀπαντᾷ παρ' Ὀμήρῳ, ἀλλὰ σημαίνει ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν κοινῶς, ἥτοι ὕδωρ πεπηγός·

«νῦν δ' ἄρ' ἐπῆλθε κακὴ Βορέας πεσόντος
πηγυλῆς· αὐτὰρ ὑπερθε χιῶν γένετ' ἥντε πάχνη
ψυχρή, καὶ σακέεσσι περιτρέφετο κρύσταλλος» (Ὀδ. Ξ
476, βλέπε καὶ Ἰλ. Χ 152).

(3) Ἀκριδῶς τοιαῦτα εὐρέθησαν ἐν Ἰσσαρλικ.

δοτος.⁽¹⁾ τοῦ ἡλέκτρον τούτου διάφορον ἦτο τὸ ὁμώνυμον μεταλλικὸν κράμα, περὶ οὗ ἐκτενῶς εἰς τὸ περὶ μετάλλων.

Ἄλλας — Ἀπαραίτητον τῶν τροφῶν καρύκειμα· τὸ ἐπέθετον ἐπὶ τῶν κρεάτων μετὰ τὴν ὀπτῆσιν, ἔνεκα τοῦ ἀπαραιτήτου αὐτοῦ καλεῖ τὸ ἄλλας θεῖον. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὀνειδίζων τὸν Ἀντίνοον καὶ θέλων νὰ παραστήσῃ αὐτὸν ὡς τελείως ἄστοργον λέγει

ὦ πόποι, οὐκ' ἄρα σοὶ γ' ἐπὶ εἶδει καὶ φρένες ἦσαν
οὐ σὺ γ' ἂν ἐξ οἴκου σφ' ἐπιστάτῃ οὐδ' ἄλα δολίῃς (Ὀδ. P. 454)

ἦτοι ὅτι ἦτο τοσοῦτον ἄστοργος ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ ἀναγκαιότερον καὶ εὐτελέστερον τῶν πραγμάτων ἠρνεῖτο εἰς ξένον.

Ὁ Ὀδυσσεὺς θέλων νὰ παραστήσῃ λαόν τινα⁽¹⁾ ὡς ἐντελῶς ἀπολίτευτον καὶ ἄγριον, λέγει ὅτι τὸ φαγητὸν αὐτῶν τρώγουσιν ἄνευ ἄλατος (Ἰλ. Φ. 270).

Λέγουσι πρὸς τούτοις οἱ σχολιασταὶ τοῦ Ὁμήρου, ὅτι τὸ ἄλλας μετεχειρίζοντο ὡς μέσον καθαρισμοῦ, στηριζόμενοι εἰς τὸν στίχον 261 τῆς Β ραψωδίας τῆς Ὀδυσσεΐας, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ὁ Τηλέμαχος πορευθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν, ἐνίψατο τὰς χεῖρας διὰ θαλασσίου ὕδατος καὶ προσηύξατο τῇ Ἀθηνᾷ.

«Τηλέμαχος δ' ἀπάνευθε κιὼν ἐπὶ θῖνα θαλάσσης
χεῖρας νιψάμενος πολιῆς ἄλδος εὐχετ' Ἀθήνῃ»

παντοῖα δὲ φέρουσι σχόλια καὶ ἐρμηνείας περὶ τῆς δῆθεν ἐξόχου καθαρτικῆς τοῦ ἄλατος δυνάμεως. Ἄλλ'

(1) Ἡροδ. Βιβλ. Γ. κεφ. 115 «οὔτε γὰρ ἐγωγε ἐνδέκομαι Ἡριδανὸν τινα καλεῖσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν ἐκδιδόντα εἰς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἔλλ' ὅτε τοῦ ἡλεκτρον φοιτᾷ λόγος ἔστι» ἦτο δὲ ὁ Ἡριδανὸς ποταμὸς τις ἐν Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ κατ' ἄλλους ὁ Ροδανός, κατ' ἄλλους δὲ ὁ Τάγος.

(1) Οὗτος ὁ λαὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς παριστᾷ ὡς μὴ γνωρίζοντα τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ναυτιλίαν λέγει ὁ Πausanias ὅτι ἦσαν οἱ Ἠπειρώται (Paus. At. Lib I c. I σελ. 30 — Στραβ. L. XIV).

εἶνε γνωστόν, ὅτι πρὸ πάσης εἰς τοὺς θεοὺς εὐχῆς, οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες ἐνίπτοντο τὰς χεῖρας, τοῦτ' αὐτὸ εἰπραξε καὶ ὁ Τηλέμαχος, ὅστις ἐπειδὴ εὗρίσκετο «ἐπὶ θῆρα θαλάσσης» μετεχειρίσθη φυσικώτατα θαλάσσιον ὕδωρ, καὶ οὐδὲν πλέον.

Θεῖον. — Μεθ' ὅσα ἐν τῷ περὶ χημείας κεφαλαίῳ διελάβομεν περὶ τῶν καθαρτικῶν καὶ ἀπολυμαντικῶν τοῦ θεοῦ ἰδιοτήτων, οὐδὲν μένει ἐνταῦθα νὰ προσθῶμεν· ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεως ἦν ἐποιοῦντο αὐτοῦ, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε ἀρκούντως ἄφθονον, καὶ πιθανώτατα ἐπρομηθεύοντο τοῦτο ἐκ Μήλου, ὡς καὶ σήμερον.

Β. Μέταλλα.

Ποικίλη ἦτο ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων καὶ εὐρεῖα κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους· χρυσοὶ ἀμφορεῖς καὶ ἀργυροὶ κρατῆρες ἐπλήρουν διὰ τοῦ μελιηδοῦς ὕγρου τὰ κύπελλα κατὰ τὰ συμπόσια τῶν ἀνάκτων, χαλκοὶ δὲ θώρακες καὶ χάλκεα σάκη προήσπιζον τῶν ἡρώων τὰ στήθη κατὰ τὰς μάχας· ἐν σπανιωτέρᾳ χρήσει ἦσαν ἐκ τῶν μετάλλων ὁ κασσίτερος, ὁ σίδηρος, ὁ μόλυβδος καὶ ὁ κύανος· περὶ τῶν μετάλλων τούτων ἀπάντων θέλομεν ἐν τοῖς ἑξῆς καθ' ἕκαστον διαλάβει.

Χρυσός. (1) — Ὡς ἐκ τῆς ἐξόχου λάμπσεως αὐτοῦ καὶ καθαρότητος ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἄριστον τῶν μετάλλων, ἦτο δὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν παρὰ τοῖς θεοῖς ἐν χρήσει μέταλλον. Ὁ θρόνος τοῦ αἰγιόχου Κρονίωνος καὶ τὸ δάπεδον τῆς αἰθούσης ἐν ἧ ἐτέλουν τὰ συνέδρια αὐτῶν οἱ ἀθάνατοι ἦσαν ἐκ χρυσοῦ. (Ἰλ. Θ. 442. Δ. 1). Τὰ

(1) Ὅρυκτά περιέχοντα μέταλλον, ὑπὸ τὴν αὐστηράν ἔννοιαν τοῦ ὀρυκτοῦ, δὲν ἀναφέρονται παρ' Ὀμήρῳ· καὶ μᾶλλον ἐν τῷ τῆς Χημείας ἢ Μεταλλουργίας κεφαλαίῳ ὤφειλε νὰ γένηται ὁ περὶ τῶν μετάλλων λόγος· δὲν ἤθελῃσαμεν ὅμως τοσοῦτον σχολαστικῶς νὰ λεπτολογήσωμεν ἀφ' οὗ μάλιστα, ὡς ἐπιστήμη, αὐστηρῶς εἰπεῖν, οὐδεμίᾳ τῶν Φυσ. Ἐπιστημῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος, ὑφίστατο τότε.

δώματα τοῦ Ἐνιαλίου θεοῦ (Ἰλ. Ν. 21), ἡ αἰγίς τοῦ Διὸς (Ἰλ. Ω. 20), ἡ μαγικὴ ῥάβδος τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ χρυσορράπιδος Ἑρμοῦ (Ὀδ. Π. 172), ἦσαν ἀπαντα ἐκ τοῦ εὐγενεστάτου τῶν μετάλλων ἡσκημένα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰθακῆσιος βασιλεὺς, εἰς τὴν θέαν τοῦ ἀφθόνου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, οἵτινες κατέκλυζον τὰς αἰθούσας τοῦ πολλὰ ἄστεα γρόντος βασιλέως τῆς Λακεδαιμόνου, τοιαύτην τινα παρέστησαν ἐν τῷ νῷ καὶ τὴν αὐλὴν τοῦ Διὸς (Ὀδ. Δ. 71). Ἵνα ἐπαξίως τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀθανάτων παραστήσῃ καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν, ὁ ποιητὴς παρὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ ἠναγκάζεται, ἐπὶ τὸ ὑπερφυσικώτερον νὰ ἐκθέτῃ τὰ κατ' αὐτούς, τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῶν συγγενῶν τῶν θεῶν Φαιάκων, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὁποίων ὁ χρυσοὺς φέρεται ἀφθονώτερος ἢ τὸ μάρμαρον παρ' ἡμῖν. (Ὀδ. Η. 88).

Ὅθεν πιθανώτατα οἱ χρύσειοι καὶ ἀργύρειοι κύβες οἵτινες ἦσαν ἐστημένοι ἐκατέρωθεν τοῦ οὐδοῦ τοῦ βασιλικοῦ τοῦ Ἀλκινόου οἴκου, καὶ οἱ χρύσειοι κοῦροι οἵτινες ἐκράτουν παρὰ τὸν βωμὸν αὐτοῦ τὰς δάδας, ὥφειλον κατὰ μέγα μέρος τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ· τὸ νὰ δεχθῶμεν, ὡς πολλοὶ εἶνε τῆς γνώμης· ὅτι ἠδύναντο πράγματι τοιαῦτα χρυσαῖα ἀγάλματα νὰ κατασκευάζωσι φαίνεται πῶς τολμηρόν, τοῦλάχιστον πρέπει νὰ θεωρήσωμεν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὅτι τὰ ἀγάλματα ὡς καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ Ἀλκινόου, ἦσαν ἐπὶ μέρος διὰ χρυσῶν ἐλασμάτων καὶ ἡλῶν κατάκοσμοι, ὥσπερ τὰ σκῆπτρα, ἅτινα καλεῖ χρυσαῖ ἐνῶ μόνον χρυσοῖς ἡλοῖς ἐπηρμένα ἦσαν (Ἰλ. Α 246 Β 267. Ὀδ. Α 91), τὰ ἄρματα τοῦ Διομήδους ἅτινα ἦσαν χρυσῷ ἐν ἡσκημένα (Ἰλ. Κ. 438.), καὶ ἡ ἄμαξα τοῦ Πήσου (Ἰλ. Κ 438.).

Οὐχὶ μόνον εἰς τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων τὰ μέληθρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐσπάνιζεν ὁ χρυσοὺς, διότι ὡς ἐκ τοῦ εὐεξεργάστου αὐτοῦ, ἐν τῇ φύσει αὐτοφθοῦς συνήθως ἀπαντῶντος, ἦτο σχετικῶς λίαν ἀφθονός· ζῶναι καὶ ὀχῆες, κύπελλα καὶ προχόαι,

ήλακάται καὶ κερκίδες συνηθέστατα τῶν πλουσίων τοῦς οἴκους κοσμοῦσι καὶ κατὰ τὰς ἐν Μυκῆναις καὶ Ἰσ-
σαρλίῃ ἀνασκαφὰς πλεῖστα ὅσα χρυσᾷ ἀντικείμενα κό-
σμου, ἐστιάσεως, πολέμου κτλ. ἀνεκαλύφθησαν (1).

Τὸν χρυσὸν ἤλαυνον καὶ εἰς λεπτὰ φύλλα (2) καὶ
εἰς λεπτὰς ἔτι τρίχας, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῶν ἀνα-
φερομένων χρυσῶν τελαμώνων (Ὀδ. Α. 609), πέπλων
(Ὀδ. Σ. 292), λόφων (Ἰλ. Σ. 612) κτλ.

Ἄργυρος. Πολύτιμον, ἀλλ' ἐν πολλῇ στενοτέρᾳ
διαδόσει μέταλλον ἦτο καὶ ὁ ἄργυρος· ξίφη ἀργυρόηλα,
κρατῆρες, θρόνοι, λάρνακες, σταθμοί, κορώναι πλοίων,
διάφορα ἄγγεῖα ἀναφέρονται ἀργυρᾷ, ἀλλὰ πολὺ σπα-
νιώτερον ἢ χρυσᾷ τοιαῦτα, καὶ τοῦτο βεβαίως διότι
ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀργύρου, μετ' ἄλλων μετάλλων
ἐν τῇ φύσει ἠνωμένου ἀπαντῶντος, ἦτο πολὺ δυσκο-
λωτέρᾳ τῆς τοῦ χρυσοῦ (3).

Ἥλεκτρος. Προκειμένου ἀνακτός τινος νὰ ἐξαρθῇ
ὁ πλοῦτος ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἔπεσιν ὅτι οὗτος ἐκέ-
κτητο πολὺν χρυσὸν ἤλεκτρον καὶ ἄργυρον· ἡ μεταξὺ
τῶν δύο τούτων εὐγενῶν μετάλλων καὶ τοῦ ἡλέκτρου
συγκατάλεξις, δίδει ὑπόνοιαν ὅτι καὶ τὸ ἤλεκτρον
τοῦτο δὲν εἶνε ἡ γνωστὴ ῥητίνη, τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν
κεχρημᾶρι καλούμενον, ἀλλὰ μέταλλόν τι ἢ κράμα·
ὄντως δὲ οἱ ἀρχαῖοι ὑπὸ τὴν λέξιν ἤλεκτρον ἐκάλουν καὶ
κράμα τι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὅπερ ὁ Ὅμηρος ὡς ἴδιον
μέταλλον ἐθεώρει, καθ' ὅσον ἔτοιμον βεβαιότατα ἄλ-
λοθεν μετεφέρετο· ὁ Πausανίας ποιεῖ διάκρισιν μεταξὺ
τῶν δύο ἡλέκτρων (4), ὁμοίως καὶ ὁ Εὐστάθιος (5)· ὁ

(1) Heinr. Schliemann Ilios Σελ 504. 516. 518. 521,
κλ. Mykenae 180. 193. 248. 266. 335. 338. 418 κλ.

(2) Εὐρέθησαν τοιαῦτα ἐν Μυκῆναις.

(3) Πρόβλ. καὶ W. E. Geadstone's Homerische Studien,
frei bearbeitet von Dr Albert Setster Leipzig 1863 Σελ.
358.

(4) Πaus. V 12 6 Τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο ἄλλο δὲ
ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένον ἐστὶν ἀργύρῳ χρυσός.

(5) Εὐστάθ. 1483. 25. Ἥλεκτρος δὲ ἴσως μὲν καὶ ὕλη

Πλίνιος σαφῶς περιγράφει τὸ μεταλλικὸν ἤλεκτρον, λέγων ὅτι τοιοῦτον ἦτο τὸ καλύπτον τοὺς τοίχους τοῦ Μενελάου (1)· καὶ ὁ Στράβων λέγει ὅτι καιομένου τοῦ ἤλεκτρου, ἀπομένει χρυσός (2), εἶδος δὲ λευκοῦ χρυσοῦ, ἦτοι χρυσοῦ περιέχοντος πολὺν ἀργυρον, μνημονεύει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (3)· τεμάχια χρυσοῦ πλουσιώτατα μετ' ἀργύρου κεκραμμένα εὐρέθησαν ἐν ταῖς προϊστορικαῖς τῆς Τροίας πόλεσι καὶ ἐν Μυκῆναις· περιέργον φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἐκ τοιούτου ἤλεκτρου δὲν ἀναφέρονται κατεσκευασμένα ἀντικείμενα, ἀλλὰ σπανίως μόνον γίνεται τούτου μνεῖα ἐν τῇ καταλογῇ τοῦ πλούτου ἀνακτός τινος ('Οδ. Δ. 71), ἐκ τούτου δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι θὰ ἦτο σπανιώτατον.

Χαλκός. — Ἐὰν ὁ χρυσός, ὁ ἀργυρος καὶ τὸ ἤλεκτρον, ἐπλήρουν τῶν πλουσίων ἡγεμόνων τὰ μέλαθρα, ὁ χαλκὸς ὅμως περιέβαλλε τῶν μαχητῶν τὸ σῶμα καὶ ἐκόσμηι τῆς οἰκοδοσποίνης τὸν λιτὸν οἶκον· ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν μετάλλων· ξίφη, δόρατα, θώρακες καὶ ἀσπίδες, λέβητες, κλεῖδες, ἄζονες ἢ πελέκεις, ἅπαντα τὰ χρηστὰ πολέμου ἢ εἰρήνης ἀντικείμενα κατεσκευάζοντο ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ τούτου μετάλλου· ἄλλ' ὅποτος τις ἦτο ὁ τοσοῦτον πολῦτιμος χαλκός;

Ὁ χαλκὸς ὡς γνωστὸν ἐν καθαρᾷ καταστάσει εἶνε λίαν εὐμάλακτος καὶ ἥκιστα κατάλληλος πρὸς κατασκευὴν ὅπλων, οὐδὲ δικαιολογοῦνται οὕτω τὰ εἰς αὐ-

τις, κατὰ τοὺς πολλοὺς χαλκῶδης, ἰδιαιτάτη παρὰ τὸν ἀπλοῦν χαλκόν, μάλιστα δὲ μίγμα τι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, δοκεῖ δὲ καὶ ὁ λοιπὸς δηλοῦσθαι νῦν ἤλεκτρος.

(1) Pliniae H. N. XXX III 23. Πρὸς. καὶ Ilios Schliemann Σελ. 309.

(2) Στράβ. 3. 126... πάλιν δὲ τούτου (τοῦ ἤλεκτρου) καθεψομένου, μίγμα ἔχοντος ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, τὸν μὲν ἀργυρον ὑποκαίεσθαι, τὸν δὲ χρυσὸν ὑπομένειν.

(3) Ἡρόδ. I 50.

Mykenae Heinr. Schliem. S. 416. Studien der zu Mykenae entdecdeten Anticuitaten von. C. Mitzopoulos ἐν τῇ Bergunt Huttenmannische Zeitung 1878 N. 39.

τὸν ἀποδιδόμενα ἐπίθετα (ἀτηρής, ταμειόχρως, ταυνη-
κής, σμερδαλέος, εὐήτωρ κτλ.)· εἶπον τινες ὅτι χαλκὸν
καλεῖ τὸν νῦν σίδηρον, ἀλλὰ τότε τίνα καλεῖ σίδηρον,
ὃν τοσοῦτον σαφῶς διαστέλλει (1), ὥς θὰ εἶδομεν ἀ-
μέσως κατωτέρω, τοῦ χαλκοῦ, ἄλλως τε καὶ τὸ ἐπί-
θετον ἐρυθρός, ὅπερ συχνύτατα ἀποδίδεται τῷ χαλκῷ.
ἐλέγχει ἔωλον τὴν τοιαύτην γνώμην· ἕτεροι εἶπον, ὅτι
τὸν χαλκὸν ἐκράννουον σιδήρῳ κρατύνοντες οὕτω αὐτόν·
ἀλλὰ καὶ ἡ οὐδαμῶθεν ἐρειδομένη γνώμη αὕτη, εἶνε
ἀναξίκα προσοχῆς ἐλέγχουσα μάλιστα τὸν γνωματεύοντα
ιδιώτην τῆς ἐπιστήμης, καθ' ὅσον τοιοῦτον κράμα εἶνε
ἀνύπαρκτον· ἄλλη τις γνώμη, πλειοτέρους ἀριθμοῦσα
τοὺς ὀπαδοὺς, εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Friedreich (2) ἐξενε-
χθεῖσα, ὅτι τούτέστιν, διὰ μεθόδων ἅς οἱ αἰῶνες δὲν
μετέδωκαν ἡμῖν, περικαλύψασαι αὐτὰς τὸν πέπλον τοῦ
μυστηρίου, κατάρθουν νὰ ἀποδίδωσι τῷ χαλκῷ σκλη-
ρότητα ἣν μάτην οἱ σύγχρονοι μεταλλουργοὶ ἤθελον
ἐπιζητήσει· τολμηρόν, ἂν μὴ τι ἄλλο, νομίζομεν εἶνε
νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ'
οὓς ἡ χημεία ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος, καὶ ἡ μεταλ-
λουργία διετέλει ἐν σπαργάνοις, ἐγνώριζον μεθόδους
τοιαύτας, ὁποίας δὲν ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ εἰσέτι ἡ τοῦ
Λαβοαζιέρου καὶ Δαίβυ θαυμασία ἐπιστήμη.

Εὐστοχώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον ἀπεφάναντό
τινες ὅτι ὁ χαλκὸς δὲν εὕρισκετο ἐν καθαρᾷ καταστά-
σει, ἀλλὰ κεκραμμένος μετ' ἄλλου μετάλλου (ιδίως
κασσιτέρου), ὅτι ἦτο ἐν ἄλλοις λόγοις εἶδος ὀρειχάλ-
κου· τὴν γνώμην ταύτην κρατύνουσι καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐν
Μυκῆναις καὶ Ἰσραηλῖκ γενομένων ἀνασκαφῶν εἰς φῶς
προελθόντα ἀντικείμενα.

Ἐκ τῶν γενομένων ἀναλύσεων ἐπὶ τεμαχίων τι-
νων τοιούτων ἀντικειμένων, ἐδείχθη ὅτι ὁ χαλκὸς τῶν

(1) Πρόβλ. χωρία Ἰλ. Θ. 15. P 424. E 723 Ὁδ. Α. 184).

(2) Friedreich die Realien σελ. 292 τὴν γνώμην ταύτην
παραδέχεται καὶ ὁ ἡμέτερος κ.Κλ. Παγκαδής. Κλ. Παγ. ὁ καθ'
Ὁμηρον οικιακὸς βίος Σελ. 14.

ὄπλων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων δὲν εὐρίσκετο καθαρός, ἀλλ' ὅτε μὲν μετὰ ποσότητός τινος κασσιτέρου ἐν καταστάσει κράματος διὰ τέχνης κατεργασμένος, ὅτε δὲ μετ' ἄλλων πολλῶν συνδρομῶν ἢ καὶ ἄλλων μετάλλων κατὰ σμικρὰν ἀναλογίαν ἐκ φύσεως (1), ἢ ἀτεχνῶς πῶς κεκραμμένος.

Σίδηρος. — Καίτοι ὁ χαλκὸς ἐδέσποζε τῶν μετάλλων καὶ ἀπετέλει τὴν ὕλην τῶν φονικῶν ὄπλων, οὐχ' ἦττον ἦτο ἐπὶ Ὀμήρου γνωστὸς καὶ ὁ σίδηρος, ἀλλ' οὐχὶ ἐν μεγάλῃ χρήσει. ἀναφέρονται ἐξ αὐτοῦ ἄξονες (Ἰλ. Ε. 722), κορῶναι (Ἰλ. Η. 141) πελέκεις, καὶ ἐν γένει ὄργανα μὴ ἀπαιτοῦντα πολλὴν ἐπεξεργασίαν· περιγράφεται ὡς στιλπνὸν (αἶθων πολίος), δυσκόλως κατεργαζόμενον μέταλλον (πολύκμητος), καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς σύμβολον τῆς στερεότητος καὶ ἀκαμψίας, δι' ὅπερ καὶ συχνότατα μεταχειρίζεται αὐτὸν ὁ ποιητὴς μεταφορικῶς πρὸς ἑξαρσιν τοῦ ψυχικοῦ σθένους τῶν ἡρώων αὐτοῦ· οὕτω ἀπαντῶμεν πλειστάκις σιδήρεον θυμόν, (Ἰλ. Χ. 357) σιδηρέην κραδίην, σθένος καὶ γυνὴ σιδήρεια (Ὀδ. Μ. 279), ἂν καὶ ἀναγνωρίζεται τὸ ὑπέρτερον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ, οὐχ' ἦττον

(1) Παρέχομεν ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, οἵτινες προέκυψαν ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως ἐπὶ τριῶν τεμαχίων χαλκοῦ ἐκ τῶν Μυκηναίων ἀρχαιοτήτων, ὑπὸ τοῦ ἐν Αὐονδίνῳ Dr. Pezzy.

Α'. τεμάχ.		Β'. τεμάχ.		Γ'. τεμάχ.	
Χαλκός	86.36	Χαλκός	89.69	Χαλκός	98.47
Κασσίτ.	13.06	Κασσίτ.	10.08	Κασσίτ.	0.09
			99.77		
Μόλυβ.	0.11			Μόλυβ.	0.16
Σίδηρ.	0.17			Βισμούθ	Ιχνη
Νικέλ.	0.15			Ἄργυρ.	0.013
Κοβάλτ.	Ιχνη			Σίδηρ.	0.03
	99.85			Νικέλ.	0.19
				Ἄρσεν.	0.83
					99.783

Βλέπε. Schliem. Mykenae σελ. 424—430.

οὐδαμοῦ ἀναφέρονται ὅπλα σιδηρᾶ, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐξαγωγή καὶ κατεργασία αὐτοῦ εἶνε τὰ μάλιστα δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐρίσκειτο ἐν σπαργάνοις. Τοῦτ' αὐτὸ τεκμαίρομεθα καὶ ἐκ τοῦ Ἡσιόδου, ἐξ οὗ μανθάνομεν τὰ τῆς σημασίας καὶ χρήσεως ἐκάστου τῶν μετάλλων κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν.

Ἀριθμῶν τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἡσιόδος, λέγει ὅτι πρῶτον μὲν γένος ἐποίησεν ὁ Ζεὺς τὸ χρυσοῦν, εἶτα τὸ ἀργυροῦν, εἶτα καὶ αὐτὸ ἐξώλοθρεύσας ἐποίησε τὸ χαλκοῦν πολεμικὸν καὶ φίλερι γένος

τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα χάλκεοι δέτε οἶκοι
χαλκῷ δ' εἰργάζοντο· μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

ἀλλὰ καὶ οἱ τὴν γενεὰν ταύτην ἀπαρτιζόντες σφετέρῃσι δαμέντες ἐξέλιπον, καὶ ἀνεφάνη τὸ τέταρτον γένος οἵτινες

ἐν ἐπταπύλῳ Θήβῃ Καδμηΐδι γαίῃ,
τοὺς δὲ καὶ ἐν νήεσσιν ὑπὲρ μέγα λαΐτμα
εἰς Τροίην ἀγαγὼν Ἑλένης ἔνεκ' ἠυκόμοιο⁽¹⁾
. , . . . κτλ.,

Ἀλλὰ καὶ τὸ γένος τοῦτο ὑπεχώρησεν εἰς τὸ πέμπτον εἰς ὃ μετὰ λύπης καταλέγει ἑαυτὸν ὁ μουσοτραφὴς Ἀσκρεὺς.

«Μηκέτ' ἐπειτ' ὦφειλον πέμπτοισι μετεῖναι
ἀνδράσιν ἄλλ' ἢ πρόσθι θανεῖν ἢ ἐπειτα γενέσθαι
νῦν γάρ δὴ γένος ἐστί σιδήρεον»⁽²⁾

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι οἱ ἥρωες τοῦ Ὀμήρου ἐξῆσαν μεταξὺ τοῦ χαλκίνου ἢ ὀρειχαλκίνου καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος, οἷον εἰ τὸ μεταίχμιον αὐτῶν ἀποτελοῦντες.

Οὕτω σαφῶς ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη σπάνις ⁽¹⁾ καὶ

(1) Ἡσιόδου Ἔργα καὶ Ἡμέραι (108—173).

(2) Ἡσ. Ἔρ. καὶ Ἡμ. 176.

(1) Σημειωτέον ὅτι οὔτε ἐν Μυκῆναις οὔτε ἐν ταῖς προϊστορικαῖς τῆς Τροίας πόλεσι εὐρέθη σίδηρος.

ὑπέρμετρος ἀξία τοῦ σιδήρου, ὅστις οὐχ ἦττον ἦτο γνωστός καὶ ἐν ποιᾷ τινι χρήσει ἐπὶ Ὀμήρου, ἐνῶ ἐπὶ Ἡσιόδου ἦτο γνωστότερος καὶ μεθοδικώτερον ἐπεξεργάζοντο αὐτὸν (1).

Σιδήρου ὀρυκτὸν ἀναφέρεται ἡ μίλτος, δι' ἧς ἦσαν βεβαμμένα τὰ πλοῖα τοῦ Ὀδυσσεύς ('Ιλ. Β. 637, 'Οδ. Ι 125).

Κασσίτερος. — Ὁ Κασσίτερος ἦτο γνωστός καὶ ἀρκούντως ἐν χρήσει· ἔνεκα τοῦ εὐτήκτου αὐτοῦ ἐχύνετο περὶ ἄλλα μέταλλα, καὶ ἰδίως περὶ τὸν χαλκόν· ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπισχνεῖται εἰς τὸν Εὐμήλον τὸν θῶρακα τοῦ Ἀστεροπαίου.

»Ω περὶ χεῦμα φαινοῦ κασσιτέροιο
ἀμφιδεδίνηται· πολέος δὲ οἱ ἀξίος ἔσται»
(‘Ιλ. Ψ. 561).

Ἐκ κασσιτέρου κατεσκευάζον κνημίδας ('Ιλ. 612) αἵτινες μᾶλλον θὰ ἦσαν ἐξ ἄλλου μετάλλου (χαλκοῦ) ἐπικεκασιτερωμένοι, διότι ἄλλως αὐταὶ ὡς καὶ ὁ θώραξ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅστις τὸ πλεῖστον ἐκ κασσιτέρου ἀπετελεῖτο ('Ιλ. Ε 75), θὰ ἦσαν μαλακώταται καὶ ἥκιστα κατάλληλοι διὰ πολεμικὴν περιβολήν· ἔνεκα τῆς ἀργυροχρόου λάμψεως αὐτοῦ θὰ ἐχρησίμευε μόνον ὡς ἐπικοσμητικὸν τοῦ χαλκοῦ, ὃν ἐπεκασιτέρου· οὕτω ἀναφέρεται ὅτι τοῦ Τυδεΐδου τὰ λαμπρὰ

(1) Οὕτω ἀνεφέρεται ἡ τῆξις τοῦ σιδήρου διὰ πολλοῦ πυρός·

. . . πολλὴ δὲ πελώρη τήκετο γαῖα
ἀτμῇ Θεοπέσῃ καὶ ἐτήκετο, κασσίτερος ὥς
τέχνη ὑπ' αἰζηῶν ὑπὸ τ' εὐτρήτου χράνοιο
θαλφθεῖς, ἥ ἐ σίδηρος ὅτε κρατερῶτατός ἐστιν.
οὖρεος ἐν βήσσησι δαμαζόμενος πυρὶ κυλέω
τήκεται ἐν χθονὶ δῖῃ ὑφ' Ἡφαίστου παλάμῃσι»

(‘Ησ. Θεογ. 861)

ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὠπλισμένος διὰ σιδήρου ἱφους.

»Θήκατο δ' ἀμφ' ὠμοῖσιν ἀρῆς ἀλκτῆρα σίδηρον
δεινὸς ἀνήρ.» Ἡσιόδ. Ἀσπ. Ἡρακ. 128.

ὄπλα ἦσαν χρυσοῦ καὶ κασσιτέρου πεπικασμένα (κεκαλυμμένα, κατάκοσμα) (Ίλ. Ψ. 503).

Περιγράφεται ὡς μαλακὸν (ἐάνος) καὶ στιλπνὸν (φαινός) μέταλλον.

Μόλιθος. — Ὁ μόλυβδος· τὸ μέταλλον τοῦτο ὡς ἐκ τῆς μαλακότητος καὶ τοῦ δυσχεροῦς τῆς ἐκκαμινεύσεως αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐν εὐρείᾳ χρήσει· μόνον διὰ τὸ βάρος αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἄξιον λόγου. διὰ τοῦτο τὸ μετεχειρίζοντο κατασκευάζοντες μολυβδαίνας πρὸς βύθισιν τῶν δικτύων ἐν τῇ θαλάσῃ (Ίλ. Ω. 80)· περιγράφεται ὡς τὸ εὐκαμπτότερον τῶν μετάλλων ἢ αἰχμὴ τοῦ δόρατος τοῦ Ἰφιδάμαντος δὲν ἠδυνήθη νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀργυροῦν ζωστήρα τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀλλ' ἀπετράπη καμφθεῖσα μόλιθος ὡς· (Ίλ. Λ 237).

Κύανος. — Ἀναφέρεται ὅτι ὁ θώραξ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀποτελεῖτο μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐκ δέκα σειρῶν μέλανος κύανου (Ίλ. Κ. 25). ἐπίσης καὶ οἱ θριγκοὶ τῶν τοίχων τοῦ Ἀλκινόου (Ὀδ. Η 87) ἦσαν ἐκ κύανου κατασκευασμένοι· ὁπερὶ τὴν μέταλλον ἦτο ὁ κύανος δὲν δυνάμεθα ἀδιστακτικῶς ν' ἀποφανθῶμεν· ὁ Millin (1) λέγει ὅτι κύανος ἦτο ὁ κασσίτερος, κύανος δὲ μέλας ὁ μόλυβδος, καὶ τοῦτο συμπεραίνει ἰδίως ἐκ τοῦ χρώματος, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη οὐδὲως πείθει, ἀφοῦ μάλιστα ἀναφέρονται, ὡς εἶδομεν, ὁ τε κασσίτερος καὶ ὁ κύανος· πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἦτο εἶδος χάλυβος ἀφοῦ καὶ κυανομέλαν εἶχε τὸ χρῶμα, ἦτο δὲ καὶ ἡ βαρὴ τοῦ σιδήρου τότε γνωστή (Ὀδ. Ι 390), ὅπως ποτ' ἂν ἦτο μέταλλον χρώματος κυανομέλανος, καὶ λίαν σπάνιον καθ' ὅσον μόλις τρεῖς ἢ τετράκις εὐρεται ἡ λέξις ἐν τοῖς ἔπεσι.

Γ. Σχετικὴ τῶν μετάλλων ἀξία.

Ὁ μέγιστος πλοῦτος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, συνίστατο εἰς τὴν μείζονα ποσότητα ἣν κατεῖχε τις

(1) Millin Mineral. Hom. σελ. 154.

ἐκ μετάλλων, ἐκ τούτων δὲ ποσὰ προσεφέροντο ὡς
ζωάγρια ἐν πολέμῳ· ὁ Ἄδραστος περίφοβος προτείνει
τῷ Μενελάῳ νὰ ζωγρήσῃ αὐτὸν ὑποσχόμενος, πλού-
σια δῶρα

«χαλκὸν τε χρυσὸν τε πολύκιμητόν τε σίδηρον»

(Ἰλ. Ζ 48)

χρυσόν, χαλκὸν καὶ σίδηρον ἐκέκτητο πολὺν ἐν τῷ οἴ-
κῳ ὁ φιλοχρήματος Δῶλων, ὃν ὑπόσχεται τῷ Ὀδυσσεῖ
καὶ Διομήδῃ νὰ δώσῃ ἀντὶ τῆς ζωῆς του (Ἰλ. Κ. 379).

Τὴν σχετικὴν τῶν μετάλλων τότε ἀξίαν ἀκριβῶς
δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν, οὐχ ἤττον ἐκ πολ-
λῶν διδομένων δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ταύτην κατὰ
προσέγγισιν· ἐν γένει δὲ παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἀξία
τῶν μετάλλων πρὸς ἀλλήλα δὲν παρουσίαζε τοσοῦτον
κολοσσιαιὰς διαφορὰς ὡς τὰνῦν, διότι δὲν ἐνέκειτο το-
σοῦτον εἰς τὴν ἀφθονίαν τοῦ μετάλλου, ὅσον εἰς τὸ
χαλεπὸν τῆς ἐξαγωγῆς. ἤτις τοσοῦτον δυσχερεστέρα
τυγχάνει ὅσον τὸ μέταλλον ἀγενέστερον.

Ὁ χρυσὸς ἦτο ὡς καὶ τὰνῦν τὸ τιμιώτατον τῶν
μετάλλων· ἕκαστος τῶν ἑκατὸν παγχρύσων θυσσάνων
οὔτινες ἡωροῦντο ἐπὶ τῆς αἰγίδας τῆς Ἀθηνᾶς ἦτο ἀ-
ξίας ἑκατὸν βοῶν.⁽¹⁾ Ὁ χρυσὸς ἦτο τιμιώτερος τοῦ
ἀργύρου, ὅστις ὅμως ἔνεκα τοῦ δυσχεροῦς πιθανῶς τῆς
ἀποκαθάρσεως αὐτοῦ ἦτο σπανιώτερος, καὶ ἐχρησί-
μευε πολλάκις πρὸς κράσιν τοῦ χρυσοῦ· ὅτι ὁ ἄργυ-
ρος ἦτο κατώτερος τὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ, ἐμφαίνεται
ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι τὸν πρῶτον κατ' ἐξοχὴν ἀναφέρει ὁ
ποιητὴς ὡς αἰὶν θέλει νὰ ἐξάρῃ τὸ βαρύτιμον ἀντικει-
μένου τινός. Ἀναφέρεται κάλλιστος καὶ τιμιώτατος
κρατὴρ ἀργυροῦς, ὃν ὁ Μενέλαος δωρεῖ τῷ ξενιζομένῳ
Τηλεμάχῳ, ἔχων τὰ χεῖλη χρυσῷ κεκραμμένα (Ὀδ.
Δ. 610), ἡ ἔντασις αὕτη τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου

(1) Δὲν πρέπει κυριολεκτικῶς νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ πράγ-
μα· ἀπλῶς ὁ ποιητὴς θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ θείου
τούτου ἀντικειμένου ὡς βαρύτιμον λίαν.

διὰ τῆς προσθήκης ὅτι τοῦτο ἐκέκτητο χεῖλη μετὰ χρυσοῦ κεκραμμένα, καταδηλωτάτην ποιεῖ τὴν πολλῶ ὑπερίτεραν τοῦ χρυσοῦ ἀξίαν. Ὅποιος τις ὁ λόγος τῆς ἀξίας τῶν δύο μετάλλων πρὸς ἄλληλα ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἦτο μικρότερος (1) ἢ τανῦν, διότι κρατῆρ ἀργυροῦς δίδεται ὡς πρῶτον γέρας τοῦ δρόμου, ἐνῶ ὡς τρίτον δίδεται ἐν τάλαντον χρυσοῦ (Ἰλ. Ψ. 740—796).

Ὁ χρυσὸς ἦτο, φυσικῶς τῷ λόγῳ, πολὺ ἀνώτερος τὴν ἀξίαν τοῦ χαλκοῦ, καὶ ὁπόσον μὲν ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν, πάντως ὅμως ἐν πολλῶ ἤσσαν ἢ τανῦν κλίμακι· καὶ ἀναφέρεται μὲν ὅτι τὰ χρυσᾶ ὅπλα τοῦ Γλαύκου ἦσαν ἀξίας 100 βοῶν, ἐνῶ τὰ πρὸς ταῦτα ἀνταλλαγέντα χαλκᾶ τοῦ Διομήδους ἐννέα, δὲν πρέπει ὅμως ἐκ τούτου νὰ εἰκάσωμεν, ὡς ἐβουλήθησάν τινες, ὅτι ὁ χρυσὸς εἶχε ἐνδεκαπλάσιαν περίπου τοῦ χαλκοῦ ἀξίαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι πλὴν ἄλλων, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁλόκληρον τὸν χαλκὸν τῶν ὀπλων τοῦ ἥρωος Γλαύκου ἀντικαθίστα χρυσός, ἀλλὰ μέρη τινὰ μόνον αὐτοῦ τὰ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κόσμου αὐτῶν, οἷον δῆπου ἢ τοῦ ξίφους λαβὴ κτλ. οὐχὶ δὲ καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος, οὐδὲ ὅλος ὁ θώραξ, διότι τότε καὶ ὁ Γλαῦκος θὰ ἐσκόπτετο ὡς ὁ Νέστης, περὶ οὗ λέγει ὅτι μετέβη εἰς τὸν πόλεμον ὡς μωρὰ κόρη διὰ χρυσοῦ ὀπλισθεῖς, τὸ τοιοῦτον βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον Γλαῦκον, ὅστις συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἡρώων τῶν Τρώων, οὐδὲ θὰ ἐκέρδιζε τότε πολὺ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς ὁ Τυδείδης· πολὺ ἀνωτέρα ἢ 11κις ἦτο ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἀπὸ τὴν τοῦ χαλκοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ ὅσον νῦν (ὑπὲρ ἢ 2000κις), ἀλλὰ πολλῶ ἤσσαν, καθ' ὅσον καὶ ὁ χαλκὸς οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐθεω-

(1) Ἡ κατὰ τὸ 1885 σχετικὴ τῶν μετάλλων ἀξία, ἂν θέσωμεν τὴν τοῦ χαλκοῦ ὡς μονάδα, εἶχεν ὡς ἔπεται· χαλκὸς 1, ἀργυρὸς 120, χρυσὸς 2.258, κασσίτερος 1.37, σιδηρὸς (πρωτόχυτος) 0, 04. 35

ρεῖτο χρῆμα καὶ συνεκαταριθμεῖτο μετὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ τῶν ἀνάκτων πλούτου· ὁ δὲ ἐμπυριβήτης τρίπους ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς ὡς πρῶτον γέρας τῆς πάλης ἔταξεν, ὅστις θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως χαλκοῦς, ἦτο ἀξία· δώδεκα βοῶν (Ἰλ. Φ. 702), πολὺ ἀνώτερος γυναικὸς ἀμύμονα ἔργα ἰδυίαι, ἦν ὡς δεῦτερον ἔταξεν γέρας καὶ ἥτις ἦτο ἀξίας τεσσάρων βοῶν. Πρὸς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς τῶν μετὰλλων ἀξίας κωλύει ἡμᾶς καὶ ἡ μετὰ τοῦ βαθμοῦ καὶ τελειότητος τῆς κατεργασίας ποικίλλουσα τῶν μεταλλων τιμὴ· ὁ ἐν ἀκατεργάστῳ μορφῇ χρυσὸς ἦτο πολλῷ ἥσσονος ἀξίας τοῦ κατεργασμένου, καὶ δύο τάλαντα τοιοῦτου μόλις πρόκεινται τὸ τέταρτον ἔπαθλον τοῦ ἀγῶνος τῶν ἵπποδρομιῶν (Ἰλ. Φ. 268), τρίτου ὄντος λέβητος χωρητικότητος τεσσάρων μέτρων, (1) καὶ δευτέρου ἵππου βρέφος ἡμίονον κυφορούσης· καὶ βεβαίως μὲν τὸ τότε τάλαντον δὲν ἦτο βάρος ἴσον τῷ μετέπειτα γνωστῷ, ὅπερ ὑπὲρ τὰ 26 εἴλκε χιλιόγραμμα, ἀλλὰ πολλῷ μικρότερον, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς Ὀδ. ἐνθα ἀναφέρεται ὅτι μία μόνη θερραπαινὶς κομίζει ἐκ τῶν μεγάρων τοῦ Ἀλκινόου εἰς τὴν ναῦν τοῦ Ὀδυσσεὺς πλὴν πολλῶν ἱματίων καὶ χιτῶνων, καὶ δέκα τρία ὅλα τάλαντα χρυσοῦ (2) δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπολαβώμεν καὶ λίαν μικρὸν τὸ βάρος καὶ τὴν ἀξίαν ἐνός ταλάντου, διότι μετὰξὺ τῶν βασιλικῶν ὅπως καὶ πολυτιμοτάτων δώρων, ἅτινα ὁ Ἀτρεΐδης ὑπόσχεται τῷ κεχλωμένῳ τῆς ἀργυροπέζης Θέτιδος νύμφῃ καὶ ἅτινα ἦσαν ἑπτὰ τρίποδες, εἰκὺσι λέβητες, ἵπποι δώδεκα ἀθλοφόροι, ἑπτὰ Λεσβίδες, αἵτινες λέβητες, ἵπποι δώδεκα ἀθλοφόροι, καὶ ἡ καλλιπάρης Βρησήϊς, δίδει καὶ ἐκ χρυσοῦ δέκα τάλαντα προσθέτων ὅτι ὁ κάτοχος ταιαύτης ποσότη-

(1) Οὐχὶ βεβίως κυβικ. μέτρων· μέτρον ἦτο μετρικὴ τις μονὰς χωρητικότητος πρὸς τὴν Ὀδ. Γ. 28, Β. 355 Ἰλ. Η. 471, Ι. 209.

(2) Τινὲς ὑπολογίζουσι τὸ βάρος τοῦ Ὀμηρικοῦ τάλαντου εἰς ἓν χιλιόγραμμον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο φαίνεται ἡμῖν πολὺ.

τος δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο ἀκτῆμων ἐριτίμου χρυσοῦ (Ἰλ. I, 122—126).

Μεγάλη ἦτο καὶ ἡ ἀξία τοῦ σπανιωτάτου σιδήρου, καὶ ὡς φαίνεται κατὰ πολὺ μείζων τῆς τοῦ χαλκοῦ. Ἡ τοῦ Ἰκαρίου περίφρων θυγάτηρ ἤνοιξε τὸ δῶμα τοῦ Ὀδυσσεως ἐνθα

» κειμήλια κεῖτο ἀνακτος
χαλκός τε χρυσός τε πολὺ κμηκτός τε σίδηρος » (Ὀδ. Φ. 9).

Ὁ Ἀχιλλεὺς πλουσιώτατα ὀρίσας γέρα χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, διὰ τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου γενομένους ἀγῶνας, διὰ τὸν τῆς δισκοβολίας προέταξε δίσκον ἐκ σιδήρου αὐτοχόωντον, ἦτοι αὐτοφουσ, ἢ κατ' ἄλλην ἐρμηνείαν, ἥτις καὶ ὀρθωτέρα φαίνεται οὕσα, αὐτοχώνευτον, ἦτοι ἐκ χωνείας μόνης ἀναληφθέντα καὶ ἐπομένως ἀκατέργαστον.

Λέγει δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς τὸ γέρας ἐγκωμιζῶν

» Ὀρτυσθ' οἱ καὶ τούτου ἀέθλου πειρήσεσθε·
εἰ οἱ καὶ μάλα πολλὸν ἀπόπροθι πίονες ἀγροί,
ἔξει μιν καὶ πέντε περιπλομένους ἐνιαυτοὺς,
χρεώμενος· οὐ μὲν γάρ οἱ ἀτεμόμενός γε σιδήρου
ποιμὴν οὐδ' ἀροτῆρ' εἶσ' ἐς πόλιν ἀλλὰ παρέξει »

ἦτοι· ἐγέρθητε ὅσοι καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἄθλον θέλετε πειρᾶσθαι· καὶ εἴαν τις πολὺ μακρὰν ἔχη παχεῖς ἀγρούς, θὰ δύναται νὰ ποιῆται χρῆσιν αὐτοῦ ἐπὶ πέντε ἐνιαυσίους περιόδους, διότι ὁ ποιμὴν αὐτοῦ ἢ ὁ ἀροτῆρ δὲν θὰ πηγαίνει εἰς τὴν πόλιν στερούμενος σιδήρου, ἀλλὰ θὰ τῷ παρέχῃ (ἐνοεῖται ὁ δίσκος σίδηρον).

Εἰς τί δὲ θὰ ἐχρησίμευεν ὁ σίδηρος εἰς τὸν ποιμένα καὶ τὸν ἀροτῆρα; ὡς πρὸς τὸν ἀροτῆρα, λέγουσιν τινές, ὅτι πρὸς κατασκευὴν γεωργικῶν ἐργαλείων, καίτοι οὐδαμοῦ ἐν ταῖς ραψωδίαις ἀναφέρονται σιδηροῦ τοιαῦτα· ὡς πρὸς δὲ τὸν ποιμένα, ὁ Εὐστάθιος πειρᾶται νὰ ἐρμηνεύσῃ λέγων ὅτι καὶ οὗτος εἶχεν ἀνάγκην τοιοῦτου διὰ νὰ κόπτῃ θαλλοὺς καὶ ξύλα πρὸς κατασκευὴν τῆς καλύβης του· αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται φαίνονται ἡμῖν βεβιασμέναι, καθόσον μᾶλλον οἱ νυκπηγοῖ

καὶ οἱ ξυλοκόποι θὰ ἐχρηζον σιδήρου, καὶ οὐχὶ οἱ ποι-
μένες καὶ οἱ ἀροτῆρες, ἀλλῶς δὲ διατί ἐπὶ πάντε μόνον
ἐνιαυτοὺς θὰ ἐξήρκει αὐτοῖς ὁ σίδηρος εἴτε θὰ ἐξην-
τλείτο, καὶ πῶς θὰ τὸν κατεργάζοντο οὗτοι εἰς χρή-
σιμα ἐργαλεῖα· ἡμεῖς πιστεύομεν μᾶλλον ὅτι ὁ ἀκα-
τέργαστος σίδηρος θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀνταλλακτικὴ
ἀξία, εἶδος νομίσματος καὶ δὴ πολλῶ κατωτέρας ἢ ὁ
χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, ἀξίας οὐχ ἦττον ἐπαρκοῦς πάν-
τοτε εἰς ἀνθρώπους, οἵτιπερ οἱ ποιμένες καὶ οἱ γεωρ-
γοί, οἵτινες τὰς πλείστας αὐτῶν βιωτικὰς ἀνάγκας
ἐπλήρουν ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς καὶ τῶν κτηνῶν τῶν
ἅτινα ἐθεράπευον, καὶ σπανίως ὅθεν ἠναγκάζοντο
νὰ μεταβαίνωσι εἰς τὰς πόλεις ἵνα προμηθεύωνται καὶ
εἴτι ἄλλο τυχὸν τοῖς ἦτο χρήσιμον ()· ὅτι ὁ σίδηρος
ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μέταλλα ἐχρησίμευον ὡς ἀνταλλα-
κτικὴ ἀξία βλέπομεν ἐν 'Ιλ. Η 473 ἐνθα λέγεται, ὅτι
τὰ ἐκ Λήμνου ἀφικθέντα χίλια μέτρα οἴνου ἠγόραζον

«ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰθωνι σιδήρῳ
ἄλλοι δὲ ῥίνοις, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βέεσσιν
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν» (2) . . .

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ λοιπὰ μέταλλα κασσίτερον, κύανον καὶ
μύλυβδον, ταῦτα ἦσαν σπάνια λίαν καὶ δὲν δυνάμεθα
νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν αὐτῶν, πάντως ὅμως δὲν
ἦσαν πολὺ μεγάλῃς τοιαύτης· ὁ κασσίτερος ὅστις πολ-
λῶ συχνότερον ὡς εἶδομεν ἀναφέρεται, ἐκέκτητο πι-
θανῶς μεγαλειτέραν ἢ ὁ χαλκὸς ἀξίαν· ἀναφέρεται μετὰ
τοῦ χρυσοῦ ὡς κοσμοῦν τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως
(Ἰλ. Σ. 574), καὶ τοῦ Τυδείδου τὰ ὄπλα (Ἰλ. Ρ 503).

(1) Ὁ Millin ἐξ ἄλλου γνωματεύει ὅτι μᾶλλον διὰ τιμὴν
ἦτο τέσων πολυτίμος ἢ δι' ἀξίαν· ἀλλὰ τότε μένει ἐντελὴς
ἀκατάληπτον διατὶ θὰ ἐξήρκει ἐπὶ πάντε ἐνιαυτοὺς τῷ ποιμένι
καὶ τῷ ἀροτῇρι. (Mil Miner. Hoin. 105.)

(2) Πρὸλ. καὶ Ὁδ. Α. 183.

Δ. Πατρὶς τῶν μετάλλων.

Εἰς τὴν βαθύκολπον τῶν Ἀχαιῶν χειρσόνησον, ἣν ἡ φύσις, ἐστέρησε τοῦ πλούτου, δωρήσασα τὴν καλλολογήν, μετέφερον οἱ ναυσικλυτοὶ Φοίνικες, ἔνθεν καί κεῖθεν τὰ εὐρέα τῆς θαλάσσης λαῖτμα διασχίζοντες, τὰ πλεῖστα μέταλλα, δι' ὧν ὁ ὑπὸ τῆς φύσεως τὴν καλαισθησίαν διδασχθεὶς λαός, ἐκόσμει τὸν οἶκον καὶ τὸ σῶμα· οὔτε χρυσός, οὔτε ἄργυρος, οὔτε χαλκός, οὔτε κασσίτερος ὑπῆρχον ἐν τῇ γῶρᾳ τῶν ἐκπορευομένων τῆς Ἰλίου· ταῦτα ἐπορίζοντο ἀνταλλάσσοντες βοῦς, οἶνον ἢ ἄλλα ἐγχώρια προϊόντα· πόθεν δὲ ἡ πατρὶς ἐνὸς ἐκάστου τῶν μετάλλων ἐν τοῖς ἐξῆς θέλομεν ἐξετάσει·

Χρυσὸς μὲν ὑπῆρχεν ἀφρονώτατος ὡς εἶδομεν. ἀλλὰ πόθεν οὗτος ἤρχετο οὐδαμῶθεν δέδοται ἡμῖν ἀσφαλῶς νὰ ὀρίσωμεν· ἐκ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ σχόντων μέρος ἡγεμόνων, ἀναμφισπῶντος ὁ Ρῆσος, ὁ τῆς Θράκης βασιλεὺς, ἦτο ὁ πλουσιώτερος εἰς χρυσὸν καὶ πολύτιμα μέταλλα.

»ἄρμα δὲ οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ εὖ ἥσκηται
τεύχεα δὲ χρύσεια πελώρια. θαῦμα ἰδέσθαι,
ἤλυσ' ἔχων· τὰ μὲν οὔτι καταθυητοῖσιν ἔοικεν
ἀνδρεσσιν φορέειν, ἀλλ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν»

Ὅτι ἐν Θράκῃ ἐξήγετο χρυσός· εἶνε γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Κάδμος ἤδη εἶχε ἀνακαλύψει αὐτόθι ἐν τῷ Παγγαίῳ ὠρυχθεῖα χρυσοῦ (1), γνωστὸν δὲ τυγχάνει ἐκ τῆς ἱστορίας ἡλικίαν ἐκ τούτων συνεκόμιζε πλούτον ὁ Φίλιππος.

Ἄλλος πλουσιώτατος ἡγεμὼν ἐν Ἑλλάδι ἀναφέρεται ὁ Μενέλαος, τοῦ ὁποίου ὁ μέγας πλούτος εἰς χρυσόν, ἄργυρον, ἤλεκτρον, χαλκὸν καὶ ἐλέφαντα, τοσοῦτον ἐθάμβωσαν τὸν Τηλέμαχον, ὥστε κύψας πρὸς

(1) Plin. VII 56.

τὸν Νεστορίδην Πεισίστρατον, εἶπεν ὅτι τοιαύτη τις θὰ ἦτο καὶ ἡ κατοικία τοῦ Διὸς· αὐτὸν ὡς ἤκουσεν ὁ εὐγενὴς Μενέλαος, ἀπήντησεν ὅτι τὸν μέγαν τοῦτον πλούτον συνέλεξε κατόπιν πολλῶν κόπων καὶ μόχθων ἐπὶ ὀκταετίαν περιηγηθεὶς τὴν Κύπρον, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Φοινίκην, τὴν Αἰθιοπίαν, τοὺς Σιδονίους, τοῦ Ἑρεμβούς, καὶ τὴν Λιβύην· αἱ χώραι αὗται, ὡς καὶ ἄλλοθεν ἐξάγομεν ἦσαν πλούσιαι ἄλλαι εἰς χρυσόν, καὶ ἤλεκτρον, ἰδίως ἡ Αἴγυπτος⁽¹⁾, ἄλλαι εἰς χαλκόν, ἐλέφαντα κτλ.

Τοῦ ἥττον τοῦ χρυσοῦ διαδεδομένου ἀργύρου ὡς πατρὶς φέρεται ἡ παρὰ τὸν Πόντον Ἀλύβη· τῶν Ἀλιζώνων ἦρχεν ὁ Ὀδῖος καὶ ὁ Ἐπίστροφος ἐλθόντες

πηλόθεν ἐξ Ἀλύδης, ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη·

ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ Στράβωνος εἶχον ἐξαντληθῆ τὰ ἐν Ἀλύβῃ (ἡ Χαλύβῃ ἐξ ἧς καὶ χαλύψ) ἀργυρεῖα, ὑπῆρχε δὲ μόνον πολὺς σίδηρος⁽²⁾.

Πλουσιώτεροι εἰς εὐγενῆ μέταλλα ὡς ἐκ τῶν περιγραφῶν δηλοῦται, ἦσαν οἱ Τρῶες, καὶ τοῦτο διότι οὐ μόνον ἐκ τῆς πλησιοχώρου Θράκης καὶ τῆς Ἀλύβης, ὡς καὶ παρὰ τῶν πολυμηχάνων Φοινίκων, ἡδύναντο νὰ πορίζονται ταῦτα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς χώρας αὐτῶν. Πλεῖστα μέρη τῆς μικρᾶς Ἀσίας μεταλλοφόρα εἶνε γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας.

Τὰ παρὰ τὴν Ἀβυδὸν, Τρωῖλον καὶ Πακτωλὸν χρυσορυχεῖα ἀπὸ βαθυτάτης ἀρχαιότητος ἦσαν γνωστά.⁽³⁾

(1) Ἡ Ἀλκάνδρῃ ἡ σύζυγος τοῦ ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου Πολύβου, πολυτιμώτατα ἐδώρησε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἀντικείμενα εἰς τὸν Μενέλαον καὶ τὴν Ἑλένην· ἦτοι ἑξήδεκα ἀργυρᾶς ἀσμίμβους, δέκα τάλαντα χρυσοῦ, χρυσὴν ἡλακάντην καὶ ἀργυροῦν τάλαντον ἔχον τὰ χεῖλη χρυσῷ κεκραμμένα· ὡς δὲ λέγει ὁ Berthelot, τὸ ἤλεκτρον ἦτο ἰδιαίτερον τῶν Αἰγυπτίων μέταλλον καλούμενον ἀσέμ, ἐξ οὗ πιθανῶς καὶ τὸ ἡμέτερον ἀσῆμι, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς ἕξιον μέταλλον μέχρι τῶν Ρωμαίων. Science et Philosophie par M. Berthelot. sept métaux et sept planètes p 167 Paris 1886.

(2) Virg. Aeniad. VIII 446.

(3) Ὑπέρκειται δὲ τῆς τῶν Ἀβυδηνῶν χώρας ἐν Τρωά-

Ὁ ὅχ' ἦττον πολυμέταλλος ἦτο ἢ πλησίον κειμένη Φρυγία· οὐδένα λανθάνει τοῦ Μίδα ὁ μῦθος, ὅστις πᾶν ὅτι ἔθιγε μετέβαλεν εἰς χρυσόν, καὶ οἱ διάσημοι μεταλλουργοὶ Δάκτυλοι ἐν Φρυγίᾳ ἦσαν, ⁽¹⁾ καὶ οἱ Κάβειροι ἐκεῖθεν ἐπίσης κατήγοντο ⁽²⁾. ἦτο δὲ πλουσιωτάτη χώρα ἡ Φρυγία καὶ ἡ ἐν ἧ ὁ Τρωῖλος Μηονία, ὡς γείνεται δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων τοῦ Ἑκτορος.

»πρὶν μὲν γάρ Πριάμοιο πόλιν μέροπες ἄνθρωποι πάντες μυθύσκοντο πολύχρυσον πολύχαλκον· νῦν δὲ δὴ ἐξαπόλωλε δόμων κειμήλια καλὰ, πολλὰ δὲ δὴ Φρυγίην καὶ Μηονίην ἐρατεινὴν κτήματα περιάμεν' ἴκει, ἐπεὶ μέγας ὠδύσατο Ζεὺς.

(Ἰλ. Σ. 288)

Χαλκὸς δὲ ἀναφέρεται ἐν Τεμέσῃ· ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Μέντου τὴν μορφὴν λαβοῦσα ἦλθε πρὸς τὸν Τηλέμαχον λέγουσα ὅτι μεταβαίνει ἐκ τῆς νήσου Τάφου εἰς Τεμέσῃν ἵνα ἀνταλλάξῃ χαλκὸν δι' αἶθωνος σιδήρου.

»νῦν δ' ὦδε ἐὼν νηὶ κατήλυθον ἡδ' ἐτάρκειον
πλέων ἐπὶ οἶνοπα πόντον ἐπ' ἄλλοθρόους ἀνθρώπους,
εἰς Τεμέσῃν μετὰ χαλκόν, ἄγω δ' οἶθωνα σιδήρον,»

Καὶ ἡ μὲν Τάφος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Ταφιοῦς καλουμένη ⁽³⁾, νῦν δὲ Μεγανῆσι, εἶνε νῆσος τις τῶν Ἑχινάδων παρὰ τὴν Λευκάδα· περὶ δὲ τῆς Τεμέσσης ὑπάρχει τις ἀμφιβολία, διότι δύο τοιαῦται ἀναφέρονται· μία παρὰ τὸ Βρεντήσιον ⁽⁴⁾, καὶ ἑτέρα ἐν Κύπρῳ, ταύτην

δι τὰ Ἀστυρα, ἃ νῦν μὲν Ἀβυδηνῶν ἔστι, κατεσκαυμένη πόλις, πρότερον δὲ ἦν καθ' οὗτά, χρυσεῖα ἔχοντα ἃ νῦν σπάνια ἔστιν ἐξαλαωμένα καθάπερ τὰ ἐν Τρωίῳ τὰ περὶ τὸν Πακτωλόν» Στράβ. XIII 591.

(1) Στρ. X. 473 βλέπε καὶ Ilios Schliem. 287.

(2) Apoll. Rhod-ad. Argonaut. I 917 καὶ ἡ Λυδία ἦτο πλουσία εἰς μέταλλα ὡς ἠθέλομεν ἐξαγάγει ἐκ τῶν θαυμασίων τοῦ Κροίσου θησαυρῶν.

(3) Στρ. X 2, 14 καὶ X 2, 20. Ε. Κεφινιώτου Ὅμηρ. Γεωγ. Σελ. 153.

(4) Πausan. VI 6, 7—11 Στρ. I 6. «καὶ μὴν καὶ τὰ τῆς Ἰταλίας ἄκρα οἶδε, Τεμέσῃν καλῶν». Ε. Κεφ. Ὅμ. Γεω. 170.

δὲ βεβαίως ὑπονοεῖ ἐνταῦθα ὁ ποιητής, διότι καὶ μὲν ἡ Ἰταλία ἐγγύτερον πρὸς τὴν Τάφον εὐρίσκετο ἢ ἡ Κύπρος, καὶ ἡδύνετο ὁ Μέντης πρὸς ταύτην πλέων καὶ προσεγγίσῃ λοξοδρομῶν καὶ εἰς Ἰθάκην, ἀλλὰ πολὺ φυσικώτερον θὰ ἦτο καὶ προσεγγίσῃ εἰς Ἰθάκην εὐθὺς πλέων καὶ πρὸς τὴν Κύπρον διευθυνόμενος· ἄλλως τε δὲ ἡ Κύπρος κέκτεται παρὰ τὸ ὄρος Κόριον χαλκεῖα, πιθανῶς δὲ τούτου ἕνεκα ἔλαβον τὸ σύμβολον τοῦ χαλκοῦ οἱ ἀλχημιστὰι (1) ἐκ τῆς λατρευτῆς τῆς νήσου Θεᾶς· ὅτι οἱ Κύπριοι κατεργείοντο εἰς τὴν θεραπαίναν τῶν μετάλλων προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ λαμπροτάτου καὶ ἐκ πλείστων μετάλλων συντεθειμένου θώρακος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὃν οὗτος ἔσχε δῶρον παρὰ τοῦ Κυπρίου βασιλέως Κινύρα (Ἰλ. Α. 20).

Ἐκ τοῦ ἄνω περὶ Μέντου χωρίου, δὲν πρέπει κατ' ἀναλογίαν καὶ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ αἶθων σιδηρός ἐξήγετο ἐν Τάφῳ, ἀλλ' ὅτι ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐν Κύπρῳ μετεφέρετο αὐτόθι ἐξ ἄλλων μερῶν διὰ θαλάσσης· γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ φιλήρετμοι Τάφιοι δεκρίνοντο ἐπὶ πειρατεῖα ἣν ἐξήσκουν πανταχόθεν περιφερόμενοι μὲ τὰς θοὰς αὐτῶν νῆας. (2)

Πολύχαλκος καλεῖται καὶ ἡ Σιδῶν, ἡ τῶν Φοινίκων πρωτεύουσα (3) (Ὀδ. Ο 425). Ὁ δὲ σιδηρός πιθανῶς μετεφέρετο ἐξ Εὐρώπης διὰ τῆς Ἰταλίας, ἀφοῦ ὡς εἶδομεν οἱ Τάφιοι, πλησίον καὶ κατάντικρυ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου βιοῦντες, μετέφερον ἐκ τῆς Τάφου σιδηρὸν ἵνα τὸν ἀνταλλάξωσι πρὸς χαλκόν, ἀναφέρεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν Ἰθάκῃ μεταξὺ τῶν ἄλλων κει-

(1) Ἡ Ἀφροδίτη ἐν τῇ συμβολικῇ τῶν Ἀλχημιστῶν γλώσσῃ ἐδήλου τὸν χαλκόν· καὶ τὸ ὄνομα δὲ τούτου cipher δεικνύει πρὸς τὸ Κύπρος στενὴν συγγένειαν.

(2) Ὀδ. Ο 427. «Τάφιοι λίγιστορες ἄνδρες».

Ὀδ. Π 426 «ληιστῆρσιν ἐπισπόμενος Ταφίησιν»

(3) Χαλκὸς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (XIII 610) ἐν Κισθίῳ, παρὰ τὸ νῦν Ἀδραμύτιον· ὁ αὐτὸς παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ Χαλκίς ἐνθα λέγει ὅτι τὸ πρῶτον εὐρέθη οὗτος τοῦτο ὁμως ἀμφίβολον (II. 723).

μηλίων ἐκέκτητο καὶ σιδήρον (Ὅδ. Φ. 10)· καὶ ἐξ Ἀνατολῆς (1) δυνάτον νὰ ἐφέρετο, ἐξ Ἑλλάδος ὁμῶς βεβαίως οὐχί.

Τοῦ κασσιτέρου ἡ πητρὶς οὐδαμοῦ ἀναφέρεται· ἴσως ἐφέρετο ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἐκ τῶν Κασσιτερίδων νήσων ὅθεν ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος μετήνεγκον αὐτόν(2).

V

ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ

»Ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ χαλκεὺς πέλεκυν μέγαν ἤε σκέπαρνον·
Εἶν' ὕδατι ψυχρῷ βάπτη μεγάλα ἰάχοντα,
φαρμάσων· τὸ γὰρ αὐτε σιδήρου γε κράτος ἐστίν,
ὥς τοῦ σίξ' ὀφθαλμοῦς ἐλαϊνέῳ περὶ μοχλῶ»

Ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἐγένετο δῆλον, τὰ πλεῖστα τῶν μετάλλων, ἂν μὴ καὶ ἅπαντα, εὐρίσκοντο ἐν ξέναις χώραις, ἐνθα φυσικῶς τῷ λόγῳ θὰ ἐγένετο καὶ ἡ κατεργασία αὐτῶν ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι αἱ μεταλλουργικαὶ ἐπὶ Ὀμήρου ἐν Ἑλλάδι ἐργασίαι ἦσαν ἀπλᾶς τινες καὶ ἀρχέτυποι· ἡ τήξις, ἡ χώνευσις, ἡ κρᾶσις, καὶ ἡ συγκόλλησις τῶν μετάλλων ὡς ἐκ τε τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, καὶ τῶν εὐρεθέντων τῆς προϊστορικῆς, πρὸ τοῦ Ὀμήρου πιθανῶς, ἐποχῆς ὅπλων καὶ λοιπῶν μεταλλικῶν ἀντικειμένων ἀποδείκνυται, ἦσαν μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου γνωσταί, δὲν ἐγένοντο ὁμῶς ἐν Ἑλλάδι ἄλλ' ἐν ἄλλαις ἀνατολικαῖς ἴσως χώραις (3)· τοῦ-

(1) Ὁ Στράβων ἀναφέρει σιδήρον παρὰ τὰ Ἀνδείρα «ἵστι δὲ λίθος ὃς καίμενος σιδήρος γίνεται» Στρ. XIII 618.

(2) Ἡρόδ. III. 115.

(3) Ἀρχαιότατοι πάντων μεταλλουργοὶ μυθολογοῦνται εἰ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, εἴτινες ἦσαν δαίμονες τῆς Φρυγίας καὶ Κρήτης, υἱοὶ τῆς νύμφης Ἀγχιάλης, καὶ ὁπαδοὶ τῆς Κυβέλης, πέντε ἢ δεκαπέντε ἢ πενήκοντα δύο τὸν ἀριθμόν, πρῶτοι τὴν χρῆσιν τοῦ πυρός καὶ τῆς μεταλλουργίας ἐπινοήσαντες, εἰς τούτους ἀποδίδουσιν ὁ Διόδωρος (Liv. V. 64), καὶ ὁ Κλή-

το τεκμαίρεται ἰδίᾳ ἐκ τῶν ὀργάνων τῆς μεταλλουργίας τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ, ἅτινα ἦσαν ἀπλοῦς ἄκμων καὶ ἀκρόθετον, πυρράχραι, σφύραι κ.τ.λ., δι' ὧν μικρὰς τινος σημασίας ἐργασίας ἠδύναντο νὰ ἐκτελῶσι, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πᾶν τὸ μετὰ λεπτότητος καὶ χάριτος ἐπεξεργασμένον ἀντικείμενον ἀποδίδει ὁ ποιητὴς εἰς ξένους, οἷον Σίδονίους κ.τ.λ. τεχνίτας, ὡς τὰ πλεῖστα δὲ εἰς τὸν περικλυτὸν ἀμφιγύην τὸν θεὸν τῆς μεταλλουργικῆς, τῆς μεγαλοφυοῦς τοῦ ὁποῖου τέχνης προϊόντα ἦσαν καὶ τὰ μεταλλίνα τῶν Οὐρανῶν ἀνάκτορα καὶ τὰ ἄλλα θεσπέσια ἐν αὐτοῖς κοσμήματα καὶ ποικίλα ἀντικείμενα.

Ἄλλ' εἰσέλθωμεν, ἀναγνώστα, μετὰ τῆς ἀργυροπέζης Θετίδος εἰς τοῦ σοφοῦ καὶ φιλοπόνου θεοῦ τὸν χάλκεον, τὸν ἄφθιτον, τὸν ἀστερόεντα δόμον (Ἰλ. Σ. 370), ἵνα τελείαν τῆς τέχνης αὐτοῦ λάβωμεν γνῶσιν. Προμολοῦσα ἡ φρουρὸς τοῦ ἐργαστηρίου, ἡ ἐμπνέουσα τὰ θαυμάσια τεχνουργήματα εἰς τὸν κλυτοτέχνην αὐτῆς σύζυγον, ἡ λιπαροκρόδεμος καλὴ Χάρις, ἀγγέλλει ἡμᾶς καθ' ἣν στιγμήν οὗτος καταγίνεται εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν θαυμασίων ἐκείνων τριπόδων, οἵτινες διὰ χρυσοῦν τροχίσκων θέλουσι μεταβαίνειν αὐτόματα(1)

μης (Clem. Stromat. I 366 A Edit. Paris) τὴν βαφὴν τοῦ χαλκοῦ.

(1) Αὐτόματοι=αὐτοκίνητοι· ἐκ τούτου ἠθέλησάν τινες νὰ ἐξαγάγωσιν ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου ἦσαν ἤδη γνωστά μηχανήματα, εἴτε δὴπου τὰ τῶν ὠρολογίων, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ παράγῃσι αὐτομάτως κινήσεις (Beckmann, Beiträge zur Geschichte der Erfindungen. B IX. I. K). Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν τῷ τῆς ὀρυκτολογίας κεφαλαίῳ, ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν, προκειμένου περὶ θεῶν, καὶ μόνον, ὁ ποιητὴς παριστᾷ τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ ὑπερφυσικώτερον, μεγαλουργοῦν τὰ κατ' οὐτέως καὶ ἐξαιρῶν ἀναλόγως τῆς θείας αὐτῶν φύσεως· νομίζομεν ὅτι οὐκ ὀλίγον τιμᾷ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἢ ἐντεῦθεν ἐξαγομένη χρῆσις τῶν τροχίσκων, δι' ὧν ἠδύναντο κυλίσοντες εὐχερέστερον νὰ κινῶσι τὰ σκεύη, καὶ δὴ τοὺς τρίποδας, ἐκ τούτου δὲ ἐφαντάσθη ὁ ποιητὴς, ὡς ἐρθότατα παρατηρεῖ ὁ κ. Κλ. Ραγ-

εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν θεῶν ὅταν οὗτοι συνεδριαζῶσι, καὶ πάλιν ἐκείθεν μετὰ τὸ πέρας ἐπιστρέφει· εἰσὶ σχεδὸν περατωμένα, τοῖς λείπουσι μόνον τὰ ὦτα ἄτινα ἡτοίμαζε νὰ προσηλώσῃ δι' ἡλῶν οὓς τότε κατεσκεύαζεν (Ἰλ. Σ. 375). Ἀκούσας τὴν ἡμετέραν ἐπίσκεψιν ὁ περίφημος τεχνίτης, διακόπτει τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, ἀποστρέψας ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὰς φύσας, καὶ συλλέξας εἰς ἀργυρὰν λάρνακα τὰ λαμπρὰ ὄπλα τῆς δαιμονίας αὐτοῦ τέχνης (Ἰλ. Σ. 410), τὸν ἄκμονα δηλονότι, τὸν ῥοιστῆρα, τὴν σφύραν καὶ τὴν πυράγραν· μετὰ δὲ ταῦτα σπογγίσας ἐπιμελῶς δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ καθίδρων αὐτοῦ πρόσωπον, τὸν στιβαρὸν αὐχένα καὶ τὰ λαχνήντα στήθη, ἐνδύεται τὸν χιτῶνα αὐτοῦ καὶ μεταβαίνει πρὸς ὑποδοχὴν ἡμῶν χωλαίνων καὶ στηριζόμενος ἐπὶ παχέως σκῆπτρου (Ἰλ. Σ. 416)· δὲν ἔργεται δὲ μόνος, ἀλλ' ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῶν χρυσῶν αὐτοῦ ἀμφιπόλων αἰτινες ὁμοιάζον μὲ τελείας νεάνιδας, καθότι καὶ νοῦν καὶ σθένος καὶ φωνὴν ἐκέκτηντο, ἠπίσταντο δὲ τὴν θεῖαν τέχνην ἀπὸ τῶν θεῶν καὶ ἔβαινον ἀσθμαίνουσιν ἐκ τοῦ πολυλοῦ κόπου (Ἰλ. Σ. 420).

Τοιοῦτον τὸ χαλκεῖον τοῦ κατασκευαστοῦ τῶν περιφήμων τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως ὅπλων, πρὸς κατασκευὴν τῶν ὁποίων εἰκοσι φύσαι ἐξέπεμπον εὐπρησ-ον πνοὴν· ζωογονοῦσαν λαμπρὴν πῦρ εἰς χροάνας, ἐν αἷς εἶχεν ἐν-

καθῆς (Κ. Ραγκαβῇ ὁ καθ' Ὁμ. Οἰκ. βίος σ. 194) νὰ παραστήσῃ αὐτοὺς αὐτοκινήτους, ἐφεῶς περὶ ἔργων Θεοῦ ἐπρόκειτο· ἡ ἡμετέρα ἐπιμονὴ τοῦ νὰ θέλωμεν ἐπὶ λέξει πάντα αἰστηρῶς νὰ ἐρμηνεύωμεν, εἰς λίαν ἐπισφαλῆ μᾶς φέρει ἐδῶν καὶ δύναται εἰς τὸ γελοιωδέστερα τῶν συμπερασμάτων νὰ μᾶς ἐξωθήσῃ, διότι τοιοῦτω τινὶ τρόπῳ σκεπτόμενοι ἡδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἐν συνεχείᾳ ἐξεικνιζόμεναι πράξεις ἐν τῇ ἀσπίδι τοῦ Ἀχιλλέως, χοροί, γάμοι ἀγῶνες κτλ. (Ἰλ. Σ. 499, 509, 541, 550, 575, 590), ἐπετυγχάνοντο διὰ περιστρεφτῶν κατόπτρων, τοῦ καλουμένου φενακοσκοπίου, ἢ ὅτι αἱ χρύσειοι ἀμφίπολοι, (Ἰλ. Σ. 420) αἰτινες εἶχον φωνὴν καὶ νοῦν καὶ σθένος, ἦσαν εἶδος τι φωνη-εσῶν τοῦ Edison πλαγγόνων, καὶ καθεξῆς.

«θέσει χαλκὸν ἀτειρέα, κασσίτερον καὶ πολύτιμον χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἅτινα μετὰ τὴν τῆξιν ἤλασε ἐν τῷ ἀκμοθέτῳ, κρατῶν διὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς κρατεράν σφύραν, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας πυράγραν (Ἰλ. Σ. 470). οὕτω ἐργαζόμενος ὁ Ἥφαιστος κατασκεύαζε τὰ ἐξαίσια ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως ἐξ ὧν ἰδίᾳ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης διεκρίνετο ἡ ἀθάνατος Ἀσπίς· καὶ ἄλλα περίφημα τοῦ Ἥφαιστου ἔργα ἀναφέρονται· ἐξόχου λεπτότητος ἦσαν καὶ τὰ τεχνήεντα δεσμὰ δι' ὧν τοσοῦτον ἐπαισχύντως ἐτιμώρησε τὴν φιλέρωτα Κυθήρειαν, τῆς ὁποίας τὸ κάλλος πρὸς τὴν ἀστάθειαν ἡμίλλατο. Τὰ δεσμὰ ταῦτα ἀρρήκτως περιχυθέντα περὶ τῶν ἐραστῶν τὸ σῶμα ὥστε

οὐδέ τι κινεῖσαι μελέων ἦν οὐδ' ἀναεῖραι (Ὀ. Θ. 298).»

εἶχον διεγείρει ἀσθεστον τὸν γέλωτα τῶν θεῶν διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τέχνην μεθ' ἧς ἐξεδικεῖτο τὴν δεινὴν συμφορὰν ὁ περικλυτὸς αὐτῶν συνάδελφος, καὶ μόνον εἰς τὸν χρυσόραππιν Ἑρμῆν οὐδεμίαν ἐνεποίησαν αἰσθησιν, προυκαλέσαντα μάλιστα τὴν γνωστὴν αὐτοῦ ἀφελή καὶ χαρίεσσαν ὁμολογίαν (Ὀδ. Θ. 335).

Ὁ Ἥφαιστος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ θεὸς τῆς μεταλλουργικῆς, οὗτος σὺν τῇ Ἀθηνᾷ, (ἐξ οὗ καὶ Ἑργάνη), ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν θεῖαν τέχνην.

»Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀνὴρ ἰδὼς, ὃν Ἥφαιστος δέδασεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη τέχνην παντοίαν, χαρίεντα δὲ ἔργα τελέει».
(Ὀδ. Ζ. 332).

Ἄλλος διάσημος τεχνίτης ἦτο ὁ Δαίδαλος· ὁ κυκλικὸς χορὸς ὃν ὁ Ἥφαιστος κατασκεύασεν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, παραβάλλεται πρὸς ὅμοιον ὑπ' αὐτοῦ ἐν Κνωσῷ διὰ τὴν κλλιπλόκαμον Ἀριάδνην κατασκευασθέντα (Ἰλ. Σ. 950). πλὴν τούτου καὶ τὰ ἐπίθετα δαίδαλεος, δαίδαλων, πολυδαίδαλος, σημαίνοντα μετὰ τέχνης εἰργασμένος, καὶ τὸ οὐσιαστικὸν δαίδαλον, σημαῖνον τὸ ἐκ μετάλλου τεχνουργήμα (Ἰλ. Ξ. 176. Ε. 60), δηλοῦσιν ὅτι ὁ Δαίδαλος ἦτο

μέγας τις τεχνίτης κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους· ἐκτὸς τοῦ Δαιδάλου διάσημοι τεχνῖται ἀναφέρονται ὁ Φέρεκλος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρμονίδης.

«Μηριόνης δὲ Φέρεκλον ἐνήροτο τέκτονος υἱὸν
Ἀρμονίδεω, δα χερσὶν ἠπίστατο δαίδαλα πάντα
τεύχειν ἔεocha γάρ μιν ἐφίλετο Παλλὰς Ἀθήνη».

ὁ ἐν Πύλῳ Χρυσοχόος Λαέρκης (Ὀδ. Γ. 425, 437) καὶ ὁ ἐν Ἰθάκῃ Ἰκαλῖος (Ὀδ. Γ. 57).

Καὶ τῶν κοινῶν χρυσοχόων καὶ χαλκέων τὰ ἔργα ἦσαν ἀπλούστερα βεβαίως, ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων ἐξετελοῦντο· ὁ χρυσοχόος Λαέρκης κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἔνχ ἐπιχρυσώσῃ τὰ κέρατα τῆς βοῦς, ἦλθε

»Ὅπλ' ἐν χερσὶν ἔχων χαλκήϊα, πείρατα τέχνης
ἀκμονά τε σφυρὰν τ' εὐποιπτόν τε πυράγρην·
οἷσιν τε χρυσὸν εἰργάζετο». (Ὀδ. Γ. 425).

Ἦλθε δὲ ὁ γέρων ἱππηλάτης Νέστωρ φέρων τὸν χρυσὸν ὃν ἀσκήσας ὁ ἔμπειρος τεχνίτης περιέχεσε τοῖς κέρασι· ἔπεται ὅθεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιχρυσώσις ἐγένετο κατ' ἀπλούστατον τρόπον, ἥτοι ὅτι ἐλάμβανον οἱ χρυσοχοὶ χρυσὸν ὃν θερμόν, καὶ ἐπομένως εὐήλατον, ἦλασον δίδοντες αὐτῷ τὸ ἐκάστοτε κατάλληλον σχῆμα· οὐδ' ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑπολάβωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὑγρὸν διὰ τοῦ πυρὸς τὸν χρυσὸν καθιστῶντες περιέχονον, διότι τοῦτο δὲν ἡδύνατο οὕτως ἐπροχέειν νὰ γείνη ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, μεταβαίνοντος αὐτοῦ τοῦ χαλκέως μετὰ τῶν μνημονευθέντων ἀτεχνῶν ἐργαλείων.

Ἀλλ' ὁ ἄργυρος πῶς ἐπεχρυσούτο; ὡς εἶδομεν ἀναφέρεται ὅτι ἦτο γνωστὴ ἡ τέχνη τοῦ ἐπιχρυσοῦν τὸν ἄργυρον διδασχθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀθηναῆς καὶ τοῦ Ἡφαιστού (Ὀδ. Ζ. 232, Ψ' 159).

Πιθανῶς τὸν ἄργυρον ἐπεχρυσοῦσαν κραννύοντες αὐτὸν μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ καὶ ἀπαργυροῦντες τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, ὡς ἐρέθη ἐν τῷ περὶ στιλπνώσεως τοῦ χρυσοῦ, ἢ καὶ διὰ συγκολλήσεως τοῦ χρυσοῦ τετηκότος

ἐπὶ τοῦ ἀργύρου ὅτι δὲ ἡ κρᾶσις καὶ ἡ συγκόλλησις τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἦσαν γνωσταί, ἀπέδει-
ξις τὸ μεταλλικὸν κρᾶμα ὁ ἤλεκτρος, καὶ διάφορα πο-
λύτιμα ἀντικείμενα, οἷον ὁ κρατῆρ ὃν ὁ Μενέλαος ἐ-
δώρησε τῷ Τηλεμάχῳ, ὅστις ἦτο τὸ κάλλιστον καὶ
τιμιώτατον τῶν αὐτοῦ κειμηλίων, δῶρον τοῦ Φαίδι-
μου, βασιλέως τῶν Σιδονίων (Φοινίκη), ἦτο δὲ ὁλό-
κληρος ἀργυροῦς ἔχων τὰ χεῖλη χρυσῷ κεκραμμένα.

»ἀργύρεος δὲ
ἔστιν ἅπας χρυσῷ δ' ἐπὶ χεῖλη κεκράνται
ἔργον δ' Ἡφαίστου· πόρεν δὲ οἱ Φαίδιμος ἥρωας
Σιδονίων βασιλεύς». (Ὀδ. Δ. 616).

Ὁμοίως καὶ τὸ τάλαρον (καλαθίσκος), ὅπερ ἡ Ἀλ-
κάνδρη ἡ τοῦ Πολύβου σύζυγος, ὅστις κατ' ὥκει ἐν Θή-
βαις τῆς Αἰγύπτου, ἐδώρησε τῇ ὥραιᾳ Ἑλένῃ, ἦτο ἀρ-
γυροῦν ἔχων τὰ χεῖλη χρυσῷ κεκραμμένα (Ὀδ. Δ.
132) ἀλλὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα ἀντικείμενα κατε-
σκευάσθησαν τὸ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, τὸ δὲ ἐν Φοινίᾳ,
ὅπερ μετὰ πολλῶν ἄλλων παραδειγμάτων προσηκου-
ροῦ ἦν ἀρχῇθεν ἐξεφράσαμεν γνώμην, ὅτι ἡ μεταλλου-
γία εἶχε μὲν ποιήσει μεγάλας προόδους, οὐχὶ ὅμως ἐν
Ἑλλάδι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν ἀνατολικωτέραις χώραις.
οἷον ἐν Αἰγύπτῳ, μικρᾷ Ἀσίᾳ, Φοινίᾳ, ὅπου εὐρί-
σκοντο καὶ ἀνωρύσσοντο τὰ πλεῖστα τῶν μετάλλων.

Καὶ ἡ μετὰ τοῦ χαλκοῦ κρᾶσις κασσιτέρου, καὶ
ἡ ἐπικασσιτέρωσις αὐτοῦ, ὡς ἐρέθη ἐν τῷ περὶ κασ-
σιτέρου, ἦσαν ἤδη γνωσταί. Ἀξίον προσοχῆς τυγχά-
νει ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου ἠπίσταντο τὴν διὰ τῆς ἐν ψυχρῷ
ὑδατι καταδύσεως τοῦ θερμοῦ σιδήρου (βρῦθης), σκλη-
ρυνεῖν αὐτοῦ· τοῦ ἀξιοσημειώτου τούτου γεγονότος
μνεῖα γίνεται ἐν Ὀδ. Γ. 390, ἐνθα ὁ ποιητὴς παρ-
βάλλει τὸν σισμὸν ὅστις παρήχθη κατὰ τὴν ἐν τῷ ὄφ-
θαλμῷ τοῦ πελωρίου Κύκλωπος βύθισιν τοῦ πεφυρα-
κτωμένου μοχλοῦ, πρὸς τὸν σισμὸν ὅστις παράγεται
κατὰ τὴν ἐν ψυχρῷ ὑδατι κατάδυσιν σκεπάρνου ἢ πε-
λέκews, δι' οὗ ὁ χαλκεὺς καθιστᾶ τὸ κράτος τοῦ σι-
δήρου μέγα.

VI

ΓΕΩΛΟΓΙΑ

»Εἶμι γάρ ὀψομένη πολυφόρβου πείρατα ναίης,
Ἰλκεανόν τε, θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τιθύν»
(Ἰλ. Ξ. 200).

Τὴν γῆν ἐθεώρει ὁ Ὅμηρος ὡς ἐπίπεδον δίσκον ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ περιρρεόμενον (Ἰλ. Σ. 607), ἥτο δὲ ὁ Ὠκεανὸς ὁ μέγιστος τῶν ποταμῶν, ἐξ οὗ πάντες οἱ ποταμοὶ καὶ πᾶσα ἡ θάλασσα καὶ πᾶσαι αἱ κρῆναι καὶ τὰ μακρὰ φρέατα ἐπήγαζον (Ἰλ. Φ. 195). Οἷα μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπιστημονικὴ ἰδέα περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ· ὁπόσον θαυμαστὰ ἡ τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ μεγαλοφυΐα ἀπὸ τῆς βρεφικῆς τοῦ πολιτισμοῦ ἡλικίας ἀντιληφθέντος τῆς μεγάλης τοῦ Ὠκεανοῦ σημασίας καὶ δυνάμεως, καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐν τῇ Γῇ ὕδατα, ἅτινα ἐξ αὐτοῦ πάντα ἀντλοῦσι τὴν ὑπαρξίν των· τοῦ Ὠκεανοῦ μόνον τὸ μέγα σθένος ἐθεώρησε ἱκανὸν ἵνα ἀντιπαραβάλλῃ πρὸς τοῦ Διὸς τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχὺν (Ἰλ. Φ. 195)· ἀπετέλει δὲ ὁ Ὠκεανὸς τὰ πέρατα τῆς Γῆς, ἅτινα ὑπὸ τῆς Κίρκης ὁδηγηθεὶς, ἐπεσκέφθη ὁ θεὸς Ὀδυσσεύς· ἐκεῖ εὐρίσκετο καὶ ἡ χώρα τῶν Κιμμερίων, κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀέρος καὶ νεφέλης, καὶ οὐδέποτε βλέπουσα τὸν Ἥλιον, οὔτε ὅταν ἀνατέλῃ οὔτε ὅταν δύῃ (Ὀδ. Α. 14)· πρὸς τὰ νότια δὲ πέρατα τῆς Γῆς, πρὸς τὸ μέρος, φεύγοντες τὸν χαλεπὸν χειμῶνα, πορεύονται οἱ γέραντοι (Ἰλ. Ι'. 3), κεῖται καὶ ἡ χώρα τῶν Πυγμαλίων, ἐπίσης καὶ ἡ τῶν Αἰθιοπῶν (Ἰλ. Α. 423)· καὶ τὸ Ἠλύσιον δὲ πεδὶον εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ, παρὰ τὸν ξανθὸν Ῥαδάμανθυν ἔκειτο, πιθανῶς πρὸς δυσμὰς, καθ' ὅσον ἀναφέρεται ὅτι αὐτόθι πάντοτε γλυκεῖα Ζεφυρεῖτις πνέουσα αὖρα ζωογονεῖ καὶ ἀναψύχει τοὺς εὐδάμονας τοῦ Ἠλυσίου πεδίου κατοίκους.

»Ἀλλὰ δ' ἐς Ἠλύσιον πεδῖον καὶ πείρατα γαίης
ἀθάνατοι πέμψουσιν, ὅθι ξανθὸς Ῥαδάμανθος,

τῇ περ ῥήϊστη βιοτῇ πέλει ἀνθρώποισιν·
οὐ νικητός, οὐτ' ἄρ' χειμῶν πολὺς οὔτε ποτ' ὄμβρος,
ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγὺ πνεύοντος ἀήτας
'Ωκεανὸς ἀνίσχιν ἀναψύχειν ἀνθρώπους.» (Ὀδ. Δ. 564).

Εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ ἔκειτο ὡσαύτως καὶ ἡ εἰς Ἀθην εἴσοδος, ἐκεῖ ὅπου ρέουσιν ὁ Πυριφλεγέθων εἰσβάλλων εἰς τὸν Ἀχέροντα, καὶ ὁ Κωκυττός ὅστις ἀπόρροιά ἐστι τῆς Στυγός (Ὀδ. Κ. 508). ὁ δὲ Ἀδης ἔκειτο κάτωθεν τῆς Γῆς, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς ταραχῆς τοῦ καταχθονίου Ἀιδωνέως, φοβηθέντος, κατὰ τὸν τρομερὸν σεισμὸν τοῦ Ποσειδῶνος, μήπως τὰ εὐρωτιῶντα αὐτοῦ βασιλεία, ἅπερ καὶ οἱ θεοὶ στυγέουσι, γείνωσι καταφανῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους διαρραγέντος τμηματός τινος τῆς Γῆς.

αἰδῶσι δ' ὑπένερθεν ἀναξ' ἐνέρων Ἀιδωνεύς,
δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἔαχε, μὴ οἱ ὑπερβῇ
γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανεῖη
σμερδαλὲ' εὐρώεντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ».

(Ἰλ. Υ. 61.)

Εἰς βάθος δὲ μέγιστον ὑπὸ τὴν Γῆν ἔκειτο ὁ φοικτικός Τάρταρος, ὁ τῶν θεῶν Ἀδης, ἐν ᾧ εἶχον ριφθῇ οἱ ἔχθιστοι τῷ Διὶ Τιτᾶνες, ὁ Ἰαπετός καὶ ὁ Κρόνος (Ἰλ. Θ. 479), ἦτο δὲ ὁ Τάρταρος ἀχανὲς καὶ βαθύτατον βράθρον.

«ἦ μιν ἐλὼν ῥίψω ἐς Τάρταρον ἡρόεντα,
τῇλε μάλ' ἤχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
ἐνθα σιδήρειαί τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδός.» (Ἰλ. Θ. 13.)

καὶ ἐξετείνετο ἐπ' ἄπειρον ὑπὸ τὴν Γῆν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπειλῆς τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Ἄρην, λέγοντος αὐτῷ ὅτι τοσοῦτον τὸν μισεῖ, ὥστε ἂν μὴ ἐτύγχανε ἴδιον τέκνον θὰ τὸν ἔρριπτε εἰς τὰ Τάρταρα βαθύτερον τῶν Τιτάνων (1).

(1) Εἰπόν τινες, ὅτι ὁ Τάρταρος ἔκειτο περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν Γῆν, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τοῦ ἑξῆς χωρίου (Ἰλ. Θ. 478).

... «οὐδ' εἴ κε τὰ νείατα πείραθ' ἴκηαι
γαίης καὶ πόντοιο, ἴν' Ἰαπετός τε Κρόνος τε

Ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνέτελλεν ἡ ἡώς (Ἰλ. Τ. 1, Ὀδ. Χ. 197), καὶ ὁ Ἥλιος (Ἰλ. Η. 421) ὅστις καὶ ἐν αὐτῷ ἐδύετο, *ἐλκων ῥύκτα μέλαινα ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν* (Ἰλ. Θ. 485, Ὀδ. Σ. 239). ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἐπήγαζον, ὡς εἵπομεν καὶ αἱ λοιπαὶ θαλάσσαι ἢ πόντοι, οἷον ὁ Θρηήκιος, (Ἰλ. Ψ. 230), ὁ Μέλας ἢ Μείλας (Ἰλ. Ω. 79), ὁ Ἰκάριος πόντος (Ἰλ. Β. 145) κτλ. τῆς θαλάσσης τὸ κέντρον ἦτο ἡ νῆσος τῆς ἐρατεινῆς Καλυψοῦς

«νῆσω ἐν ἀμφιρύτῃ τ' ἐμφαλός ἐστι θαλάσσης»

(Ὀδ. Α. 50)

τὰ δὲ βάρη αὐτῆς ἦσαν ἄγνωστα, καὶ μόνον ὁ ὀλοόφρων Ἀτλας ἐγίνωσκεν αὐτὰ (Ὀδ. Α. 52).

Διάφορα θαλάσσια φαινόμενα περιγράφει ὁ Ὅμηρος ἐν ἄλληγορίαις καὶ προσωποποιήσεσι τῶν ἐναλίων δυνάμεων ἐπὶ τὸ εὐφρανταστότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τοιαῦτά τινα φαινόμενα εἶνε καὶ τὰ κατὰ τοὺς δύο σκοπέλους, τὴν Σκύλλαν καὶ τὴν Χάρυβδιν, ἃς ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ μετεποίησεν εἰς ἐνάλια τέρατα. Ἐκ τῶν δύο τούτων σκοπέλων ὁ μὲν, ἐξικνεῖται μέγχι τοῦ Οὐρανοῦ (Ὀδ. Μ. 73), διηνεκῶς δὲ ἡ κορυφὴ αὐτοῦ καλύπτεται ὑπὸ μελανῆς νεφέλης· περὶ τὸ μέσον, σπήλαιον ὀμιχλῶδες πρὸς ζόφον εἰς ἔρεβος ἐστραμμένον, εἰς οὗ τὸ βάθος οὐδὲ τοῦ ἐπιτηδειοτέρου τοξότου τὸ βέλος θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ, περιέκλυε τὸ τρομερὸν τέρας ὅπερ καὶ οἱ θεοὶ τρέμουσιν ἀντικρύζοντες· τὸ ὀλέθριον τοῦτο εἰς τοὺς ναυσιπλοοῦντας

ἤμμενοι οὐτ' αὐγῆς Ὑπερίονος Ἥελοιο

τέρποντ' οὐτ' ἀνέμοισι, βαθὺς δέ τε Τάρταρος ἀμφί.»

ὁ Koch θέλων νὰ ἄρῃ τὴν ἀντίφασιν ἐρμηνεύει τὸ χωρίον λέγων ὅτι νεύματα ἐνταῦθα σημαίνει βαθύτατα πέρατα (V. H. Koch *Homeri carmina Lipsiae* 172. II. VIII 478). ἐπωπὴ δὲ ἴσως νομιζομένη ὅτι εὐδαιμονία ὑπάρχει ἀντίφασιν μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τοῦ προειρημένου χωρίου (Ἰλ. Θ. 13), διότι ἀμέσως ὑπὸ τὴν Γῆν βαθύτατα κείμενος ὁ Τάρταρος, θα συνεχίχῃ μετὰ τῶν ἀκροτάτων περάτων αὐτῆς.

μέρος οὕτως· Ἰοφερῶς περιγράφει ἡ πολύτροπος Κίρκη
εἰς τὸν Ὀδυσσεά·

«ἐνθα δ' ἐνὶ Σκύλλῃ ναίει δεινὸν λελακυῖα·
τῆς ἧ τοι πόδες εἰσὶ δυῶδεκα πάντες ἄωροι
ἐξ δὲ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἐκάστῃ
σμερδαλή κεφαλῇ, ἐν δὲ τριστοιχοὶ ὀδόντες
πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖτοι μέλανος θανάτοιο,
μέσση μὲν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν,
ἔξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου,
αὐτοῦ δ' ἰχθυῖα, σκόπελον περιμαιμώσασα,
δελφίνας τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μείζον ἔλῃσιν
κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγαστόνος Ἀμφιτρίτῃ
τῇ δ' οὐ πῶ ποτε ναῦται ἀκήριοι εὐχετόωνται
παρφυγείν σὺν νηϊ· φέρει δὲ τε κρατὶ ἐκάστω
φῶτ' ἐξαρπάξασα νεὸς κυανοπρώροισι». (Ὀδ. Μ. 85).

Προφανῶς ὅθεν ἡ πετραίη Σκύλλη (Ἰλ. Μ. 231)
ἦτο σκόπελός τις χαλεπώτατος τοῖς ναυτιλλομένοις,
ὃν ἔπρεπε οὐχ ἥττον νὰ πρᾶκxάμψωσι ἵνα μὴ πέσωσιν
εἰς τὸν ἔτι χειρόνα τὴν Χάρυβδιν (1). ὁ δὲ δεῦτερος
οὗτος σκόπελος, ἡ Χάρυβδις, ἦτο πολὺ χθαρμώτερος,
παρ' αὐτῇ μάλιστα καὶ ἐρινεὺς μέγας ἔβαλλε· αὕτη
τρίς τῆς ἡμέρας ἐξερεύγετο τὸ ἄλμυρόν ὕδωρ τρίς δὲ
ἀνερρόφα τοῦτο, ὅτε ἐφαίνετο ἐντὸς πᾶσα συγκυκω-
μένη,

(1) Περὶ τῆς θέσεως τῶν σκοπέλων τούτων διάφοροι ὑ-
πάρχουσι γνώμαι· οἱ μὲν θέτουσιν αὐτὰς εἰς τὸν σικελικὸν
πορθμὸν (Eust. 1712, 4) οἱ δὲ κατὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰόλου,
ἕτεροι κατὰ τὰς ἡφαιστείους Λιπάρας (Θουκ. Δ. 24. Σαλλ.
παρὰ Σερβ. εἰς Βιργ. Αἰν. 3, 420, 426), ἄλλοι δὲ τέλος
θεωροῦσι ὡς αὐτὰς ταύτας τὰς Συμπληγάδας (geogr. Graeci
min. σελ. 422 § 90 Müller), οἱ πλεῖστοι παραοῶνται τὴν
πρωτὴν γνώμην ἥτις καὶ ἡ ὀρθότερα, καθόσον ἐν Ὀδ. Μ. 260,
λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς ὅτι ὡς ἑκαμψε τὴν Χάρυβδιν ἀφίκετο εἰς
τὴν νῆσον τοῦ Ἥλίου Θρινακίην, ἥτις εἶνε ἡ τανῦν Σκε-
λία (πρόδλ. Στραβ. β. 2. 1).

»xὐτάρ ἐπεὶ πέτρας φύγομεν δεινὴν τε Χάρυβδιν
Σκύλλην τ', αὐτίκ' ἔπειτα θεοῦ εἰς ἀμύμονα νῆσον
ἰκομεθ'» κτλ.

... «ἀμφὶ δὲ πέτρῃ
δεῖνόν ἐδεδοῦχεν. ὑπένερθεν δὲ γαῖα φάνεσκεν
ψάμμῳ κυανῇ» Ὅδ. Μ. 241.

Ὁ χαμακλώτερος οὗτος σκόπελος ἦτο βεβχίως καί-
λωμά τι, ὅπερ τακτικῶς ἢ τρίς ἢ δις (1) τῆς ἡμέρας
λαμβάνουσα χώραν πλημμυρίς, ὅτε μὲν κατεπλήρου
ὑδατος, ὅτε δὲ ἀποσύρουσα αὐτὸ ἀπεκάλυπτε τὴν γῆν
γυμνὴν.

Φυσικοῦ τινος φαινομένου ἀλληγορίαν θεωρεῖ
ὁ Friedreich καὶ τῆς Σειρήνας (2), αἵτινες καθήμε-
ναι ἐν λειμῶνι ἔψαλλον διὰ λιγυρᾶς φωνῆς, οἱ δὲ μα-
κροῦσθαι πλέοντες θελγόμενοι ἐκ τῆς μολπῆς διηυθύνοντο
πρὸς αὐτάς· ἔνθα τέλειον εὗρισκον ὄλεθρον, ὡς ἐμαρ-
τύρουν οἱ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς κατακείμενοι ῥινοὶ καὶ τὰ
ὅσθ'· ἐξηγεῖ λοιπὸν ὁ Friedreich τῆς Σειρήνας ὡς
ἔπεται· παρὰ βραχῶδεις καὶ ἀποκρήμυνους αἰγιαλούς,
ἐπικινδυνωτάτους εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, ἄνεμος
προσφυσῶν παρῆγε ἡδὺν τινα συριγμόν· πρὸς ὑποστή-
ριξιν δὲ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἀναφέρει ὁ Friedreich

(1) Ὁ Εὐστάθιος λέγει (Ὅδ. 1716. 11), «Περὶ δὲ Χα-
ρύδδewς τοιαῦτά τινα ἰστορεῖται. Μεσσήνη ἐν τῷ κατὰ Σικε-
λίαν κόλῳ τῆς Πελοπίδος πόλις μεγάλη, . . . ἐνταῦθα
μικρὸν πρὸ τῆς πόλεως ἡ Χάρυδδις δεικνύται ἐν τῷ πόρῳ
βάθος ἐξαισίον, εἰς ὃ αἱ τοῦ πορθμοῦ παλλήρροιαι μετὰ συ-
στροφῆς καὶ δίνης μεγάλης ἐτραχηλίζουσαι τὰ σκάφη κατὰ-
γευσιν· οἱ δὲ τοῦτο ἰστοροῦντες προσιστοροῦσιν καὶ ὡς τό,
τρίς μὲν ἀνίσχιν ἐπ' ἡματι, τρίς δὲ ἀναρροῖδεν, δις ὀφείλει
γράφεσθαι διὰ τὸ καὶ κατὰ τὸν Σικελικὸν πορθμὸν παλλήρ-
ροϊαν, ἀρ' ἥς ἐπλάσθη καὶ τὰ κατὰ Χάρυδδιν, δις ἐκάστης ἡ-
μέρας γίνεσθαι· παρὰ δέγε τῷ ποιητῇ τρίς γέγραπται, ἢ ἀ-
μαρτήματός φασιν, ὡς εἰκὸς γραφικοῦ γενομένου, ἢ τῆς Κίρκης
πρὸς τὸ ἐκφοδῆσαι χρησαμένης, ὡς εἰς ὑπερβολήν, τῷ τοιοῦτῳ
ἀριθμῷ, καθὼ καὶ τινες τρισυακαρίους καὶ τρισυαθλίους φασίν»
καὶ ὁ Στράβων λέγει (Ι. 2. 6.) «ἵπῳ γὰρ τῶν ἀμπώτεων καὶ
τῶν πλημμυρίδων ἡ Χάρυδδις αὐτῷ μεμύθευται» καὶ Ι. 1. 7,
«ἔχεται δὲ τῆς αὐτῆς φιλοπραγμοσύνης καὶ τὸ μὴ ἀγνοεῖν τὰ
περὶ τὰς πλημμυρίδας τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τὰς ἀμπώτεϊς» καὶ
Ι. 2, 26, «τὸ δὲ τρίς γὰρ τ' ἀνίσχιν ἀντι τοῦ δις, γραφικὸν
εἶναι ἀμάρτημα ἢ ἱστορικόν.»

(2) Friedreich die Realien σελ. 25.

καὶ ἑτέρα τοιαῦτα ἀλλαχοῦ φαινόμενα· ἄλλοι τινὲς ὁμῶς θεωροῦσι τὸνναντίον τὴν γῆν τῶν Σειρήνων ὡς ἐλκυστικὸν τοπεῖον ἔνθα οἱ προσπλέοντες διέτρεχον μέγαν τινὰ κίνδυνον, ἀλλ' ὅποῖος τις ἦτο οὗτος καὶ πῶς ἠδύναντο νὰ παρασυρθῶσι εἰς αὐτόν, δὲν δύνανται οἱ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δίδοντες νὰ ἐξηγήσωσιν⁽¹⁾.

Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ δευτέρα ἐρμηνεία, ἥτις καὶ μόνη συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐν τῷ ἔπει, διότι ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται ῥητῶς ὅτι ἡ παραλία ἦτο λειμῶν τις ἀνθεμόεις⁽¹⁾ ('Οδ. Μ. 159). ἐν ᾧ ἴσως καὶ καλλιέλαδα πτηνά, καὶ ἡρέμα κελαρύζοντα βράκκια καθίστων τὸ μέρος τερπνὸν καὶ ἐλκυστικώτατον· τίνος δ' ἕνεκα ἦτο δυνατόν νὰ ἐλκυσθῶσι ὑπὸ τοιούτου ἐπαγωγῶν λειμῶνος καὶ ἡλίκος ὁ ἐκ τούτου κίνδυνος, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ μντεύσῃ τις· οἱ πολυπαθεῖς καὶ ἀπνηδονήκοτες τοῦ 'Οδυσσεῶς ναῦται δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνθέξωσι πρὸ τοῦ μαγικοῦ τοπεῖου, ἀλλ' εὐθὺ πρὸς αὐτὸ ἤθελον τραπῇ, μικρὰν τινα ἀναψυχὴν ἐπιδιώκοντες· ὅποσον ὁμῶς βλαβερὸς ἦτο τοιοῦτός τις κατὰ τὸν διαπλοῦν σταθμός, καὶ διατὶ ὁ ἐν παντὶ προνοητικὸς Λαερτιάδης τοσοῦτον ἐφοβεῖτο τὴν εἰς τὴν θελκτικὴν νῆσον προσέγγισιν, ἀποδεικνύει τὸ συμβὰν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ 'Ηλίου, ἔνθα ἀποβιδασθέντες οἱ σύντροφοι τοῦ 'Οδυσσεῶς δὲν ἤθελον κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς εὐωχίας καὶ χρεπάλην παράδοθέντες, ἀπώλεσαν τὸν οἶρον ἄνεμον καὶ κακὴν κακῶς ἀπώλοντο μετὰ ταῦτα εἰς τὸ πέλαγος. ('Ιλ. Μ. 260—448).

Τοιαῦτά τινα τὰ τῆς θαλάσσης φαινόμενα τῆς

(1) Friedr. die Real σελ. 24 «Was für Lockungen und was für Gefahren er sich (Homer) aber gedacht hatte, bleibt bei seiner vieldeutigen Bildersprache ungewiss.»

(1) Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι εὐθύς ὡς προσήγγισαν εἰς τὴν γῆν τῶν Σειρήνων ἐπαυσεὶν ὁ ἄνεμος καὶ τελεῖα διεδέχθη αὐτὸν γαλήνη ('Οδ. Μ. 168), τοῦτ' ὅπερ ἀντικρὺς ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Friedreich.

ὁποίας προσωποποιήσις. ἦτο ὁ τοῦ Κρονίδου αὐτάδε-
 φος Ποσειδῶν ἔχων παρ' ἐαυτῷ καὶ δευτερευούσας θεό-
 τητας, τὴν ἀγάστονον Ἀμφιτρίτην, τὸν εἰνάλιον γέ-
 ροντα Νηρέα καὶ τὰς ἀγλαὰς θυγατέρας αὐτοῦ Νη-
 ρηΐδας, τὸν ὑποδῶν αὐτοῦ Πρωτέα κτλ.

Οὐ μόνον δὲ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ φαινόμενα ἀπεδί-
 δοντο εἰς τὸν Ποσειδῶνα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα γαιωλογικά,
 οἷα τὰ τῶν ἀνωμαλιῶν τῶν ποταμῶν, τῶν σεισμῶν,
 τῶν ἐξάρσεων τοῦ ἐδάφους κτλ.

Μεταβολὴ κοίτης καὶ πλημμυρίς ποταμῶν ἀνα-
 φέρεται συμβᾶσα εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰδης καταρρέον-
 τας ποταμούς, Ρῆσον, Ἑπτάπορον, Γρανικόν, Σκά-
 μανδρον κτλ. ταύτην ἐμηχανεύθησαν ὁ Ποσειδῶν, ὅστις
 ἤγειτο ἐν χερσὶν ἔχων τὴν τρίαينαν, καὶ ὁ Ἀπόλλων
 (πιθανῶς καὶ οὗτος δι' ἀλληγορίαν τινὰ τῆς τοῦ Ἡ-
 λίου δυνάμεως), ἵνα καταρρίψωσι τὰ τεῖχη τῶν Ἑλλή-
 νων· ἀφοῦ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ κατέστη ἡ παραλίχ
 λεία, ἀπεσῦρθησαν εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν κοίτην·

«ποταμούς δ' ἔτρεψε νέεσθαι
 κάρ ῥόν, ἥπερ πρόθεν ἱεν καλλίρροον ὕδωρ» Ἰλ. Μ. 32.

Ἐτέρᾳ πλημμυρίδι ἀναφέρεται ἡ τοῦ Σκαμάνδρου
 ὅστις διογκούμενος κατεδίωκε τὸν Ἀχιλλέα, θέλων νὰ
 τὸν παρασύρῃ εἰς τὸ ρεῦμα του, οὗτος δὲ ἀπέφευγε
 τὸν κίνδυνον δρομαίως τρέχων· κατὰ τῆς μικρᾶς ταύ-
 της πλημμυρίδος οἱ Ἀχαιοὶ μετεχειρίσθησαν τὸ πῦρ,
 καὶ ἔκκιον τὰ δάση καὶ τὰ λωτοῦντα πεδία· ἐκόχλαζε
 δὲ τὸ ὕδωρ τοῦ καλλιρροῦ ποταμοῦ (Ἰλ. Φ. 350), ὅτι
 τὸν ῥοὺν τῶν ποταμῶν ἐκάνονίζεν ὁ Ποσειδῶν, ὅστις
 μόνος ἦσκει ἀπ' αὐτῶν δύναμιν, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ
 γεγονότος ὅτι ὁ Ζεὺς θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ
 αὐταδέλφου, τῷ λέγει ὅτι αὐτὸς δύναται μόνος νὰ κα-
 ταρρίψῃ τὰ τεῖχη τῶν Ἀχαιῶν καὶ νὰ καλύψῃ τὴν
 εὐρεῖαν ἀκτὴν δι' ἄμμου.

Ἐτερον περὶ τοὺς ποταμούς φαινόμενον ἀναφέ-
 ρεται τὸ τοῦ Τιταρησίου (Ξερῖα), τοῦ ὁποίου τὰ ὕδα-
 τα, εἰςβόλλοντος εἰς τὸν Πηνειόν, δὲν ἀνέμιγνύοντο

μετὰ τῶν ὑδάτων τοῦ τελευταίου ἀλλὰ ἔρρεον ἐπ' αὐ-
τῶν ἐπιπλέοντα ὡς ἔλαιον ('Ιλ. Β. 750)· τὴν ἐξήγη-
σιν τοῦ φαινομένου τούτου ἀναφέρει ὡς εἰκὸς ὁ Ὀ-
μηρος εἰς θεῖαν δύναμιν, λέγων ὅτι ὁ Τιταρήσιος ἦτο
ἀπόρροια τῆς Στυγός·

οἷ τ' ἀμφ' ἱμερτὸν Τιταρήσιον ἔργ' ἐνέμοντο,
ὃ ρ' ἐς Πηνειὸν προΐει καλλίρροον ὕδωρ,
οὐδ' ὅγε Πηνειῷ συμμισγεται ἀργυροδίνῃ,
ἀλλὰ τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἤϊτ' ἔλαιον,
ὅρκου γάρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ».

Πιθανῶς ἐνταῦθα συνέβαινε ὅτι εἰς συμβολὰς ἢ
ἐκβολὰς ποταμῶν λαμβάνει πολλάκις χώραν· τουτέστι
μεθ' ὁρμῆς ῥέων ὁ Τιταρήσιος δὲν συνανεμίνυτο ἀμέ-
σως κατὰ τὴν ἐισβολήν, ἀλλ' ἔρρεεν ἐπὶ τι διάστημα
κατ' ἐπιπολὴν παφλάζων, διὰ τοῦτο ἴσως καλεῖ καὶ
τὸν Πηνειὸν ἀμέσως κατωτέρω ἀργυροδίνην, ἕνεκα τῶν
πολλῶν παλλεύκων ἀφρῶν.

Εἰς τὸν πανίσχυρον τῶν ὑδάτων ἀνακτα ἀπεδί-
δοντο καὶ τὰ φαινόμενα τῶν σεισμῶν. καὶ ναὶ μὲν δὲν
ἦν ἡτο φυσικὸν νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τούτου ἀλληγορίαν
τινά, ὅτι ὑπόπτευσεν ὁ Ὀμηρος αἰτιώδη τῶν ὑδάτων
σχέσιν πρὸς τὰ φαινόμενα τοῦ σεισμοῦ, (1) οὐχ ἥττον

(1) Οὐδὲν εὐχερέστερον ἀλλὰ καὶ ἐπισφαλέστερον τοῦ
ὑπολαμβάνειν πανταχοῦ ἀλληγορίας· ἡμεῖς μόνον εἰς τινα γε-
ωλογικά φαινόμενα, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος, καὶ ἑτερά τινα
περὶ ὧν κατωτέρω, ὁμιλήσαμεν μετ' ἐπιφυλάξεως περὶ τοιού-
των· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς προφανῶς αὐτὰ τὰ πράγματα φωνεῦσιν
ἡμῖν ὅτι περὶ ἀλληγορίας πρόκειται· πολλοὶ οὐχ ἥττον πάν-
τοτε καὶ πανταχοῦ ἐρῶσιν ἀλληγορίας, καὶ ἰδίως εἰς ὅσα ἀφορᾷ
τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ περὶ Θεῶν, ἐνθα ἡ κριτικὴ ἀνε-
δείχθη καὶ τῆς ποιήσεως εὐφαιναστοτέρα· οὕτω ὁ πολὺς Γλάδ-
στων τὴν τριαδικὴν τοῦ Θεοῦ ὑπερστασιν ὁρᾷ εἰς τοὺς τρεῖς
τοῦ Κρόνου παῖδας, τὸν Σωτῆρα ἐν τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τὴν
Παναγίαν ἐν τῇ Ἀητοῖ!! τὴν δὲ πάλιν τῶν Τιτάνων παρα-
βάλλει πρὸς τὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἐωσφόρου, θέλων ἐκ τούτων
πάντων νὰ ἀπεικάζῃ ἀργαιοτάτην τινά τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀ-
θρώπους ἀποκάλυψιν (Gladstone's Hom. Studien) τοῦτο ἀ-
κοντας μᾶς ἐνθυμίζει ἄλλην τινα περὶ τῶν ἡρώων τῶν Ὀμη-

ὅμως ἡ ἐνότῃς τῶν διαφόρων γεωλογικῶν φαινομένων ὅσα περιεγράψαμεν καὶ ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν ὑπὸ μίαν ἐνάλιπον ὑποχθόνιον δύναμιν, ἥς προσωποῖσιν ἦτο ὁ Ποσειδῶν. δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχὴς λίαν ἐξήγησις καὶ ἐπιστημονικὴ τολμῶμεν εἰπεῖν, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οἷον παρ' οὐδεμιᾶ νηπιαζούσῃ ἐν τῷ πολιτισμῷ ἄλλη χώρα δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν. (1) Ὁ Ποσειδῶν (ἐνοσίγαιος, ἐνοσίχθων=γαιοσείστης, πολλάκις ἔσειε τὴν γῆν θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ δέος ἢ μένος πολέμικόν, τοσοῦτον δὲ ἰσχυρῶς ἐνότε ὥστε ἐπέκειτο φόβος, νὰ διαρραγῇ αὕτη.

... αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίνοξεν,
γαίαν ἀπειρεσίην ὄρεων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
πάντες δ' ἔσειοντο πόδες πολυπίδακος Ἴδης
καὶ κορυφαί, Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν·
ἔδδειςεν δ' ὑπένερθεν ἀναξ' ἐνέρων Ἀἰδωνεύς,
δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἴαχε, μὴ οἱ ὑπερθεν
γαίαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων· (Ἰλ. Υ. 57).

Καὶ δευτερεύοντα δὲ τῶν σεισμῶν ἀποτελέσματα εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἀποδίδονται ὡς ἀναδύσεις καὶ διαρραγαὶ βράχων ἀπότομος ἀναδύσις βράχου βεδαίως, συνεπεία σεισμοῦ, θὰ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ ἐνοσίχθονος μεταβολὴ

ρικῶν ἐπὶ γνώμην ἐν τῇ Gesta Romanorum ἀναφερομένην κατὰ ταύτην ὁ Πάρις σημαίνει τὸν Διάβολον, ἡ δὲ ἄρπαγὴ τῆς Ἑλένης ὑπὸ τοῦ Πάριδος, τὴν ἄρπαγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. Ἡ Τρώας ἐμφαίνει τὸν Ἄδην, ὁ Ὀδυσσεύς ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλεύως δηλοῦσι τὸν σταυρόν, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰς μάστιγας καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον!... » (Βλέπε I. N. Βαλέττα. Ὁμήρου βίος καὶ ποιήματα, σελ. 297). Ὡς τολμηρότεροι εἶνε οἱ τὰ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐν ἀλληγορίαις πάντοτε διαβλέποντες· εἶνε δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κριτικῆς τανῦν λίαν σύνθετος, καὶ τοῦ συρμοῦ οὕτως εἰπεῖν· οὕτω ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τῆς Société astronomique, ἐν περισπουδαστῷ ἄρθρῳ καταγίνεται ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ μνημονευομένη πυράκτωσις τῶν τριῶν παιδῶν, ἐν τῇ καμίνῳ ἀλληγορεῖ εἶδος τι κελεύσεως τοῦ ἀργύρου!

τῆς νηὸς τῶν Φαιάκων, ἥτις ἔφερε τὸν Ὀδυσσεά εἰς Ἰθάκην, εἰς λίθον ἐπὶ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης.

»Ἡ δὲ μάλα σχεδὸν ἤλυθε ποντοπόρος νηὺς
ρίμφα διωκομένη· τῆς δὲ σχεδὸν ἤλθ' ἐνοσίχθων,
ὃς μιν λαὸν ἔθηκε καὶ ἐρρίζωσεν ἔνερθεν
χειρὶ καταπρηνεί ἐλάσας» (Ὀδ. Ν. 161).

ὁμοίως ἀναφαίρεται ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἐκτύπησε μὲ τὴν τρεῖσιν αὐτοῦ τὸν Γυρατὸν βράχον, σχίσας αὐτὸν εἰς δύο μέρη.

»καὶ τὸ μὲν αὐτόθι μέινει, τὸ δὲ τρύφος ἔμπεσε πόντῳ»
(Ὀδ. Δ 508).

Τῶν δὲ φαινομένων τοῦ ἐγγείου πυρὸς καὶ τῶν ἡφαιστειῶν προσωποποιήσεις εἶνε ὁ Τυφωεύς καὶ ἡ Χίμαιρα.

Περὶ Τυφωέος διαλαμβάνει τὸ ἐξῆς χωρίον τῆς Ἰλιάδος.

»Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν ὥσεί τε πυρὶ χθών πάσα νέμοιτο·
γαῖα δ' ὑπεσπενάχιζε Διὶ ὥς τερπικεραυνῷ
χωμένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωεῖ γαῖαν ἰάσση
εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωεὸς ἔμμεναι εὐνάς».
(Ιλ. Β. 780).

ἦτοι οὗτοι δ' ἐπορεύοντο ὥσεί τὸ πῦρ ἐνέμετο τὴν γῆν πᾶσαν, ἡ δὲ γῆ ὑποκίττω ἐστέναζεν ὥς ὅταν ὠργισμένος ὁ τερπικέραυνος Ζεὺς πλήττη περὶ τὸν Τυφωέα τὴν γῆν εἰς Ἀρίμους, ὅπου λέγεται ὅτι κοίτεται ὁ Τυφωεύς ταῦτα μόνον ἀπαντῶσι περὶ Τυφωέος ἐν τοῖς ἔπεσιν· ἡ μυθολογία ἀναφέρει αὐτὸν ὥς υἱὸν τῆς Γαίας ὃν αὕτη ἔτεκε θέλουσα νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Δία διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν Τιτάνων, τοῦτον ὅμως ἐκεραυνώσεν ὁ Ζεὺς καὶ ἔρριψεν εἰς τὸν Τάρταρον(1)· νεώτεροι μῦθοι παριστῶσιν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἡφαιστειῶδεις χώρας, Φρυγίαν, Λυδίαν κτλ., καταδιωχθέντα, καὶ τέλος ῥιφθέντα ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Διὸς εἰς

(1) Ἡοιδ. Θεογ. 820 καὶ ἐξῆς.

Αἴτναν (1)· φοβερά παρίσταται ἡ πάλη τοῦ Τυφώος πρὸς τὸν Δία· οὗτος πῦρ πνέων ἀνυψοῦτο ἀπὸ τῆς Γῆς μεθ' ὁρμῆς κατὰ τοῦ Διός, ὅστις τέλος διὰ τῶν τρομερῶν κεραυνῶν κατενίκησεν αὐτὸν καὶ κατέχωσεν ὑπὸ τὴν γῆν· οὐδεμία ἀμφιβολία εἰσχωρεῖ περὶ τοῦ ἀλληγορικοῦ τοῦ μυθεύματος· ἡφαιστεια που ἔκρηξις ἀνεσφενδόνιζε πῦρ καὶ διαπυρον σποδὸν μεθ' ὃ ὡς συνήθως, ἀτμοσφαιρικὴ συνταραχὴ ἐπηκολούθησε μετ' ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν, μεθ' ἧς ἐπερκαίωθι τὸ φαινόμενον· παράγεται δὲ τὸ Τυφωεύς ἐκ τοῦ τύφω=καίω, καὶ εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸν μετέπειτα τυφῶνα, σημαίνοντα ἀκατάσχετον ἀνεμον, θύελλαν, ὡς συνήθως ἐξεγείρεται τοιαύτη μεθ' ἡφαιστειᾶν ἔκρηξις· οἱ δὲ Ἀριμοὶ ἔκειντο πιθανῶς ἐν Κιλικίᾳ· ἔνθα μυθολογεῖται ὅτι ὑπὸ τὸ Ἀρίμακον ἔκρυπεν ἡ Ἥρα τὰ ὠὰ ἀφ' ὧν ἐξεκκολάφθη ὁ Τυφωεύς· ὁ Στράβων θέτει αὐτοὺς εἰς τὴν ἡφαιστειῶδη Μυσίαν. (2)

Ἐκ τούτων πάντων καταδηλοῦται ὅτι ὁ Τυφωεύς

(1) Πινδάρου Πυθ. 4. 15 καὶ ἐξῆς.

(2) «Μυσοὶ μετὰ Λυδοὺς καὶ πόλεις Φιλαδελφεία σεισιῶν πλήρεις, εἴτα ἡ κατακεκαυμένη χώρα εὐεκπύρωτος, μῆκος πεντακοσίων σταδίων, πλάτος δὲ τετρακοσίων, εἴτε Μυσίαν κλητέον εἴτε Μηονίαν, λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως, ἄδενδρος δὲ πᾶσα πλὴν ἀμπέλου, ἀφ' ἧς ὁ κατακεκαυμενίτης οἶνος. ἐλλόγιμος ἀρετῇ· ταύτας χώρας τῶν πεδίων μὲν περὶ τῆς ἡ ἐπιφάνειας, τῆς δὲ ὀρεινῆς καὶ πετρώδους μέλαινα, ὡς ἂν ἐξ ἐπικαύσεως· εἰκάζουσι δὲ τινες ἐκ κεραυνοβολιῶν καὶ πρηστήρων συμβῆναι ταῦτα· ἐνταῦθα τὰ περὶ Τυφῶνος μυθολογεῖται· καὶ Ἀριμμος δὲ τις αὐτόθι· λέγεται βασιλεύσας. Ἄλλοι δὲ θέτουσι τὰς εὐνάς τοῦ Τυφώως παρὰ τὸν Τρωῶνα, ἄλλοι ἐν Συρίᾳ, ἄλλοι παρὰ τὸ Κωρύκιον ἄντλον, καὶ ἄλλοι λέγουσιν ὅτι παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν ὁ ποταμὸς Ὀρόντας ἐκαλεῖτο ποτὲ Τυφῶν, μυθολογοῦντες ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ δράκοντος Τυφῶνος ὅστις κεραυνωθείς ὑπὸ τοῦ Διός καὶ ζητῶν διεξοδὸν κατέδυσεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἀνέδυσεν εἴτε ποιήσας τὰ βεῖθρα τοῦ ποταμοῦ. (Βλέπε Εὐστάθ. 346—347 σελ. 280—281).

Ἡ Τυφῶν ἦτο προσωποποιήσις τῆς ἡφαιστειοῦ καγὶ-
ταχθονίου δυνάμεως, διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατ' αὐτὸν
συμβάντα ἱστοροῦνται πάντα ἐν χώραις ἡφαιστειώδεσιν.

Καὶ ἡ Χίμαιρα δὲ εἶνε προσωποποιήσις ἡφαιστείου·
περὶ ταύτης μυθολογεῖ ὁ Ὅμηρος ὅτι κατήγετο ἀπὸ
θείου γένους, καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κι-
ρίας Ἀμισωδάρου (Ἰλ. Π. 328). ἦτο δὲ ἔμπροσθεν
μὲν λέων, ὅπισθεν δράκων, καὶ περὶ τὸ μέσον χίμαιρα
(αἰῖς), πῦρ ἀπὸ τοῦ στόματος ἐξερευγομένη. Ταύτην
εὐρισκομένην ἐν Λυκίᾳ ἔπεμψεν ὁ Προῖτος τὸν Βελλε-
ροφόντην νὰ ἐξολοθρεύσῃ (Ἰλ. Ζ. 167). ἀνκφέρειται δὲ
πράγματι ἐν Λυκίᾳ ὅρος πυρίπνου Χίμαιρα καλούμε-
νον· ὁ Ἡσίοδος καλεῖ αὐτὴν θυγατέρα τοῦ Τυφῶνος
καὶ τῆς Ἐχίδνης (¹).

VII

ΦΥΤΟΛΟΓΙΑ

»ἦ γάρ σευ κλέος οὐρανὸν εὐρὺν ἰκάνει,
ὥς τέ τευ ἡ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεοῦδης
ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσω
εὐδικίας ἀνέχῃσι, φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
πυροῦς καὶ κριθάς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῶ,
τίκτῃ δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
ἐς εὐηγεσίης, ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ.» Ὀδ. Τ 108.

Ἐὰν ἀδόκιμος καὶ ἀτεχνῆς τις ἦτο ἡ θεία τοῦ
Ὀμήρου ποίησις, πάλιν τὰ ἔπη αὐτοῦ θὰ ἔμενον ἀθά-
νατα, διότι ἂν ἡ αἰγλή τῶν μελιρρῦτων στίχων τοῦ
ποιητοῦ τῆς Ἰωνίας δὲν κατεσκίαζε τὸ φῶς ὅπερ οὐ-
τος διέχεσε ἐπὶ τῆς φύσεως, ἣν τοσοῦτον βελθέως εἶχε

(¹) (Ἡσ. Θεογ. 319).

σπουδάσει, τοσοῦτον ἀπαρμιέλλως περιγράψει, πάλιν ἡ δόξα αὐτοῦ αἰδῖος θὰ ἔμενεν εἰς τοὺς αἰῶνας, οἵτινες καὶ ἂν δὲν ἔκυπτον θαμβούμενοι πρὸ τοῦ ἐξόχου ποιη- τοῦ θὰ ἐξίσταντο ἀποθαυμάζοντες τὸν πολυῖδμονα φυ- σιογράφον. Τοσοῦτον ἀκριβῆ ἐκέκτητο γινῶσιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων ὁ Ὅμηρος, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ πρόδρομος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου. Κατὰ τοὺς μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τούτων καὶ ἐκείνου διαρρέουσιν αἰῶνας, σιγὴ βαθεῖα ἀποκρύπτει ἀφ' ἡ- μῶν τὸν πλοῦτον καὶ τὰ μυστήρια τῆς φύσεως. Οὐ- δεὶς λοιπὸν φόβος νὰ κατακρίνη τις ἡμᾶς ὡς ὑπὲρ τὸ μέτρον φιλομηρίζοντας ἂν θεωρήσωμεν τὸν Ὅμηρον ὡς τὸν πατέρα τῆς Φυσιογραφίας· ἐν τῇ καταλογῇ τῶν διαφόρων φυτῶν καὶ ζώων, ἅτινα διὰ τοῦ ἀρμοδιωτά- του πάντοτε ἐπιθέτου χαρακτηρίζει, καὶ ἐν καιρῷ πάν- τοτε μεταχειρίζεται πρὸς ἐπιτυχῇ ἐξεικόνισιν τοῦ ἥθους καὶ τῶν πράξεων τῶν ἡρώων αὐτοῦ, ἐν τῇ γλα-φυρᾷ περιγραφῇ τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς, ἢ τοῦ κή-που τοῦ Ἀλκινόου, μανθάνει ὁ ἀναγνώστης ὅσα δυσ-κόλως θὰ ἠδύνατο ἐμβριθῆς τῆς φύσεως παρατηρητῆς ἐξ αὐτῆς ἀμέσως νὰ ἀντιληφθῇ, ὅσα ἀρκοῦν ἵνα γνω-ρίσῃ ὁποίας τινὰς γνώσεις ἐκέκτηντο περὶ φυτῶν ἢ ζώων, περὶ καλλιεργείας ἢ κτηνοτροφίας οἱ σύγχρονοι τοῦ Ὀμήρου λαοί.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ὀργανογραφίαν τῶν φυ-τῶν, λεπτομερέστατα περιγράφει καὶ σαφῶς διακρίνει τὰ διάφορα τοῦ φυτοῦ μέρη ὁ Ὅμηρος καὶ πολλὰ τινα δύναται νὰ ἀνεύρῃ ἐν αὐτῷ ὁ παρ' ἡμῖν φυτολογικῶ ἐγχειρίδιον συγγράφων, πλοῦτον λέξεων εὐτορνεύτων συνεισφέρων εἰς τὴν πτωχὴν ἡμῶν ἐπιστημονικὴν ὀνο-μάτολογίαν· τὸ δένρον (στέλεχος, ξύλον), οἱ ὄζοι (κλῶ-νες), οἱ πτόρθοι, τὰ ἔρνη (βλαστοὶ νεοφύτων δένδρων), ἡ κόμη (τὸ φύλλον), ὁ φιτρός (κορμὸς δένδρου), τὸ λήιον (τὸ σπαρτόν), οἱ ὄγμοι (οἱ ὑπὸ τοῦ ἀρότρου αὐ-λακες), ἡ ἀλώη (τὸ ἀλῶνι), ὁ θημὼν (θημωνιά), καὶ οὐκ ὀλίγαι ἄλλαι λέξεις δύνανται κάλλιστα νὰ ἀντικα-ταστήσωσιν τινὰς ἀδοκίμους ὄρους, καὶ νὰ παράσχωσιν

ἄλλους οὐς μάτην ἐκ τῆς κοινῆς νὰ μεταφέρωμεν προσπαθούμεν.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν φυσιολογίαν τῶν φυτῶν εὐνόητον ὅτι οὐδόλως ἐμερίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ἄνθρωποι, οὔτινες ναὶ μὲν πλείστας γνώσεις περὶ τῆς θεραπείας τῶν φυτῶν ἐκέκτηντο, παραλαμβάνοντες αὐτὰς ἀπὸ τῶν πατέρων των, ἀλλ' οὐδόλως βεβαίως ἐφρόντιζον νὰ ἀναζητήσωσι καὶ τὰ αἷτια τῶν διαφορῶν ἐκαστοτε πράξεων ἐν τῇ καλλιιεργείᾳ τῶν φυτῶν ἀναφέρει μόνον ὁ Ὅμηρος, ὅτι τὰ φυτὰ χαίρουσιν ἐπὶ τῇ δρόσῳ ἢν παραλαμβάνουσιν ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρας, ὡς δοξάζει. Ἐν Ἰλιάδι Ψ 598, λέγει ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Μενελάου ἐξηγέρθη ὡς ἐξεγείρεται ἐκ τῆς δρόσου στάχυς θαλεροῦ λειμῶνος καθ' ὃν χρόνον αἱ ἄρουραι φρίσσουσιν, ἦτοι κατὰ τὸ ἔαρ' καὶ ἀλλαχοῦ (Ἰλ. Θ. 307), λέγει ὅτι ὁ αὐτῶν Γοργυθίων ἔκλινεν ὑπὸ τὸν παννύγλωχινά τοῦ Τεύκρου οὔστον ὡς μήκων

· · · αἴτ' ἐνὶ κήπῳ
καρπῷ βριθομένη νοτίησιν τε ἑαρινῇσιν».

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν διαφορῶν φυτῶν, ταξινομοῦντες αὐτὰ κατὰ φυσικωτέραν τινὰ εἰ καὶ αὐθαίρετον διαίρεσιν εἰς δένδρα, εἰς θάμνους καὶ πόας, εἰς φυτὰ ἀνθοκομίας, εἰς φυτὰ ἐνάλγια καὶ εἰς φυτὰ φαρμακευτικὰ καὶ μαγικά.

1. Δένδρα.

Τῆς δενδροκομίας κατ' ἐξοχὴν ἐπεμελοῦντο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου. Περὶ τὸ θαυμάσιον τῆς εὐπλοκάμου Καλυψοῦς ἄντρον ἦσαν περφυτευμένοι κληῖθροι καὶ αἰγίρειοι καὶ εὐώδεις κυπάρισσοι, ἔνθα ὄρνιθες παννύστεροι εὐνάζοντο, καὶ σκῶπες καὶ ἰέρακες καὶ τανύγλωσσοι κορώναι, κατωτέρω δὲ ἄμπελοι σταφυλῶν ἐβρίθουσιν καὶ λειμῶνες μαλακοὶ ἐξ ἰῶν καὶ σελίνων ποτιζόμεναι διὰ λευκοῦ ὕδατος, ἐκεῖθεν πῦρ ἐκ τεισάχρων κατὰ σειρὰν κρητῶν ῥέοντος ἐθαλλον, πρότυπον

φυσικῆς καλλοπῆς καθιστῶντες τὸ ἐνδιαίτημα τῆς
ἐρκατεινῆς νύμφης,

· · · · · εἴνθα κ' ἔπειτα καὶ ἀθάνατός περ ἐπελθὼν
θῆρσαιτο ἰδὼν καὶ τερφθεῖη φρεσὶν ἤσιν». ('Οδ. Ε 74.

καθὼς πρότυπον θελκτικοῦ καὶ βασιλείου κήπου
περιγράφεται ὁ τοῦ Ἰνακτος Ἀλκινόου, εἴνθα ἐκτὸς μὲν
τῆς αὐλῆς τερπναὶ δενδροστοιχίαι, τετράπλεθροι, ἀπέ-
ληγον παρὰ τὴν θύραν τοῦ περιπερραγμένου κήπου,

εἴνθα δένδρεα μακρὰ πεφύκει τηλεθώοντα
ῥογχναὶ καὶ ῥοιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ κατέλαται τηλεθώουσαι». ('Οδ. Η. 114).

ὦν οὐδέποτε ὁ καρπὸς ἀπολείπει ἐν τῇ ἐριθώλακι τῆς
Ἐπτανήσου βασιλίδι, ἀλλὰ πάντοτε Ζεφυρίτις πνέουσα
ρίπτει τὰ μὲν ἵνα παραγάγῃ νέα· ἐκεῖ

αἶγχνη ἐπ' αἶγχνη γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μῆλφ
αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλή, σύκον δ' ἐπὶ σύκφ»

κατωτέρω δὲ πολύκαρπος ἀμπελὼν παράγει χυμοβρι-
θεῖς σταφυλάς. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ κήπου ὑπάρχει τὸ
τερπνότερον αὐτοῦ μέρος, ἥτοι πικνοῖται κοσμηταὶ
πρασιαὶ καθ' ἅπασαν τοῦ ἔτους τὴν διάρκειαν εὐθα-
λεῖς καὶ σφριγῶσαι ('Οδ. Η. 127).

Καὶ ἄλλοι δὲ ὠραῖοι κῆποι περιγράφονται ἐν τοῖς
ἔπεσι, ὡς ὁ τοῦ γέροντος Λαέρτου ('Οδ. Ω 243),
οὗτινος ὁ ἴδιος ἀόκνως ἐπεμελεῖτο. Ἀναφέρονται δ'
ὀνομαστέι τὰ ἐξῆς δένδρα.

Κυπάρισσος. Ἡ κοινὴ κυπάρισσος, περιγράφεται
ὡς εὐώδης ('Οδ. Ε. 63), τὸ ξύλον αὐτῆς ἐχρησίμευεν
εἰς τὴν οἰκοδομίαν ('Οδ. Ρ. 339).

Κέδρος καὶ θύον. Ἀμφότερα ταῦτα ἐκκρίοντο δια-
χέοντα εὐωδίαν. ('Οδ. Ε. 59).

»πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο τηλόσε δ' ὀδμή
κέδρου τ' εὐκαίοιο θύου ἀνά νῆρον ὀδῶδεν».

Κέδρος μὲν βεβχίως ἦτο εἰδὸς τι τοῦ καὶ πρὸ
ἡμῶν κέδρου· περὶ δὲ τοῦ θύου ποικίλχι ὑπάρχουσι

γνωμαί· ὁ Πλίνιος θεωρεῖ ὡς τοιοῦτον τὴν λεμονέαν, ὁ δὲ Wedel νομίζει ὅτι εἶνε ἡ *Juniperus Sabinae*, ἡ ἄρκευθος ἡ σαβίνη (βάρθυ) καλουμένη·⁽¹⁾ καὶ οὐδὲν μὲν παρὰδοξον καὶ τοῦτο, πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου *θύον* ἢ καὶ *θυία* καλουμένη, δένδρον παρεμπερὲς τῇ κυπαρίσσῳ ⁽²⁾ (*Tuya orientalis*).

Ἐλάτη. Ἡ γνωστὴ ἐλάτη συνήθως κοσμεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου οὐρανομήκης· περίφημος ἐλάτη ἀναφέρεται ἐν Ἰδῇ τοσοῦτον ὑψηλῇ, ὥστε ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ αἰθέρος (Ἰλ. Ε. 286)· ἦτο χρησιμωτάτη εἰς τὴν ναυπηγίαν (Ὁδ. Ε. 237), κάτεσκεύαζον δ' ἐξ αὐτῆς ἔνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῆς μήκους, ὡς καὶ τανῦν, τοὺς ἱστοὺς τῶν πλοίων (Ὁδ. Β. 424).

Πεύκη. Τὸ κατ' ἐξοχὴν ἡμέτερον δασικὸν δένδρον· δὲν εἶνε ἡ *Pinus maritima* ὡς λέγει ὁ Friedreich,⁽³⁾ διότι αὕτη δὲν φύεται ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ ἡ κοινὴ πεύκη *Pinus halepensis* Mill.⁽⁴⁾

Πίτυς. Ἐτερον πεύκης εἶδος, ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ τοῦτο εὐδοκιμοῦν (Ἰλ. Ν. 390, Π. 482) ὑψηλὸν (Ὁδ. Ι. 186), χρήσιμον πρὸς ναυπηγίαν· ὁ Friedreich λέγει ὅτι εἶνε ἡ λάριξ (*Lärche*), ⁽³⁾ ἀλλὰ τοῦτο δὲν

⁽¹⁾ Friedr. die Real. σελ. 97.

⁽²⁾ «τὸ δὲ θύον, οἱ δὲ θυίαν καλοῦσι, παρ' Ἀμμωνίτε γίνεται καὶ ἐν τῇ Κυρηναίᾳ, τὴν μὲν μορφήν ἔμοιρον κυπαρίττω, καὶ τοῖς κλάδοις καὶ τοῖς φύλλοις, καὶ τῷ στελέχει καὶ τῷ καρπῷ, μᾶλλον δ' ὥσπερ κυπαρίττος ἀγρία» Θεοφράστου *Historia Plantarum* V, 3, 7. πρόλ. καὶ V, 4, 2. IV 4, 1, 3. καὶ I, 9, 3.

⁽³⁾ Fried. die Real. σελ. 94.

⁽⁴⁾ Ν. Χλωροῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δασῶν. Ἡ πεύκη καὶ τὰ ῥητινώδη προϊόντα· ἐν Ἀθήναις 1883 σελ. 6 σημ. «ὑποδὲ τὸ ὄνομα πεύκη (πρόλ. II. XI 449 καὶ XXIII 329), τὴν κοινὴν πεύκην (*Pinus halepensis* Mill.) ἴδε καὶ Koch, σελ. 28 καὶ 29».

⁽⁵⁾ Friedreich die Real. σελ. 94.

εἶνε ὀρθόν, διότι ἡ λάριξ δὲν φύεται ἐν Ἑλλάδι· ὁ κ. Χλωρός θεωρεῖ ὅτι εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου πεύκη ἡ Ἰδαία, καθ' ὃ περὶ τὴν Ἰδην εὐδοκίμουσα, καὶ κοινῶς μοσχοελάτη ἡ μπουρίτσα καλουμένη, ἐπιστημονικῶς δὲ *Pinus Laricio Poir.* (1)

Φηγός. Εἶδος δρυός· καλεῖται περικαλλής, ἦτο δὲ δένδρον τῷ Διὶ ἀφιερωμένον· ὀνομαστὴ φηγός ἀναφέρεται ἡ παρὰ τὰς σκκιᾶς πύλας (Ἰλ. Ζ. 237, Η 58, Ε 692), καλεῖται δὲ φηγός ἡ ἐδωδίμους καρποὺς παράγουσα δρυς, πιθανῶς ὡς λέγει ὁ Friedreich ἡ *Quercus esculus*, ἴσως δὲ καὶ ἡ *aigilops*, διότι ἀμφότεραι παράγουσι καρποὺς ἐδωδίμους, οὓς καὶ ὁ Ὀμηρος καλεῖ καθάπερ καὶ ἡμεῖς *βαλάρους* (Ὀδ. Ν 409), ἦσαν δὲ αἱ βάλανοι χρήσιμοι πρὸς φορβὴν ἵππων καὶ χοίρων. Ἡ Κίρκη μεταμορφώσασα τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς χοίρους ἔδωκεν αὐτοῖς

«παρ' ἄκυλον βαλανόντε καρπὸν τε κρανεῖης
ἔδμεναι, οἷα σύες χαμαιευνάδες αἰὲν ἔδουσιν.»

(Ὀ. ι. 407).

Δρυς. Καλεῖται ὑψίκωμος, ὑψικάρηνος, παλαιᾶτος· ἀναφέρεται συνήθως διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἀκλόνητον αὐτῆς, διὰ τοῦτο πολλάκις παραβάλλονται πρὸς αὐτὴν οἱ ἥρωες, (πρὸς Ἰλ. Ν 387, Ψ 327), ὡς οἱ Πολυποίτης καὶ Λεοντεύς, οὔτινες πλησίον τῶν ὑψηλῶν πυλῶν

«ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
αἳ γ' ἀνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
ρίζησιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυταί». (Ἰλ. Μ 132).

Μορίκη. Τὸ γνωστὸν θάμνος καὶ δένδρον, καθ' ἑξοχὴν εἰς βαλτώδη ἐπιδίδον μέρη, δι' ὃ τοιαύτας ἐκέκτητο πολλὰς τὸ Τρωϊκὸν πεδίου (Ἰλ. Κ 466), οἱ ὄζοι (κλῶνοι) ταύτης καλοῦνται ἐριθηλέες.

Ἰτιά. Καλεῖται ὠλεσίκαρπος ὡς ἀποβάλλουσα τὸν καρπὸν, (Ὀδ. Κ. 510)· ἀναφέρεται ὅτι ἐκόσμιε τὸ ἄλσος τῆς Περσεφόνης (Ὀδ. Κ, 510), ἴσως ἕνεκα τοῦ

(1) Ν. Χλωροῦ, Ἡ πεύκη καὶ τὰ ρητ. προϊόντα σελ. 6 σημ.

πενθίμου τοῦ εἶδους κλαίουσα ἰτέα *salix pendula*, ἕως καὶ ἄλλου λόγου ἔνεκα (βλέπε 'Αχερωΐς).

Οἶσα. Εἶδος ἰτέας, χρήσιμον τανῦν πρὸς πλοκὴν καλᾶθων, καὶ τότε ἐχρησίμευεν ὡς πλέγμα φράττον τὰ πλοῖα διαμπερές· οὕτω τὴν σχεδίαν αὐτοῦ ὁ Ὀδυσσεύς.

«φράξε μιν ῥίπερσι διαμπερές οἰοῦνησιν». (Ὀδ. E. 256).

Κλήθρη, κοινῶς σκληθρό· εὕρισκετο ἐν τῷ δάσει τῆς Καλυψοῦς (Ὀδ. E. 63), τὴν μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ναυπηγίαν (Ὀδ. E 239).

Ἀχερωΐς. Εἶνε λεύκη ἢ λευκή, *Populus alba*· περὶ ταύτης ἱστορεῖ ὁ Εὐστάθιος. «Ἀχερωΐδα δὲ τὴν λεύκην καλεῖ ὡς ἀπὸ τοῦ Ἀχέρων, ὃς ἦν ἐν Ἄδου ποταμὸς κατὰ τὸν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ κείμενον μῦθον· φασὶ γὰρ Ἡρακλέα ἐκεῖ διὰ τὸν Κέρβερον κατελθόντα, καὶ ἰδόντα τὸ φυτὸν καὶ τῆς εὐφύας θαυμάσαντα, στεφάνωσασθαί τε καὶ ἀναγαγεῖν καὶ Ἡλίου δεῖξαι· ὡς ἄκαρπος δὲ ἡ Ἀχερωΐς τῷ Ἄδει ἀνάκειται, δι' ὃ καὶ ἰτέα καὶ αἵγειροι τὸν τῆς Περσεφόνης κοσμοῦσι λειμῶνα. . . . » (1) ἐντεῦθεν μανθάνομεν παρὰ τοῦ σχολιαστοῦ τὸν λόγον δι' ὃν ταῦτα διὰ τὸ ἄκαρπον, ὡς σύμβολα πένθους καὶ θλίψεως, ἐκόσμου τὰ ἐν Ἄδου ἄλση· δὲν εἶνε ὅμως τὰ δένδρα ταῦτα ἄκαρπα ἀλλὰ δίοικα, φαίνεται ὅθεν ὅτι οὐ μόνον ἐπὶ Ὀμήρου ἀλλὰ καὶ εἰς πολλῶν νεωτέρους χρόνους, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὐστάθιος θεωρεῖ αὐτὰ ἄκαρπα, δὲν εἶχον μετενεχθῆ ἀμφοτέρω τὰ γένη εἰς Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὸ ἕτερον μόνον τούτων, ὅπερ μὴ γονιμοποιούμενον, δὲν παρῆγε καρπὸν.

Αἵγειρος. Ἐτερον λεύκης εἶδους περιγράφεται ὡς *λεῖα, μακρά, μακρομή* (Ὀδ. I, 140. E, 63), ἐπικρως φέρουσα κλάδους (Ἰλ. Δ. 483)· ὁ Friedreich(2) θεωρεῖ ὅτι εἶνε τὸ γένος τρέμουσα λεύκη (*Zitterpappel, Populus tremens*), δὲν ἔχεται τοῦτο ἀκριβεῖς, διότι ἡ τρέμουσα λεύκη φύεται εἰς ὅρειν ἄ μόνον μέρη

(1) Εὐστ. σελ. 938, 62.

(2) Friedr. 92.

καὶ οὐχὶ εἰς λειμῶνας, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι ἐφύετο αὕτη·

αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος ῥέει ἀγλαὸν ὕδωρ,
κρήνη ὑπὸ σπείους· περὶ δ' αἰγείροι πεφύασιν».
(Ὀδ. I, 140).

ὥστε πιθανῶς θὰ εἶνε τὸ εἶδος *Populus nigra*, λεύκη ἢ μέλκινα ἐκ ταύτης κατασκευάζον τροχοὺς τῶν ἀρμάτων ('Ιλ. Δ. 485).

Ἡ αἰγείρος, ἡ ἐλάτη καὶ ἡ κλήθρη ἦσαν ἡ ἀρίστη πρὸς ναυπηγίαν ξυλική, ἰδίως δὲ ὅταν ἦσαν πρὸ πολλοῦ ξηραὶ (αὐτὰ πάλαι) καὶ ἀπεσκηρημέναι, διότι οὕτω καθίσταντο ἐλαφραὶ καὶ ἐπομένως ἐπιτήδειοι ἵνα πλώοιεν ἐλαφρῶς (Ὀδ. E. 240).

Πτελέη. Ἡ πτελέα (φτελίχ). Τοιαύτας εἶχον φυτεύσει περὶ τὸν τάφον τοῦ Ἡετίωνος, αἱ θυγατέρες τοῦ Διὸς, αἱ Ὀρεστιάδες νύμφαι· καλεῖται *μεγάλη*, εὐφροῆς ('Ιλ. 9. 242· ὑπῆρχον τοιαῦται εἰς τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον ('Ιλ. Φ. 349).

Πλατάνιστος. Εἶνε ἡ γνωστὴ πλάτανος· ὑπὸ πλάτανον ἐθυσίασαν οἱ Δαναοὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι «καλῇ ὑπὸ πλατανίστῳ, ὅθεν ῥέεν ἀγλαὸν ὕδωρ» ('Ιλ. B, 307)

γνωστὸν ὅτι ἡ πλάτανος τυγχάνει τὰ μάλα ὑδροχαρής.

Πύξος. Τὸ γνωστὸν δένδρον ἡ καὶ θάμνος ἀειθαλής, τὸ ξύλον ταύτης μεταχειρίζονται τανῦν πρὸς κατασκευὴν γλυπτῶν ἔργων διὰ τὴν ἄκραν σκληρότητα, καὶ τότε ἀναφέρεται ὅτι μετεχειρίζοντο αὐτὸ πρὸς κατασκευὴν τῶν ζυγῶν τῶν ἵππων, ἐξ οὗ καὶ πύξιος ζυγός.

Μελίη. Εἶνε ἡ κοινῶς φράξος καλουμένη· κατασκευάζον ἐκ τοῦ σκληροῦ ταύτης ξύλου συνήθως τὰ δόρατα, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸ τὸ δόρυ συνεκδοχικῶς καλεῖται μελίη, ἐφύετο ἐν τοῖς ὅρεσι ('Ιλ. II 767).

Πρίνος. Ἀπαντᾷ μόνον ἡ λέξις ἄκυλος, ὅστις εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πρίνου (1).

(1) Ἄκυλον δὲ τὸν τῆς πρίνου φασὶ λέγει καρπὸν, ὥς

Κράνεια. Κοινῶς κρανεῖα, ὁ καρπὸς ταύτης· χρήσιμος πρὸς φορεὴν χοίρων ('Οδ. Κ 242.), καλεῖται τανύφλοιος.

Δάφνη. Ἀναφέρονται τοιαῦται εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων ('Οδ. Ι 154).

Φοῖνιξ. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν τροπικῶν ἀγλαόκαρπον δένδρον· ὁ Ὀδυσσεὺς θαυμάζων τὸ κάλλος καὶ τὸ παράστημα τῆς ἄβρᾶς βασιλόπαιδος, τῆς λατρεῦ- τῆς τοῦ Ἀλκινόου κόρης, ἐκλαμβάνει αὐτὴν ὡς τὴν Ἀρτέμιδα καὶ τὴν παραβάλλει πρὸς νεαρὸν φοῖνικος βλαστὸν ὃν ποτε ἐν τῷ πολυπλάγκτῳ βίῳ του συνήντησεν εὐρισκόμενος ἐν Δῆλῳ, παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ('Οδ. Ζ. 163).

Ἐρις. Εἶδος ἄγρίας συκῆς, (κοιν. ὀρνιός)· κλάδους ἐκ ταύτης ἔκοψεν ὁ Λυκάων ἵνα κατασκευάσῃ ἄντυγας διὰ τὸ ἄρμα του ('Ιλ. Φ. 37).

Μυκή, ἡ συκῇ, **Μηλέη,** ἡ μηλέα, **Ῥοιά,** ἡ κοινῶς ροδιά· τοιαῦτα ὀπωροφόρα δένδρα ἐπλήρουν τοῦ Ἀλκινόου ὡς καὶ τοῦ Λαέρτου τοὺς εὐρεῖς κήπους ('Οδ. Η. 114, Ω. 340).

«Ἐνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκασι τηλεθόωντα
ὄγχηαι καὶ ροιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι.» ('Οδ. Η. 114)·

Ὀρχνη. Τοιαῦται ὑπῆρχον μετὰ τῶν μνημονευ- θέντων ὀπωροφόρων δένδρων εἰς τὸν κῆπον τοῦ γέρον- τος Λαέρτου. Δέκα τρεῖς ὄγχνας, δέκα μηλέας καὶ τεσσαράκοντα συκᾶς, εἶχε δώσει ὁ γέρον Λαέρτης τῷ Ὀδυσσεὶ παιδί· ἐτι ὄντι ('Οδ. Ω 340). κατὰ τὸν σχο- λιαστὴν εἶνε ἡ ἄγρία ἀπιδέα, ἡ ἀχράς (κοιν. γκορ- τσά καλουμένη, ἐξ ἧς καὶ ἀχλάς, ἀχλάδιον). Ὁ Θεόφραστος ἀναφέρει αὐτὴν διαστελλῶν τῆς ἀπίου·(1).

δηλοὶ καὶ ὁ Ἀθήναιος ἐν τῷ, ὁ συκάμινος, συκαμίνοιν δρᾶς· φέρει ὁ πρίνος, ἀκύλους· ὁ κόμαρος μιμαίκηλα. Εὐστ. 'Οδ. σελ. 395, 31.

(1) Ἀπίους δὲ καὶ ὄγχνας ἐτι μᾶλλον κτλ». Θεοφ. Hist. plant. 5, 6.

καὶ ὁ καρπὸς τῆς ὄγγυνης, ὄγγυνη ἐπίσης καλεῖται ('Οδ. Η 120).

Ἑλαίη. Ἡ ἐλαία· χαρακτηριστικὰ ταύτης ἐπιφθετα τανύφυλλος, ἀγλαόκαρπος ('Οδ. Α. 588), τηλεθώσσα· κατεσκέυαζον ἐξ ἐλαίας ῥόπαλα. ('Οδ. Ε 234, Ν 611), τοιοῦτον ἦτο τὸ ῥόπαλον τοῦ Κύκλωπος ('Οδ. Ι 319). "Ἐκτοτε εὐδοκίμει ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὰ ('Οδ. Ν. 372).

Φυλίη. Εἶδος ἀγρίας ἐλαίας.

..... «δοιοὺς δ' ἄρ' ὑπήλυθε θάμνουσ
ἐξ δυόθεν πεφυῶτας· ὁ μὲν φυλῆς, ὁ δ' ἐλαίης».
(Ὀδ. Ε 476).

ὁ Εὐστάθιος λέγει περὶ ταύτης. «Ἡ δὲ φυλία, εἶδος καὶ αὕτῃ ἀγρίας ἐλαίας, φυλάττουσα μέχρι καὶ νῦν παρὰ πολλοῖς τοῦνομα.» ⁽¹⁾ Ὁ Billebeck νομίζει, ὅτι εἶνε ἡ Ramnus aloternus, ἣν ἔτι, λέγει, ἐν Κερκύρᾳ καλοῦσι φυλίκην· ἀλλ' ἐν Κερκύρᾳ φυλίκην δὲν καλοῦσι ταύτην ἀλλὰ τὴν Phillirea (κοιν. ἀγλαντζινιά), ἥτις εἶνε πιθανώτατα ἢ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἄνω περιγραφεῖσα.

Λωτός. Δύο εἶδη λωτοῦ ἀναφέρονται ἐν τοῖς ἔπεσι· τὸ μὲν εἶνε φυτὸν λειμώνιον, περὶ οὗ βλέπε κατωτέρω, τὸ δὲ ὁ μελιθεῖς τῶν Λωτοφάγων καρπός· ἀλλὰ τίς ὁ θαυμάσιος οὗτος καρπός, τὸ *ἄρθρον εἶδαρ*, ὅπερ οἱ εὐδαίμονες τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας μόνον κάτοικοι τρώγουσι, καὶ ὅπερ ἐσθίωντες οἱ ξένοι ἐπιλανθάνονται τοῦ νόστου καὶ ἐπιθυμοῦσι διαρχῶς νὰ μένωσιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐν ᾗ οὗτος φύεται; Ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ περὶ τῶν παρὰ τὸν Πόντον Γενδάνων κατοικούντων λωτοφάγων ὅτι «τὸν καρπὸν μῦνον τοῦ λωτοῦ τρώγοντες ζῶουσι· ὁ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπός ἐστι μέγας ὅσον τε σχοίνου, γλυκύτητα δὲ τοῦ Φοίνικος

(1) Εὐστ. σελ. 1547, 5.

(2) Friedr. die Real. σελ. 95.

τῷ καρπῷ προσείκελος· ποιεῦνται δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τούτου οἱ λωτοφάγοι καὶ οἶνον» (1).

Ὁ Πολύβιος περιγράφει τὸν λωτὸν ὡς δένδρον οὐμέγα, τραχὺ καὶ ἀκανθώδες, ἔχον φύλλα χλωρὰ ὅμοια ῥάμνῳ, καρπὸς δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν μὲν ὅμοιος λευκαῖς μύρτεσι, αὐξανόμενος δὲ γαίνεται φοινικοῦς κατὰ τὸ χρῶμα, ἰσομεγέθης ταῖς ἐλαίαις. Ὁ Θεόφραστος περιγράφει καὶ οὗτος τὸν λωτὸν τῶν λωτοφάγων ὡς δένδρον ἰσομέγεθες τῇ ἀπιδέᾳ ἢ μικρόν τι ἔλαττον, μὲ φύλλα ἔχοντα ἔντομας καὶ πρινώδη διακρινόμενα εἰς πολλὰ γένη ὡς ἐκ τοῦ διαφόρου καρποῦ, τὸν καρπὸν αὐτοῦ λέγει ἴσον μὲ κύαμον, πεπαινόμενον καὶ μεταβάλλοντα χρῶμα ὡς οἱ βότρυς· λέγει δὲ ὅτι τὸ ἐσθιόμενον παρὰ τοῖς λωτοφάγοις εἶδος εἶνε γλυκύ, ἡδὺ καὶ ἀσινὲς καὶ πρὸς κοιλίαν ἀγαθόν· περιγράφεται δὲ ὡς ἀφθονώτατον τὸ δένδρον αὐτοῦ καὶ πολύκαρπον, ἐκ τούτου καὶ μόνου, ἀναφέρει, ὅτι ἡ στρατεία τοῦ Ὀφέλλου ἐπὶ πολλὰς ἐτρέφετο ἡμέρας (Θεοφρ. IV, 3). Τοιαῦτά τινα τὰ παρ' ἀρχαίων περὶ λωτοῦ ἱστορούμενα· πολλὰ καὶ ἐκ τούτων αἱ εἰκασίαι καὶ διχοφώτατοι αἱ γινώμαι. Ὁ Sprengel θεωρεῖ ὅτι ἦτο ἡ *Ramnus lotus*, ὁ Willden λέγει ὅτι ἦτο ἡ *Zizyphus*

(1) Πλὴν τοῦ λωτοῦ τῶν λωτοφάγων, ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἄλλου λωτοῦ ὑδροχαροῦς, ἐν Αἰγύπτῳ φυσμένου, περὶ οὗ λέγει τάδε· «οἱ ἐν τοῖς ἔλεσι κατοικοῦντες Αἰγύπτιοι πρὸς εὐτελείην τῶν σιτίων τὰ δὲ σφ' ἐξεύρηται· ἐπεὰν πλήρης γένηται ὁ ποταμὸς καὶ τὰ πεδία πελαγίῃ φέυται ἐν τῷ ὕδατι κρίνεα πολλὰ, τὰ Αἰγύπτιοι καλοῦσι λωτόν· ταῦτα ἐπεὰν δρέψωσι, αὐαίνουσι πρὸς Ἥλιον καὶ ἔπειτα τὸ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λωτοῦ τῇ μήκῃ ἐν ἑμπερὲς πίσαντες, ποιεῦνται ἄρτους ὅπως πυρί. Ἔστι δὲ καὶ ἡ ῥίζα τοῦ λωτοῦ τούτου ἐδωδιμη καὶ ἐγγλύσει ἐπιεικέως, ἐν στρογγύλῳ μέγαθος τὸ κατὰ μῆλον». Ἡρ. B. 92· καὶ ὁ Θεόφραστος μεταξὺ τῶν ἐλοβίων φυτῶν περιγράφει καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λωτοῦ. (Θεοφραστ. Hist. plant. IV 8, 9, 10. de causis plant. II 19, 1).

lotus, ὁ Oken (1) ἐπίσης μεταξὺ τῶν δύο τούτων δένδρων ταλαντεύεται· πράγματι ὁ ὑπὸ τε τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Θεοφράστου περιγραφόμενος τῶν λωτοφάγων λωτὸς ὁμοιάζει τὴν ζίζυφον, οὐχ ἥττον ἔτι μᾶλλον τῷ λωτῷ τούτῳ ὅμοιον δένδρον εἶνε ἢ cellis australis, κοινῶς μελικουκκιά· αὕτη παράγει καρποὺς ἐδωδίμους ἰσομεγέθεις τῷ κυάμῳ καὶ γλυκεῖς, ἐξ ὧν δυναται καὶ οἶνος νὰ παραχθῇ· τὸ δένδρον τοῦτο ἐν Βόλῳ καλεῖται ἔτι καὶ νῦν λωτό, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ λωτόμηλα, καὶ τοῦτο ἔτι μᾶλλον κρατύνει τὴν γνώμην ὅτι οὗτος εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν λοιπῶν περιγραφόμενος τῶν λωτοφάγων λωτὸς. Δὲν ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ ἄλλας πλείστας γνώμας περὶ λωτοῦ εἰκῇ ἐξενεχθείσας, καὶ οὐδεμίαν πιθανότητα ἐχούσας. Οὕτω λ. χ. τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν φιλολογούντων εἶπον ὅτι ὁ λωτὸς οὗτος ἦτο ὁ διάσημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μανδραγόρας· ἂν τοῦτο δεχθῶμεν ὡς ἀληθές, τότε θέλομεν ἀμφιβάλει μόνον περὶ τοῦ ἂν αἰ εὐφραντικαὶ ἢ πολὺ μᾶλλον αἰ καθαρτικαὶ καὶ τοξικαὶ τοῦ φυτοῦ ἰδιότητες ἡνάγκαζον τοὺς γευσμένους νὰ μένωσι ἐσκαί εἰς τὴν λωτοφόρον γῆν.

2. Θάμνοι καὶ πόαι.

Ἡμεῖς. Τὸ οἰνοφόρον φυτόν, ἢ ἄμπελλος· κάλλι-
στοι ἄμπελοι ἀναφέρονται ἐν τῇ χωρᾷ τῶν Κυκλάδων
ἐνθα

«ἐν μὲν γὰρ λειμῶνες ἀλδς πολοιοῖο παρ' ὄχθας
ὕδρηλοι μαλακοὶ· μάλα κ' ἄφθιτοι ἄμπελοι εἶεν».
(Ὀδ. I. 132).

καὶ πλείστων ἄλλων πόλεων εἰς ἀμπέλους πλου-
σίων μνεῖα γείνεται (2)· τὸν ὥριμον καρπὸν ἐκά-

(1) Allgemeine Naturgeschichte III Bd. 3 Abthlg. s.
1747.

(2) Βλέπε σελ. 4 Οἰνοποιία.

λει σταφυλὴν καὶ βότρυ (Ἰλ. Ε 561), ὁμοίαν δὲ τὸν ἄνθρωπον (Ὀδ. Η 127, Ω 340). ἡ χρησιμοποίησις τῶν σταφυλῶν ἦτο τριπλῇ ὡς καὶ τὰν ἄλλων, ἄλλας μὲν ἔτρωγον αὐτοφρεῖς, ἄλλας δ' ἐπάτων εἰς ληνούς καὶ μετέτρεπον εἰς μελιθεῖα οἶνον, καὶ ἄλλας ἐξήρανον εἰς τὸν ἥλιον ἐν θελοπέδῳ.

«ἔνθα δὲ οἱ πολύκαρπος ἄλῳ ἐρρίζωται,
τῆς ἑτέρον μὲν θειλόπεδον λευρῷ ἐνὶ χώρῳ
τέρσεται, ἡλίῳ, ἑτέρας δ' ἄρα τε τρυγῶσιν,
ἄλλας δὲ τραπέουσι». . . (Ὀδ. Η 123).

Κρόμμυον. Τὸν φλοιὸν αὐτοῦ καλεῖ *λοπὴν* (Ὀδ. Τ 232). τὸ ὀνομάζει *ποτὶ ὄψον* (Ἰλ. Λ 630), διότι τὸ ἔτρωγον φαίνεται, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, μετὰ τοῦ οἶνου ὡς ὄψον (μεζέν).

Μῶλυ. Εἶδος σκορόδου μὲ μέλαιναν ρίζαν καὶ γαλακτώδες, δυσκόλως ἐκρίζουμενον, ἀντιφάρμακον κατὰ τῆς μαγείας. Ὁ Ἑρμῆς διδὲι τοιοῦτον τῷ Ὀδυσσεὶ ὡς ἀλεξιτήριον κατὰ πάσης ἀπὸ τῆς Κίρκης μαγικῆς ἐπενεργείας.

«Ὡς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον ἀργεῖφόντης
ἐκ γαίης ἐρύσας καὶ μοι φύσιν αὐτοῦ ἐδείξε
ρίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ ἐκκελον ἄνθος
μῶλυ δὲ μιν καλέουσι θεοί· χαλεπὸν δὲ τ' ὀρύσσειν
ἄνδράοι γε θνητοῖσι, θεοὶ δὲ τε πάντα δύνανται».
(Ὀδ. Κ 302).

Μνημονεύει αὐτοῦ καὶ ὁ Θεόφραστος λέγων· «τὸ δὲ μῶλυ περὶ Φενεῶ καὶ Κυλλήνῃ· φασὶ δὲ εἶναι καὶ ὅμοιον ὃ Ὀμηρος εἶρηκε, τὴν μὲν ρίζαν ἔχον στρογγύλην προσεμφορῇ κρομμύῳ, τὸ δὲ φύλλον ὅμοιον σκίλλῃ· χρῆσθαι δὲ αὐτῷ πρὸς τε τὰ ἀλεξιφάρμακα καὶ τὰς μαγείας· οὐ μὲν ὀρύττειν γ' εἶναι χαλεπὸν ὡς Ὀμηρός φησι».

Πιόον. Δὲν ἀπαντᾷ τὸ φυτόν, ἀλλὰ ἡ λέξις πρασιά.

Ἀσφοδέλος. Τὸ κ. σφερδοῦκλι· ἀσφοδελὸν καλεῖ τὸν λειμῶνα τῶν νεκρῶν (Ὅδ. Λ 238, 572), διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Εὐστάθιος, εὕρηται δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ, ἐφύτευον ἀσφοδέλους παρὰ τοὺς τάφους.

Υἰάκινθος. Κοιν. διατσέντο. Καλεῖται πυκνὸς καὶ μαλακὸς (Ἰλ. Ε 349). Ἡ Ἀθηνᾶ τῷ Ὀδυσσεῖ

«οὐλας ἤκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας»

Κρόκος. Φυτὸν ἱρίδειον, κρόκος ὁ σπαρτὸς *Crocus sativus* καλούμενον, οὗ τινος τὰ στίγματα ἀποτελοῦσι τὸν κρόκον τοῦ ἐμπορίου. Ὡς ὁ Κρονίων ἐνηγαλίσθη τὴν λευκώλενον αὐτοῦ παρὰκοιτιν, ἀμέσως ἢ γῇ ἀνέφυσε κάτωθεν νεοθαλῇ πόναν, ἐρσήεντα λωτόν, κρόκον καὶ πυκνὸν καὶ μαλακὸν ὑάκινθον, ἐν οἷς κατεκλίθησαν ὥραϊαν χρυσὴν περιβληθέντες νεφέλην (Ἰλ. Ε 350). Ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ κρόκου ἐπλάσθη καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Ἡοῦς ἐπιθετον κροκόπεπλος.

Κύπειρον. Τὸ λειμῶνιον φυτὸν ὁ κύπειρος, ἐκ τοῦ ριζώματος τοῦ ὁποίου παράγονται τὰ ἐλαιοβριθῆ ἐδάδιμα φύματα. ἐχρησίμευεν ὡς ἵπποφορβή (Ὅδ. Δ 603).

Θρύον. Φυτὸν τῶν λειμῶνων ἐξ οὗ καὶ τὸ Θρυάσιον πεδίον, ἴσως τὸ ὑπὸ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα *Scirpus* (1), ἢ κατ' ἄλλους τὸ *Juncus* (βοῦρλον), ἢ *Carex* (2).

Κρεῖ. Ἡ κρεῖθ, καλεῖται εὐρυφυές, λευκόν· τὴν ἀνεμίγνουν αὐτὴν μετὰ ζειᾶς καὶ τὴν ἐδιδον εἰς τοὺς ἵππους πρὸς φορβήν (Ὅδ. Δ. 41).

Ζειά. Κοιν. καλαμπόκι, ὁμοίως ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἵπποφορβή (Ὅδ. Δ. 812).

Περός. Ὁ σῖτος. σῖτος δ' ἐκαλεῖτο πρὸς Ὀμήρῳ ὁ ἄρτος (Ὅδ. Ι 5, Μ 8)· καλεῖ αὐτὸν μήλοπα καρπὸν (Ὅδ. Η 104), μελιηδέα, μελίφρονα.

(1) Ίουλίου Βισνέρου Φυτολογία· μετάρρα. Θ. Ἀφεντούλη 1885 σελ. 270.

(2) Friedreich die Real. σελ. 91.

Ὀλυρα. Δημητριακὸς καὶ οὗτος καρπός· ὁ Θεόφραστος καλεῖ αὐτὸ ὁμόφυρον (1)· πιθανῶς ἦτο ἡ σήκαλις ἢ ἡ βρίζα.

Ἀγρωστις. Ἡ γνωστὴ τῶν ζώων τροφή, (κοιν. γρασίδι, ἀγριάδα).

Σχοῖνος. Τὸ κοινῶς καλούμενον βοῦρλον· ὁ Ὀδυσσεὺς φθάσας εἰς τὴν γῆν τῶν Φαίακων ὑπεκλίνθη σχοίνῳ (Ὀδ. Ε 401). Βαθύσχοινος καλεῖται ὁ Ἀσωπός (Ἰλ. Δ 383).

Δόναξ. Εἶδος καλάμου, ὁ Εὐστάθιος λέγει «Δόνακες δὲ εἶδος καλάμου, τὰ μάλιστα ὑδροχαρές, λεπτοὶ καλαμίσκοι οὓς οἱ μεθ' Ὀμηρον καλοῦσι δονάκια· παρὰ τὸ ῥᾶον δονεῖσθαι» (2)· δόνακας ἐκάλουν καὶ τὰ βέλη (Ἰλ. Α 584), διότι φαίνεται ἀρχετύπως κατεσκευάζοντο ἐκ καλάμου, δονακεὺς δὲ λέγεται καλαμῶν ἐκ δονάκων.

«πάρ ποταμὸν κελάδοντα παρὰ ῥοδανὸν (3) δονακῆα».

(Ἰλ. Σ 576)

ἕτερον εἶδος καλάμου ἦτο ὁ

Ὀροφος. Ἐκ τούτου ἐπιστέγαζον τὰς σκηνάς (Ἰλ. Ω 451), ὅπως καὶ σήμερον πράττουσι πολλοχοὺ εἰς τὰς καλύβας αὐτῶν οἱ χωρικοὶ (οἷον ἐν Κυπαρισσίᾳ).

Μήκων. Ἡ κοινῶς παπαροῦνα· πρὸς ταύτην κλίνουσιν ἐκ τοῦ βχρους τοῦ ἑαρινοῦ χυμοῦ παραβάλλεται ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀμύμονος Γοργυθίωνος πίπτουσα ὑπὸ τοῦ ἀνδροφόνου Ἐκτορος τὸ βαρὺ δόρυ (Ἰλ. Θ 306)· ἡ κεφαλὴ τῆς μήκωνος καλεῖται κώδεια.

Λίρον. Τὸ γνωστὸν ἐξ οὗ ὁ φαρμακευτικὸς ἐλαιὸν βριθῆς σπόρος (λίναρόσπερον), θεραπεύεται διὰ τὰς

(1) Θεοφρ. Hist. Plaut. VIII I. 3.

(2) Καὶ ὁ Θεόφραστος λέγει περὶ αὐτοῦ. «Κοινότατον δὲ πως (καλάμων εἶδος) ὁ δόναξ ὢν καὶ λοχυωδέστατον γέ φασιν εἶναι, καὶ μάλιστα φύεσθαι παρὰ τοὺς ποταμούς καὶ τὰς λίμνας.» Θεοφ. plaut IV 11.

(3) = εὐλύγιστον.

ἵνας αὐτοῦ εὐφροεστέτας εἰς τὴν νηματουργίαν καὶ νῦν ὥς καὶ τότε, διότι ἀναφέρονται ἐκ λίνου δίκτυα (Ἰλ. Π 406), ὑποκάμισα, ἐξ οὗ λινοθήρηξ (Ἰλ. Β 529, 830), καὶ σινδόναι. Τοιαύτην ὁ Πάτροκλος διέταξεν καὶ ἔστρωσαν εἰς τὸν γέροντα Φοῖνικα.

«Κώεά τε ρῆγός τε λινοῖό τε λεπτὸν ἄωτον».
(Ἰλ. Ι 661 πρὸλ. καὶ Ὀδ. Ν 73).

Σέλιον. Καλεῖται ἐλεόθρεπτον. ἐχρησίμευεν ὡς ἵπποφορβή.

Κάσμος. Κοινῶς κουκίον καὶ *Ἐρέβινθος*. ὡς πε-
τῶσι κύκμοι μελανόχροες ἢ ἐρέβινθοι ὑπὸ τῆς ὀσμῆς
τοῦ πτύου τοῦ λικμητῆρος (¹), ἢ ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ
ἄερος, οὕτω ἐπέταξεν ἀπὸ τοῦ θώρακος τοῦ Μενελάου
ὁ πικρὸς τοῦ τοξότου Ἑλένου ὁστὸς (Ἰλ. Ν. 588).

Λωτός. Τὸ ἕτερον εἶδος, τὸ λειμώνιον, κοινῶς
τριφύλλιον καλούμενον καὶ πρὸς ἵπποφορβὴν χρήσιμον
(Ἰλ. Β 776). Ὁ Τηλέμαχος ἀρνεῖται νὰ λάβῃ τοὺς
παρὰ τοῦ Μενελάου δωρουμένους αὐτῷ ἵππους λέγων
ὅτι ἐν Ἰθάκῃ δὲν ὑπάρχει λωτός καὶ κρὶ καὶ ζειαί, ἵνα
τρέφῃ αὐτούς (Ὀδ. Δ 603).

Ἀκανθα. Ἡ κοινὴ ἄκανθα ὡς ἄκανθα ἐφέρετο ἢ
σχεδία τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐπὶ τῶν κυμάτων (Ὀδ. Ε 329).

Βάτος. Βάτος ἢ ἀκανθώδης. Ὁ Ὀδυσσεὺς

«κνημῖδας ραπτὰς δέδετο, γραπτῶς ἀλεσίων
χειρῖδας τ' ἐπὶ χερσὶ βάτων ἔνεκα» (Ὀδ. Ω 228).

ἤτοι ἐνεδύσατο κνημῖδας ραπτὰς καὶ χειρῖδας ἵν' ἀπο-
φύγῃ τὰς ἐκ τῶν βάτων ἀμυχάς.

Ἀχευρός. Ἀκανθώδης θάμνος ἐξ οὗ ἐποιοῦντο
αἰμακισιάς (φραγμούς, Ὀδ. Ε 10). ὅποσον τι ἀκαν-
θώδες φυτὸν ἦτο ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν,
λέγουσί τινες ὅτι ἦτο ἡ ἀγρία ἀπιδέα, οὐδεμία ὁμῶς
περὶ τούτου βεβαιότης.

(¹) Ὁ λιχνίζων τὸν σῖτον.

Βύβλος. Ἀπαντᾷ μόνον τὸ ἐπίθετον βύβλινος (ὑπὸν βύβλινον Ὁδ. Φ 391)· δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ θετικότητος ὁποῖόν τι φυτὸν ἦτο ἡ βύβλος, τινὲς λέγουσι τὸν πάπυρον, ὁ Εὐστάθιος λέγει· «βύβλινον δὲ οὐ τὸ ἐκ βύβλου, ὃ ἐστὶ παπύρου Αἰγυπτίας, ἀλλὰ βοτάνης τινὸς ἐμφεροῦς παπύρω· οἱ δὲ καννάδινόν φασι, ἕτεροι δὲ τὸ ἐκ φιλύρας». (1)

3. Φυτὰ ἀνθοκομίας.

Τὰ ἄνθη δὲν ἐθεραπεύοντο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας. ἔνεκεν ἴσως τοῦ χαλεποῦ καὶ πολυσυνθέτου τῆς θεραπείας αὐτῶν, καὶ οὐχὶ δι' ἔλλειψιν καλλαισθησίας, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀνακόλουθον πρὸς τὴν ἐποχὴν. Ὁ κ. Ραγκαβῆς διατείνεται, τοῦναντίον ὅτι πολλὰ τῆς ἀνθοκομίας ἐπεμελοῦντο, καὶ ὅτι οὐδόλως σπάνια ἐν γένει τὰ ἄνθη κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀναφέρει τὰ τερπνὰ ἄνθη καὶ φυτὰ, ἅτινα ἀνεβλάστησαν ἐπὶ τοῦ ἑδάφους ὑπὸ τὰ ἐρωτικὰ λέκτρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας (1).

»τοῖσι δ' ὑπὸ χθῶν διαφύεν νεοθλέα ποίην,
λωτὸν δ' ἐρσήεντα ἰδὲ κρόκον ἢ δ' ὑάκινθον
πυκνὸν καὶ μαλακόν, ὅς ἀπὸ χθονὸς ὑψός' ἔεργεν.»
(Ἰλ. Ξ 349).

Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ Ὁδ. Ε 72 (2) ὡς καὶ Μ 159 (3), εἰς ἃ χωρία πρὸς τούτοις παραπέμπει, δὲν πρόκειται περὶ ἀνθῶνων πρὸς τέρψιν καλλιεργούμενων, ἀλλὰ περὶ λειμώνων, ἐν οἷς ἐκ φύσεως καὶ εἰκῇ ἔθχαλλον καὶ ἄνθη, οἷα ὁ ὑάκινθος καὶ τοῖον, μετὰ τῶν λοιπῶν χαμαιζήλων τερπνῶν φυταρίων, οἷα τὸ σέλινον, ὁ λωτὸς καὶ ἡ νεοθλῆς πόα. Ἀνθῶν οὐδαμοῦ περιγράφεται, αἱ δὲ κοσμηταὶ πρασαὶ ἐν τῇ ἐσχατιᾷ

(1) Εὐστ. Ὁδ. σ. 729,31.

(2) Κλ. Ραγκαβῆς ὁ καθ' Ὁμηρον οἶκ βίος. σελ. 57.

(3) »Ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἴου ἡδὲ σελίνου θήλεον».

(4) »φθόγγον ἀλεύσθαι καὶ λειμῶν' ἀνθεμέεντα».

τῶν θαυμαστῶν τοῦ Ἀλκινόου κήπων, δὲν ἦσαν ἴσως ἀπλοῦς τις λαχαόκηπος ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Nitzsch,⁽¹⁾ ἀλλ' οὐδὲ ἀνθῶν βεβαίως ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κ. K. Παγκαθῆς, ἀφ' οὗ ἄνθη μὲν οὐδαμῶς ἀναφέρονται, λέγεται δὲ ὅτι αὐταὶ ἔθαλλον καὶ ἐσφρίγων καθ' ἅπαν τὸ ἔτος ('Οδ. Η 127), φυσικώτερον ὅθεν εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἦσαν ταῦτα πόα καὶ χαμαιζήλα φυτάρια, ἀναμίξ μετ' ἀγροτικῶν ἀνθέων πεφυτευμένα.

Πλὴν τῶν ἄνω μνημονευθέντων ἀνθέων, τοῦ ὑακίνθου τοῦτέστι καὶ τῶν ἱῶν, οὐδὲν ἕτερον ἄνθος ὀνομαστέϊ μνημονεύεται παρ' Ὀμήρῳ· ἀπαντῶσι μόνον τὰ ἐπίθετα *λειριόεις*, ἐπὶ τοῦ δέρματος ('Ιλ. Ν. 830) καὶ τῆς φωνῆς ρητόρων ('Ιλ. Γ. 150), *ροδόεις* ('Ιλ. Ψ. 186) καὶ *ροδοδάκτυλος*, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφίρωνται οὐδαμῶς *λείρια* (κρίνοι) ἢ *ρόδα*.

4. Φυτὰ ἐνάλια.

Ἀναφέρονται μόνα τὰ γνωστὰ φύκη· ἐκ Θράκης ἰσχυροὶ πνεύσαντες ἄμεμοι

»πολλὸν παρέξ ἄλα φύκος ἔχευαν» ('Ιλ. Ι 87).

5. Φυτὰ φαρμακευτικὰ καὶ μαγικά.

Πολλὰ φυτὰ καὶ ῥίζαι φαρμακευτικὰ ἦσαν γνωστὰ ἐπὶ Ὀμήρου, ταύτας δὲ πολλάκις μετεχειρίζοντο οἱ τότε πολυφάρμακοι ἱητροὶ ('Ιλ. Ο 28, 215, Ε. 218, Ε. 401, Λ. 830)· τοιαύτη τις ἦτο καὶ ἡ πικρὰ ῥίζα ἣν ἐπέθεσεν ἐπὶ τῆς πληγῆς τοῦ Εὐρυπύλου, τοῦ Μενoitίου ὁ ἄλκιμος υἱός ('Ιλ. Μ 836), ἣτις ὑποστηρίζουσι τινες, ὅτι ἦτο ἡ γεντιανὴ (*Gentiana Gentaureum*).

Καὶ κατὰ τῆς μαγείας δὲ φυτὰ ἀναφέρονται ὡς τὸ μῶλυ· καὶ ναρκωτικὰ ἄλλα φάρμακα ἀναφέρονται, φυτικὰ πάντως. Τοιοῦτον ἦτο τὸ φάρμακον ὅπερ ἡ ὤραία τοῦ Μενελάου σύζυγος συνανέμιξε μετὰ τοῦ οἴνου,

(1) Nitzsch εἰς 'Οδύσ. Η 127.

θέλουσα ν' ἀποσείσῃ ἀπὸ τῆς σκέψεως τοῦ Τηλεμάχου
πᾶσαν μελαγχολίαν, ἦτο δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο :

«Νηπενθές τ' ἀχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων
ὅς τὸ καταθρόσειεν, ἐπὴν κρητῆρι μιγείῃ,
οὐ κεν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν
οὐδ' εἰ οἱ κατατεθναίῃ μήτηρ τε πατήρ τε,
οὐδ' εἰ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν ἢ φίλον υἱὸν
χαλκῷ δηϊόφην, ὃ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὀρῶτο.
τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα
ἔσθλά, τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρην Θῶνος παράκοιτις
Αἰγυπτίῃ, τῇ πλείστα φέρει λειδῶρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἔσθλά μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.»

(Ὀδ. Δ' 220).

Περὶ τοῦ φαρμάκου τούτου ὁ κ. Κλέων Ῥαγκαβῆς
λέγει : «Καὶ περὶ τοῦ φαρμάκου τούτου πλείστα
ὑπάρχουσι γινώμαι, ὧν τινες ἐξετέθησαν, κατὰ τὸ
σύνθηες, εἰς ὀγκώδεις μονογραφίας (Petit, Homeri
Nepenthes sive de Helenae medicamento. Prag.
1685. Peter de Seine. Tract. de Nepenthe. Pa-
ris 1624). Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων ὁ Θεόφραστος,
ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους τοῦ Ὀμήρου, οὐδὲν ἐπά-
γει, ὥστε, ἢ ἡγνῶει τὸ νηπενθές, ἢ ἀμφέβαλλε περὶ τῆς
υπαρξέως αὐτοῦ. Ὁ Διόδωρος ἐπιμαρτυρεῖ ἀπεναντίας
τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ, καὶ λέγει ὅτι διατελεῖ εἰσέτι ἐν
χρήσει μεταξύ τῶν γυναικῶν, ὡς προῦντικόν ὀργῆς
καὶ λύπης, ἀλλ' οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ.
Ὁ Πλούταρχος ἐξηγεῖ τὸ πρᾶγμα ἀλληγορικῶς, φρο-
νῶν ὅτι διὰ τοῦ νηπενθοῦς εἰκονίζονται οἱ αἰμύλοι
καὶ παρήγοροι τῆς Ἑλένης λόγοι· ἀλλὰ παρατηροῦμεν
ὅτι τὸ φάρμακον ἀνέμιξεν ἢ καλλίστη τῶν γυναικῶν
μετ' οἴνου, κ' ἔλαβε παρὰ τῆς Αἰγυπτίας Πολυδάμνης,
ὥστε βεβχίως περὶ βοτάνης τινός, καὶ οὐχὶ περὶ λό-
γων πρόκειται, ἄπορον δὲ φαίνεται ἡμῖν πῶς τὴν ιδέαν
τοῦ Πλουτάρχου συμμερίζονται ὅτε Ἀθήνχιος καὶ Ἀ-
πολλώνιος ὁ Τυχευός.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων, ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι

ἦτο ἡ *datera stramonium*, ἄλλοι δὲ μίγμα ταύτης καὶ ἐτέρων ναρκωτικῶν, ἐν ᾧ ὁ Mic¹, ὁ Wedel καὶ ὁ Friedreich, ἐκλαμβάνουσιν αὐτὸ ὡς ὄπιον. Κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ περὶ τοῦ μώλους, πρόκειται οὐχὶ περὶ ὠρισμένου τινὸς φαρμάκου, ἀλλὰ περὶ βοτάνης μυθώδους, μαγικὰ ἐχούσης ἀποτελέσματα· ὅτε δὲ λέγει ὁ Ὅμηρος ὅτι ἀπέδιωκε τὴν λύπην, ἐννοεῖ τοῦτο κυριολεκτικῶς, ἀφορῶν εἰς μυστικὴν τῆς βοτάνης ιδιότητα, καὶ οὐχὶ ναρκωτικὴν, ἢ ἐτέραν τινα ἐνέργειαν. (1)

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀλεξιφαρμάκου κατὰ τῆς μαγγανείας ἢ βασκανείας, ἥτοι κατὰ φαντασιωδῶν ὑπερφυσικῶν ἐνεργειῶν ἀλλὰ κατὰ πραγματικῶν τοιούτων, διὰ τοῦτο μᾶλλον πειθόμεθα τῇ γνώμῃ τῶν πλειόνων, ὅτι ἦτο ὠρισμένη τις βοτάνη, ἴσως τὸ ὄπιον, ὅπερ οἱ πλείστοι λέγουσιν, ἂν καὶ μὲν ἀμφίβολον ἂν καθ' ἀπλῆς μελαγχολίας ἢ Ἑλένης ἥθελε μεταχειρισθῇ τοσούτῳ δραστικῶν φάρμακον· ὁ μανδραγόρας, ὃν ἄλλοι εἶπον, δὲν εἶνε βεβαίως, καθ' ὅσον ἔχει εἰς ἄκρον δηλητηριώδεις ιδιότητας (2)· ἴσως, ἐπειδὴ ἐν Αἰγύπτῳ ἐφύετο, νὰ ἦ τοῦτο ἡ Ἰνδικὴ κάνναβις (*cannabis indica*), ἢ κοινῶς χασσὶς καλουμένη, ἥτιον καὶ ἐξόχως ἰλχυρτικὸν ναρκωτικόν.

Καὶ τοξικὰ δὲ φάρμακα, φυτικῆς βεβαίως προελεύσεως, μνημονεύονται· οἱ μνηστῆρες ἐκφράζουσι τὸν φόβον μήπως ὁ Τηλέμαχος μεταβῇ εἰς Ἐφύρην φέρη θυμοφθορά φάρμακα καὶ θέσας ταῦτα ἐντὸς κρατῆρων φρονεῦσαι αὐτοὺς πάντας (Ὀδ. Β' 329). Ἐπίσης καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε μεταβῇ εἰς Ἐφύρην (3), ἥτις φαίνεται ἐφημιζέτο διὰ τὰ φάρμακα αὐτῆς, ἵνα προμηθευθῇ ἀνδροφόνον φάρμακον ὅπως δι' αὐτοῦ βιάσῃ τὰ βέλη του.

(1) Κλ. Παγκαδῆ. Ὁ καθ' Ὅμηρον οἰκ. βίος σελ. 215.

(2) Βλ. περὶ μανδραγόρου ἐν ἐκτάσει Γεωπον. Ὁρφάνιδου ἔτος Β'. φυλ. Ε'. σελ. 166.

(3) Πόλις ἐν Ἡλίδι.

ΠΙΝΑΞ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ

ἐν Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐα ἀναφερομένων φυτῶν(1)

Α'. ΚΡΥΠΤΟΓΑΜΑ.

Φυκοειδῆ, Fucaceae. *Φῦκος*.

Β'. ΦΑΝΕΡΟΓΑΜΑ.

I. ΓΥΜΝΟΣΠΕΡΜΑ.

Κυπαρίσσεια, Cuprissineae.

Κυπάρισσος, ἡ ἀειθαλής, *Cupressus Sempervirens*, *Θυία*, ἡ ἀνατολική, *Thuya orientalis*. *Κέδρος*, *Cedrus*.

Ἑλάτεια, Abietinae. *Ἑλάτη*.

Ἑλάτη, *Abies*. *Πεύκη*, *Pinus halepensis*. *Πίττε*, *Pinus Laricio*. Poir.

II. ΕΝΑΓΓΕΙΟΣΠΕΡΜΑ.

Α'. ΜΟΝΟΚΟΤΥΛΗΔΟΝΑ

Λείρια, Liliaceae.

* *Πράσον*, *Allium porrum*.

Κρόμμυον, all. *cepa* L.

Υάκινθος, ὁ ἀνατολικὸς *Hyacinthus orientalis*.

Ἀσφόδελος, *Asphodelus* * *Λείριον*, *Lilium*.

Ἰριδαία, Irideae.

Κρόκος, ὁ σπαρτός, *Crocus Sativus*.

Φοίνικες, Palmae.

Φοῖνιξ, ὁ δακτυλιοφόρος, *Poenix dactylifera* L.

(1) Ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νά ἐξακριβωθῇ τὸ εἶδος, ἐθέσαμεν μόνον τὸ γένος· τὰ μὲ ἀστερίσκον δῆλον ὅτι δὲν ἀναφέρονται ὀνομαστικῶς ἐν τοῖς ἔπεσι, ἀλλ' εἴτε ἐν ἐπιθέτοις ἀπαντῶσι, εἴτε μόνον τοῦ καρποῦ αὐτῶν μνεία γίνεται.

Θρύεια, Scirpeae.

Κόπειρος, ὁ ἐδώδιμος, *Cyperus esculentus*.

Θρύον, (?) *Scirpus*.

Μελινώδη, Panicoideae.

Ζεά, *Zea Mais* L.

Ποώδη, Poaeideae,

Κρή, κριθή, *Hordeum*. "*Αγρωστις*, *Triticum repens* L. *Πυρός*, σῖτος ὁ κοινός, *Triticum vulgare*, *ἄλυσρα*, βρόμη ἢ σπαστή ἢ σήκαλις, *Avena sativa*, *Secalis δόραξ* ὁ κλάμος, *Donax arundo*, ἔρροφος, *Arundo*.

Βρυλλικοειδή, Juncagineae.

Σχοῖρος, *Juncus*.

ΔΙΚΟΤΥΛΗΔΟΝΑ

Σημύδεια, Betulae.

Κλήθρη, *Alnus glutinosa*.

Φήγεια, Fagineae.

Φηγός, *Quercus esculus* ἢ *aigylops*. *Δρῦς*, *Quercus*, *Πέρος*, *Quercus cuecifera*.

Μυρικοειδή, Myricaceae.

Μυρίκη, *Myrica*.

Ίτεοειδή, Salicineae.

Ίτέα, *Salix*, *Οισύα*, *S. viminalis* L. *ἀχερωίς*, λεύκη ἢ λευκή, *Populus alba*, *Ἀγριερός*, *P. nigra*.

Ἀρτοκάρπεια, Artocarpeae.

Συκῆ, *Ficus* *Ἐρεός*, *Σ.* ἢ *καρική*, *F. carica* L.

Πτελοειδή, Ulmaceae.

Πτελέα, *Ulmus*.

Πλατανοειδή, Platanaceae.

Πλάτανιστος, *Πλάτανος* ἢ *ἀνατολική*, *Platanus orientalis* L.

Δαφνοειδή, Lauraceae.

Δάφνη, ἡ εὐγενής, *Laurus nobilis* L.

Μηκωνοειδή, Papaveraceae.

Μήκων, ἡ ὑπνοφόρος, *P. somniferus*.

Λίνεια, Lineae.

Αἶνον, τὸ εὐχρηστούτατον, L. usitatissimum L.
Ἄμπελίδεια, Vitaceae.

Ἡμερίς, ἄμπελος ἢ οἰνοφόρος, Vitis vinifera L.

Βυξοειδῆ, Buxaceae.

Πύρεος, ὁ ἀειθαλής, B. sempervirens L.

Σκιαδοφόρα, Umbelliferae.

Σέλινον, ἄπιον τὸ βρώσιμον, Apium graecum.

Κράνεια, Corneae.

Κράνεια, c. mas L.

Μυρτοειδῆ, Myrtaceae.

Ροιὰ, Punica Granatum L.

Μηλοειδῆ, Pomaceae.

Μηλέα, Pirus malus, ὄγχι, (;) P. amygdalifolia.

Ρόδεια, Roseae.

Ροδῆ, Rosa.

Ψυχανθῆ, Papilionaceae.

Κάναμος, ὁ κοινός, Faba vulgaris, Woenc' 1.
ἑρέβινθος, Cicer Arientinum L. *Λωτός*, τρίφυλλον
τὸ λειμωνιον, Trifolium pratense L.

Ἀκανθοειδῆ, Acanthaceae.

Ἀκανθα, ἡ μαλακή, Acanthus mollis, *Βάτος*,
Ac. rubus *Ἀχέρδος*, Acanthus.

Ελαιοειδῆ, Oleaceae.

Ἑλαίη, ἐλαία ἡ Εὐρωπαϊκή, Olea Europaea L.
μελίη, μελίη ἡ ὑψύχην, Fraxinus excelsior L.

(1) Vicia Faba L.

VIII

ZΩΟΛΟΓΙΑ

«Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο
πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἐπι πνέει τε καὶ ἔρπει.»
(Ὀδ. Σ 130)

Δὲν διέφυγε βεβαίως τὸν ἀναγνώστην ὅτι ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ περιγραφομένων τῶν διαφόρων φυτῶν, παρεπέμπομεν αὐτὸν πάντοτε σχεδὸν εἰς τὴν Ὀδύσειαν. Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἔπει αὐτοῦ ὁ Ὀμηρος, διηγούμενος τὰς πλάνας τοῦ πολυπαθοῦς Ὀδυσσεώς, πολλὰ ἄστεα γνόντος καὶ νέα ἐπισκεφθέντος ἐδάφη, συχνὰ ἀναφέρει ἄλση νυμφῶν καὶ κήπους ἀνέκτων, λεπτομερῶς περιγράφων τὰ ἄλση καὶ τοὺς λειμῶνας, τοὺς κήπους καὶ τὰς πρασιάς· τούναντίον ἐν τῇ πολεμικῇ Ἰλιάδι συχνότερον ὁμιλεῖ περὶ ζώων. Ἐπιθυμῶν δι' ἧς οὗτος ἐγνώριζε τελειότητος νὰ παραστήσῃ τὰ κατὰ τοὺς ἥρωας αὐτοῦ, πάντοτε κατέφευγε εἰς τὸ βασιλείον τῶν ζώων ὁπόθεν ἐξέλεγε τὸ ἁρμόδιον ἐκαστοτε ἐκ τούτων, νῦν μὲν διὰ τὴν καρτερίαν καὶ τὸ θυμικόν, νῦν δὲ διὰ τὸ μένος καὶ τὴν ῥώμην.

Τὰ ἐν τοῖς ἔπεσι μνημονευόμενα διάφορα ζῶα θέλομεν περιγράψῃ ἐν τοῖς ἑξῆς ταξινομοῦντες αὐτὰ οὐχὶ κατὰ βουλητὴν διαίρεσιν, ὡς ἐπράξαμεν ἐν τῇ Φυτολογίᾳ, ἀλλὰ κατὰ διαίρεσιν ὁποῖαν τινὰ φαίνεται καὶ ὁ Ὀμηρος ἐδέχετο, διακρίνων ἐξ αὐτῶν διαφόρους τάξεις, καὶ δὴ ἔρπειά (1), εἰς ἃ κατέλεγε πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς βιοῦντα, ἐπομένως καὶ τὰ ἄπτερα τῶν ἐντόμων καὶ τοὺς σκώληκας, εἰς πετεηνά, ἐν οἷς ἐπίστη·

- (1) «Πάντα δὲ γιγνόμενος περὶ ῥέσεται, ὅσοι ἐπὶ γαῖαν ἔρπειά γίνονται, καὶ ὕδωρ καὶ θεσπιδὰς πῦρ.»
(Ὀδ. Δ. 417).

συγκατηριθμοῦντο καὶ τὰ πτερόεντα ἔντομα⁽¹⁾, ἰχθύες, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ τὰ κήτη ⁽²⁾, καὶ ὄφεις μετὰ τῶν δρακόντων, διότι καὶ οὗτοι ὄφεις τινὲς ἦσαν ⁽³⁾.

1. Ἑρπετά.

Τὰ ἐν τῇ φύσει ζῶα ἐκάλει θῆρας καὶ θηρία, ἰδιαιτέρως ὅμως ὡς καὶ παρ' ἡμῖν αἱ λέξεις αὗται ἐδήλουν καὶ τὰ ἀρπακτικὰ τῶν ζώων (Ὀδ. Ε 473, Κ 717, 180), πέλωρας δὲ ἐκάλει τὰ ὑπερφυσικὰ ὄντα, τὰ τέρατα, οἷον τὸν Κύκλωπα (Ὀδ. Ι 428), τὴν Σκύλλαν (Ὀδ. Μ 87) κτλ. Ἑρπετὰ ὧν μνεία γίνεται εἶνε τὰδε.

Ἄρκτος. Ἡ ἄρκτος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλα θηρία σπανιώτατα, ἅπαξ ἢ δις, μόνον μνημονεύεται ἐν τοῖς ἔπεσιν (85 Λ. 609), καὶ οὐδὲν χαρακτηριστικὸν ἐπιθετὸν ἀποδίδοται αὐτῇ, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι ἥμιστα γνωστὸν ἦτο ζῷον.

Κτίς. Ὁ κατὰσκοπος Δόλων ἐνδυθεὶς κτιδέην, ἐπορεύθη πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν (Ὀδ. Κ. 335), κτιδέη δὲ βεβαίως εἶνε τὸ δέρμα ζώου τινός, κτιδός, ὅπερ λέγουσιν οἱ σχολιασταὶ ὅτι εἶνε ἡ ἱκτίς (κοινῶς κουνάβι). Τοῦτο φαίνεται τοσούτῳ μᾶλλον πιθανόν, καθ' ὅσον ὁ Ὅμηρος καὶ δι' αὐτῶν ἔτι τῶν ἀμφιέσεων προσπαθεῖ εἰ δυνατόν νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν

(1) «Κλαῖον δὲ λιγέως, ἀδινώτερον ἢ τ' οἰωνοί,
φῆναι ἢ αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες οἷσί τε τέκνα
ἀγρόται ἐξείλοντο πάρα πετεηνὰ γενέσθαι.»
(Ὀδ. Π 217).

(2) «Ὡς δ' ὑπὸ δελφίνος μεγακήτεος ἰχθύες ἄλλοι
φεύγοντες πιμπλάσι μυχρὺς λιμένος ευόρμου.»
(Ίλ. Φ 22).

(3) «Ὅρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περεισέμεναι μεμαῶσιν,
αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερά λαὸν ἑέργων
φοινῆεντα δράκοντα φέρων, δνύχεσσιν πέλωρον.

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν ὅπως ἶδον αἰόλον ὄφιν»
(Ίλ. Μ. 200).

ἥρωα αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Δόλων πορευόμενος πρὸς κατασκο-
πεῖαν ἐνδύεται δέρμει λύκου καὶ περιβέλλεται τὴν κε-
φαλὴν διὰ δέρματος ἰκτίδος, ὁ Διομήδης, ὁ Μενέλαος
καὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἡρώων φέρουσι λεοντῆν ('Ιλ. Κ 23,
177), ὁ Ἀλέξανδρος, ἡγεμὼν καὶ οὗτος ἀλλ' οὐχὶ καὶ
ἐκ τῶν κρατίστων, παρδελὴν ('Ιλ. Γ 16), καὶ καθεξῆς.

Κύων. Ταχὺ (ἀργίπους, ἀργὸς ταχύς), ἐπιτήδειον πρὸς
θήραν (εἰδὼς θήρης 'Ιλ. Κ. 360), ὤμῶν (ὠμηστής)⁽¹⁾ καὶ
ἀναιδὲς ζῶον, ἡ ὠραία Ἑλένη ἀνομολογοῦσα ὅτι αὕτη
εἶνε ἡ αἰτία παντὸς τοῦ κακοῦ καλεῖ ἐκυτὴν κύνα.

«Δᾶερ ἐμεῖο, κυνὸς κακομηχάνου ἐκρυοέσσης,»

κύων ἀδαές, καλεῖ τὴν Ἀθηνᾶν ἡ ἄγγελος τοῦ Διὸς
Ἴρις. ('Ιλ. Θ 42).

Ὁ κύων ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναιδείας σύμβολον, ἔνεκα
τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀναιδείαν ἀποπνέοντος ὕγρου αὐτοῦ
βλέμματος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐκτὸς ἑαυτοῦ
γενόμενος, ἀποκαλεῖ τὸν φιλοκτημονέστατον Ἀτρεΐδην

«Οἶνοδαρὲς κυνὸς ὄμματ' ἔχων καρδίην δ' ἐλάφοιο»
'Ιλ. Α 225.

τοὺς ὀδόντας τοῦ κυνὸς καλεῖ ἀργοὺς (λευκοὺς) καὶ
τοῦτον κερχαιρόδοντα.

Ἀναλόγως τῆς ιδιότητος καὶ τοῦ προσορισμοῦ τῶν
κυνῶν διακρίνονται οὗτοι εἰς *τραπεζῆας*, οὓς χάριν
τέρψεως περιεποιῶντο οἱ ἀνῆκτες

· · · · · «τραπεζῆες κύνες ἀνδρῶν
γίγνONT' ἀγλαίης δ' ἔνεκεν κομέουσιν ἀνακτες.»
(Ἰλ. Ρ 309).

καὶ *θηρευτάς*, οὓς μετεχειρίζοντο εἰς τὴν θήραν τῶν
ἀγριοχοίρων ('Ιλ. Λ 325). Ὁ Τυδείδης καὶ ὁ πανοῦρ-

(1) Πρὸλ. καὶ κυνῶν ἔλωρ ('Ιλ. Α 4)

καὶ κυνῶν μέληθρον ('Ιλ. Ν 233, Φ 225),

γος τοῦ Λαέρτου υἱὸς ἐφώρμησαν κατὰ τοῦ Δόλωνος,

«ὥς ὅτε καρχαρόδοντε δῶω κύνε, εἰδότε θήρης,
ἦ κεμάδ' ἦε λαγῶν ἐπέλεγτον ἐμμενέες αἰεί.»

(Ἰλ. K. 360).

ὁμοίως τὸν Ἑκτορα ἐπιπίπτοντα φύρδην κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ φονεύοντα πάντοτε τὸν μένοντα ὀπίσω, παρομοιάζει πρὸς κύνα ἐφορμῶντα κατὰ συὸς ἀγρίου ἢ λέοντος καὶ δάκνοντα αὐτοὺς ἐξόπισθεν· ἀναφέρονται καὶ *λυσαητῆρες κύνες*, ἥτοι λυσσαλέοι. Ὀνομαστὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν κύριόν του στοργὴν ἀναφέρεται ὁ τοῦ Ὀδυσσέως κύων Ἄργος, ὅστις γηραλέος πλέον καὶ παρημελημένος κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυρίου του, ὥς εἶδεν αὐτὸν μετὰ εἰκοσαετῇ ἀποδημίᾳ, ἀπέθκνεν (Ὀδ. P 327).

Θῶς. Εἰς πολλὴν περιέστησαν ἀνησυχίαν Γερμανοὶ σχολιασταὶ θέλοντες νὰ ὀρίσωσιν ὁποῖόν τι ζῶον ἦτο ὁ θῶς· ἄλλοι ὥς ὁ Groshaus (1) λέγουσι τὸν λύγκα, ἄλλοι ἕτερα ζῶα, οἱ πλεῖστοι παραδέχονται ὅτι εἶνε κύων ὁ θῶς (*can. aureus*) κοινῶς τσακάλι, ὃπερ καὶ τὸ ὀρθόν, καθὰ λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καλῶν τὸ ζῶον ὁμοίον λύκῳ· εἶνε δὲ κοινότατον τὸ ζῶον ἐν Ἑλλάδι· ὁ Ὅμηρος καλεῖ αὐτὸν *δαγοιδόν*, ἥτοι πυρρόν, ἐρυθρόχρουν, παρομοιάζει δὲ πρὸς θῶας ἐφορμῶντας κατ' ἐλάφου ὑπὸ κυνηγοῦ βεβλημένης, τοὺς Τρῶας ἐπιπίπτοντας κατὰ τοῦ πληγέντος Ὀδυσσέως (Ἰλ. Δ 473).

Λύκος. Παριστᾷ ὥς ὠμόν, ἀρπακτικὸν (σίντης) ζῶον· συχνὰ φονικῶς συμπλεκόμενας στρατιάς παραβάλλει πρὸς λύκων ἀγέλας (Ἰλ. Δ. 471, N 102, Π. 156, Π 352). Τὴν σχέσιν μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Ἑκτορος παραβάλλει πρὸς τὴν μεταξὺ λύκου καὶ ἀρνίου (Ἰλ. X. 262).

Λέων. Σύμβολον μεγαλείου καὶ ρώμης, ἀνδρείας καὶ ὑπεροχῆς, χρησιμεύει πάντοτε ὡς πρότυπον παρα-

(1) Prodrömus faunae Homeri et Hesiodi Fasc I. p. 10.

βολῆς τῶν ἀρίστων μεταξὺ τῶν ἡρώων, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπερχόμενος κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀγχίσου υἱοῦ, παραβάλλεται πρὸς λέοντα ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἅπας ὁ δῆμος συναθροίζεται ἵνα τὸν ἀντικρούσῃ, ἀλλ' αὐτὸς ἀγέρωχος ἐρχόμενος, κατ' ἀρχὰς μὲν περιφρονεῖ πάντας, ἀλλ' ὅταν τις πολεμιστῆς τολμήσῃ νὰ τὸν κτυπήσῃ διὰ τοῦ δόρατος, συστέλλεται χαίνων, ἀφρίζουν οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ του στένει τὸ ἄλκιμον ἦτορ, τύπτει δ' ἀμφοτέρωθεν τὰς πλευράς καὶ τὰ ἰσχία καὶ παρορμᾷ ἑαυτὸν εἰς μάχην, εὐθὺ δὲ ἐφορμᾷ κατὰ τῶν ἀνδρῶν μὲ πλογερὸν βλέμμα, ἐπιθυμῶν ἢ νὰ φονεύσῃ ἢ νὰ φονευθῇ ἐν τῷ πρώτῳ ὁμίλῳ ('Ιλ. Γ 164—173). Πρὸς λέοντας παραβάλλονται καὶ οἱ δύο Αἴαντες ('Ιλ. Ν 198 Ρ 132, Κ 485), ὁ Ἑκτωρ ('Ιλ. Σ 161), ὁ Διομήδης καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ('Ιλ. Β. 297), ὁ Μενέλαος ('Ιλ. Γ 23) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἥρωες, ἐν τῇ ἀρμολιδιώτῃ πάντοτε στιγμῇ ἐπιτυχέστατα παρομοιάζομενοι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν θηρίων· παριστᾷ αὐτὸν ὡς φοβερὸν (σμερδαλέος), εὐγενὲς (ἡγένηυος) μεγαλοπρεπὲς (αἴθων, χαροπός), ἄγριον (σίντης, ὠμοφάγος, ὀλοόφρων), κρατερὸν ζῶον· ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐξεικονίσεως τοῦ θηρίου καθίσταται προφανὲς ὅτι ἦτο ἀρκούντως γνωστὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ δὲν περιωριζέτο μόνον εἰς τὰ νοτιώτερα τῆς Ἀσίας μέρη ἐνδημοῦν (1). ὡς λέοντα γυναιξίν, (2) εἶχε τάξει ὁ Ζεὺς τὴν Ἀρτέμιδα· τὸ δῆγμα τοῦ λέοντος ἦτο κάλλιστον ἐνδυμα, καὶ ἰδίως ἔφερον αὐτὸ οἱ βασιλεῖς ὡς ὁ Ἀγαμέμνων ('Ιλ. Κ 23), ὁ Διομήδης ('Ιλ. Κ 177) κτλ.

Πάρδαλις. Καλεῖται καὶ πόρδαλις· τὸ κρατερὸν καὶ θυμικὸν τῆς παρδάλεως εἰκονίζει ὁ ποιητὴς ἐν Ἰλ. Φ 571, ἐνθα μόνον ὁ Ἀγαπήνωρ λέγεται, ὅτι ἔσχε

(1) Λέοντες χρυσοὶ μικροῦ σχήματος εὐρέθησαν ἐν Μυκήναις (Schl. Mykenae 411).

(2) Ἡ Ἀρτεμις παρίσταται πολλάκις ὡς φέρουσα τὸν θάνατον.

τὸ θάρρος νὰ μείνῃ καὶ ὑποστῇ τὴν ἔφοδον τοῦ Ἀχιλλέως.

«ἤυτε πάρδαλις εἰσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο
 ἄνδρὸς θηρητῆρος ἐναντίον, οὐδέ τι θυμῷ
 ταρβεῖ οὐδὲ φοβεῖται, ἐπεὶ κεν ὑλαγμὸν ἀκούσῃ
 εἶπερ γάρ φθάμενός μιν ἢ οὐτάσῃ, ἥε βάλῃσιν,
 ἀλλὰ τε καὶ περὶ δουρὶ πεπαρμένη οὐκ ἀπολήγει
 ἀλκῆς, πρὶν γ' ἥε ξυμδλήμεναι, ἥε δαμῆναι».

Λαγώς. Πρὸς λαγῶν ἢ κεμάδα ὑπὸ κυνῶν διω-
 κομένην παραβάλλεται ὁ Δόλων διωκόμενος ὑπὸ τοῦ
 Ὀδυσσεώς (Ἰλ. Κ. 361)· ἀναφέρεται καὶ ζῶν δειλὸν
 ὑπὸ τοὺς θάμνους κρυπτόμενον, ὅπερ διὰ τὸ περιδεὲς
 πτώξ καλεῖται, τοῦτο ὡς βεβαιοῦται καὶ ἐκ τοῦ Αἰ-
 λιανοῦ (1), ἦτο ὁ λαγώς.

Ἐλέφας. Ἐλέφας ὀνομάζεται τὸ ἐλεφάντινον ὅστουν,
 ἐκ τοῦ ζώου, ὅπερ ὅμως οὐδαμοῦ ἀναφέρεται.

Ῥς καὶ σῆς. Ὁ χοῖρος καλεῖται πῖων, ἀνάμας,
 ἀργιόδους κτλ. λέγεται καὶ *σίαλος* (ἀπαλοτροφῆς Ἰλ.
 Φ. 363), καὶ *γοῖρος*, τὸ δὲ χοιροτροφεῖον λέγεται *συ-
 φεδός* (Ὀδ. Ξ 73).

Κάπρος ἢ καὶ *σῆς* *κάπρος* καὶ *σῆς* *κάπριος*. Ἦνεν ὁ
 ἀχρὶόχοιρος· τούτου ἐξαίρει ἰδίᾳ τὴν δύναμιν (Ἰλ. Ρ.
 282, Μ. 42, Ε. 783) καὶ ἀγριότητα (Ἰλ. Ρ. 21).
 Συχνὰ ἀναφέρεται κυνήγιον *κάπρων*, μετεχειρίζοντο
 δ' αὐτοὺς καὶ πρὸς θυσίαν (Ἰλ. Τ. 197, Ὀδ. Ψ. 278).

Ἐλαφος. Σύμβολον δειλίας (Ἰλ. Α. 225), διὰ τοῦτο
 καὶ τὸ δέρμα μόνον δι' ὀλήτας ἐθεωρεῖτο κατὰλληλον.
 Οὕτω ἡ Ἀθηνᾶ μετέβλεπε τὸν Ὀδυσσεᾶ εἰς ρακένδυ-
 τον ρικνὸν γερόντιον, ἐνδύσας αὐτὸν μὲ δέρμα ταχείας
 ἐλάφου.

Πολλάκις φεύγοντες σρατιῶται καὶ ἡγεμόνες παρα-
 βάλλονται πρὸς ἐλάφους (Ὀδ. Δ. 242, Χ. 1 Π. 156,
 Ὀδ. Δ. 335). Περιγράφεται ὡς ταχὺ (ταχεῖα, φυζα-
 κινή, ὠκεῖα), ἄγριον (ἀγροτέρη), κερασφόρον (κεραός,

(1) Αἰλ. Περί Ζώων Z, 19 ... «καὶ οἱ ληγῶ, οὓς δὴ
 καὶ πτώκας οἱ ποιηταὶ καλοῦσιν.» Ἴδε καὶ Z, 47.

ὑψίκερος) ζῶον· τὸ νεογνὸν ταύτης καλεῖται νεβρός (1)
'Ιλ. X. 189).

Κεμάς. Κατ' Ἀριστοτέλην εἶνε ἡ ἔλαφος· ὁ Αἰ-
λιανὸς ὅμως τὴν περιγράφει μετὰ τῶν δορκάδων (2)
καὶ εἶνε ἴσως παρέκβασίς τις δορκάδων.

Πρόξ. Τοιαύτης ἐκυνήγει νέος ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν Ἰ-
θάκῃ ('Οδ. P. 295) (3). Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους
ἀναφερομένη πρόξ εἶνε εἶδος ἐλάφου, καὶ κατὰ πᾶσαν
πιθκνότητα, ἔλαφος ἢ αἰγίδιος (*Cervus capreolus*).

Αἰξ. Ἡ αἰξ ἦτο ζῶον χρήσιμον διὰ τε τὸ γάλα
αὐτῆς ἐξ οὗ ἐπηζον τυρόν ('Ιλ. Λ. 639), καὶ διὰ τὸ
δέρμα ὅπερ μετεχειρίζοντο εἰς στρωματάς ('Οδ. Ξ. 518).
καὶ ἰδίως εἰς κατασκευὴν ἄσκων πρὸς ἔνθεσιν οἴνου ἢ
ὑδατος ('Ιλ. Γ. 545, 'Οδ. E. 265, Z. 77, I. 196),
δέρμα αἰγὸς ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἰς ἔνδειξιν πέν-
θους, ὡς ὁ γέρον Λαέρτης ὅστις

«αἰγείην κυνέην κεφαλῇ ἔχε, πένθος ἄέξων.»

('Οδ. Ω 230).

Αἰγίβοτος ἦτο ἡ ἀπόκρημνος Ἰθάκῃ ('Οδ. Δ. 605).
Αἱ μικραὶ αἰγες καλοῦνται *ἐρίφοι* (κ. ἐρίφια, I. 221,
'Οδ. P. 242, I. 397), *χίμαιρα* δὲ πλὴν τοῦ μυθολο-
γικοῦ τέρατος περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν, ἐλέγετο καὶ εἶδος
αἰγός, ἐξ οὗ καὶ τὸ τέρας ἡ Χίμαιρα ὠνομάσθη ('Ιλ.
Z. 281).

Αἰξ ἄγριος. ὁ αἰγαγρός, καλεῖται ἱξάλος (πηδη-
τικός), ὀρεσκόφος, ἰονθάς (δασυπώγων), μηκός. ἐκ τῶν
κεράτων τούτου μήκος δέκα ἐξ παλαμῶν ἐχόντων, εἶχε

(1) Ἀπαντᾷται καὶ ζῶον τι ἐλλὸς καλούμενον ὅπερ
θεωροῦσι συνώνυμον τοῦ νεβρός ('Οδ. T. 228).

(2) Αἰλ. περὶ ζῶων ΙΔ, 14, 1Z, 26. Τινὲς θεωροῦσιν ὅτι
κεμάς εἶνε ἡ αἰς ἡ αἰγαγρός (*capra aegagrus* ἴδε Ζωολ. Παρὰ
1884 σελ. 238), ἀλλὰ ταύτην καλεῖ ὁ Ὅμηρος αἰγα
ἀγρίαν.

(3) Τὰ τῆς θήρας ζῶα μιᾶ λέξει ἐκάλει ὁ Ὅμηρος κν ὦ-
δα λα (ἀγρίμια).

κατασκευάσῃ ὁ Πάνδαρος τὸ περίφημον αὐτοῦ τόξον ('Ιλ. Δ. 105).

ῥΟῖς. Τὸ πρόβατον ὀνομάζεται ἀργεννός, ἀργυρός (λευκός, λαμπρός), δασύμαλλος, λάσιος, εἰροπόκος· μῆλον δὲ ἐκαλεῖτο τὸ τε πρόβατον ('Οδ. I 184) γενικῶς, καὶ ἡ αἴξ ('Οδ. Ξ 105, Ψ 356), ταῦτα καλεῖ ἴφια, καλλίτριχα, πίονα, ἀργυφα κτλ· χρησιμώτατον ζῶον ἦτο ὁ ὄϊς, καὶ ἐκ μὲν τοῦ δέρματος αὐτοῦ (κώσος) κατασκευάζον στρωμνάς, ἐκ δὲ τοῦ ἰοθιγεοῦς εἰρίου (εἰρίου) σινδόνας καὶ ἐπιδέσμους.

«Καὶ τὸ μὲν (ἔγχος) ἐκ χειρὸς ἔρυσσε μεγάθυμος Ἀγλήνωρ αὐτὴν δὲ ἐυνέδησεν ἐϋστρόφῳ οἶδς ἀώτῃ (¹)

σφενδόνη, ἣν ἄρα οἱ θεραπῶν ἔχε ποιμένι λαῶν»

('Ιλ. N. 599).

καὶ τοῖς ἐντέροις τῶν οἰῶν ἐχρῶντο πρὸς κατασκευὴν χορδῶν ὀργάνων, οὕτω ὁ Ὀδυσσεὺς ἐτάχυσσε τὸ περίφημον τόξον,

«Ὡς δὲ ἄνθρωπος φόρμιγγος ἐπιστάμενος καὶ αἰδοῖς
ρητῶν ἐτάχυσσε νέῃ περὶ κόλλοπι(²) χορδὴν,
ἅψας ἀμφοτέρωθεν ἐϋστρεφὲς ἔντερον οἶδς», ('Οδ. Φ 406)

Διάσημοι χῶραι εἰς πλοῦτον ποιμνίων ἀναφέρονται ἡ Λιβύα ('Οδ. Δ 85), ἡ Συρία (εὐμήλος 'Οδ. O 403) ὁ Ὀρχομενός (πολύμηλος 'Ιλ. B 605), ἡ Ἰτων καὶ ἡ Πύλος, αἵτινες καλοῦνται μητέρες μῆλων ('Ιλ. B 696, 'Οδ. O 225), καὶ ἄλλαι.

Τὰ ἄρσενά τῶν προβάτων ἐκάλει ἀρκεῖονς ἢ κριοὺς, ἐπίσης δὲ καὶ κτίλους ὀνομάζει τοὺς κριοὺς τοὺς ἡγουμένους τῶν ποιμνίων, πρὸς οὓς παρὰβάλλει τοὺς ἡγεμόνας τῶν Ἀχαιῶν, ὡς τὸν Ὀδυσσεύα κτλ. 'Ιλ. Γ 196, N 492). Τὰ πρωτογόνα ἀρνία καλεῖται προγόρους, τὰ δὲ ὀψίμα ἔρσας, καὶ τὰ μεταξὺ, τὰ κατὰ τὸ θέρος.

(¹) = λεπτόν ἔριον.

(²) = ἡ στρόφιγξ δι' ἣς ἐπετείνοντο αἱ χορδαὶ τῆς φόρμιγγος, ὁμοία ταῖς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς ἐγχόρδοις ὀργάνοις (κλειδίαι).

γεννώμεν, μετάσας· εἰς τοῦ Κύκλωπος τὸ ποίμνιον
ἔκειντο χωριστὰ ἕκαστον εἶδος τούτων.

· · · · · ἀδιακεκριμέναι δὲ ἕκασται
ἔρχατο χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
χωρὶς δ' αὖθ' ἔρσαι.» (Ὀδ. I 220).

Τὰ τρία ταῦτα εἶδη βεβαίως θὰ ἔννοη ὁ Ὅμηρος
λέγων ὅτι ἐν Λιβύῃ τρεῖς τοῦ ἔτους τίκτουσιν τὰ πρό-
βατα τελεσφόρως (Ὀδ. Δ. 86), τὰ θηλάζοντα νεογνά
ἀρνία καλοῦνται ἔμβρυα, (Ὀδ. I 225)

«ἐζόμενος δ' ἤμελγεν οἷς καὶ μηκάδας αἴγας,
πάντα κατὰ μοῖραν, καὶ ὑπ' ἔμβρυον ἦκεν ἐκάστη».
(Ὀδ. I 245).

καὶ αἱ θηλάζουσαι ὅτις ἐκαλοῦντο ὑπορρηνοὶ (ὑπαρνοι),
τὰ μέλανα πρόβατα ἐπροτιμῶντο τῶν λευκῶν, ἔθουον
δὲ ταῦτα μὲν τῷ Ἡλίῳ, ἐκεῖνα δὲ τῇ Γῇ.

«Οἴσετε δ' ἄρν' ἕτερον λευκόν, ἐτέρην δὲ μέλαιναν
Γῇ τε καὶ Ἡλίῳ» (Ἰλ. Γ 104).

Βοῦς. Πλείστου λόγου ἄξιον καὶ χρησιμότατον
ζῶον· αἱ πλουσιώτεραι θυσίαι διὰ βοῶν ἐγίνοντο, ἥτο
δὲ ἡ μεγίστη συναλλαγῆς ἄξια (1)· πλείστα ἐπίθετα
ἀποδίδονται αὐτῷ, οἷον ἔλιξ (λαμπρός, κατ' ἄλλους
καμπυλόκερος), εἰλίπους (συστρέφων τοὺς πόδας καὶ
ιδία τοὺς ὀπισθίους), εὐρυμέτωπος, πίων, ἐρίμυκος, ἄ-
γραυλος, ἀγελαῖος, ἐννέωρος (ἀκμαῖος), ὀρθόκραϊρος,
οἶνοψ, αἶθων, ἄργος, ἡκεστος (ἀδάμαστος) κτλ. Πλείστας
χρήσεις ἐποιοῦντο τοῦ δέρματος αὐτοῦ, ἐκ τούτου κα-
τεσκευάζον ἱμάντας (Ἰλ. Γ 371), οὓς καὶ τανύαντες
ἐχρωμάτιζον διὰ φοίνικος (Ὀδ. Ψ 201), κνημίδας
(Ὀδ. Ω 228), πέδιλα (Ὀδ. Ξ 23) σχοινία (Ἰλ. Β 426),

(1) Ἀπαντῶσι αἱ λέξεις τετράβοιον, δωδεκάβοιον, ἑκα-
τόμβοιον κτλ. τὴν Εὐρύκλειαν ὁ Δαέρτης ἡγόρασε δοὺς ἑικο-
σάβοια (Ὀδ. Α 429).

«ἔλκον δ' ἰστία λευκά ἐϋστρέπτοισι βοεῦσιν».

σάκη, ἰδίως ἐκ δερμάτων ταύρων ('Ιλ. Κ 257)· καὶ πρὸς ἀμφίεσιν μετεχειρίζοντο τὴν δορὰν αὐτοῦ ὡς ὁ Μῆδων ('Οδ. Χ 302), καὶ πρὸς στρωμνὴν ὑποθέτοντες καὶ ρίπτοντες ἐπὶ τούτου μαλακὰς δορὰς αἰγῶν καὶ προβάτων.

«Κάμ μὲν ἀδέψητον βοήην στόρεσσ' αὐτὰρ ὑπερθεν κῶεα πολλ' ὄϊων, τοὺς ἱρεύεσκον». ('Οδ. Υ 2).

Ἐχρησίμευον ἐπίσης εἰς ἄροσιν ('Ιλ. Ν 703, 'Οδ. Σ 371), καὶ ἡ κόπρος αὐτῶν ὡς λίπασμα ('Οδ. Ρ 296). Ὁ ἄροσιν βοῦς ἐκαλεῖτο ταῦρος, τὸν ταῦρον κοσμεῖ διὰ τῶν ἐπιθέτων ἐρύγμηλος, κυάνεος, μεγάλθυμος, ζατρεφής κτλ. ὁ δὲ μόσχος καλεῖται πόρις ('Οδ. Κ 410) καὶ πόρτις ('Ιλ. Ρ 4), καὶ ὁ μικρὸς (δχαμλάκι) πόρταξ.

Τοὺς βόας ἔσφαζον πλήττοντες διὰ πελέκεως ἐξόπισθεν τῶν κεράτων.

«Ὡς δ' ὅτ' ἄν ὀξύν ἔχων πέλεκυν αἰζήϊτος ἀνὴρ, κόψας ἐξόπισθεν κεράων βοῶς ἀγραύλοιο, ἵνα τάμη διὰ πᾶσαν, ὃ δὲ προθορῶν ἐρίπῃσιν». (1)
('Ιλ. Ρ 520).

Ἴπλος. Τὸ εὐγενέστερον καὶ πολεμικώτερον τῶν ζώων κοσμεῖται διὰ τῶν ὠραιότερων καὶ γλαφυρύτερων ἐπιθέτων, καὶ περιγράφεται μετὰ τῆς πληρεστέρας ἀκριβείας (1).

(1) Ὅρθως παρατηρεῖ ὁ σχολιαστὴς «ὃ τόπος τῆς πληγῆς καιριώτατος» ὅπισθε γάρ φησι κεράτων εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νευρῶν· περὶ γὰρ τὰς τῶν κεράτων ρίζας πυκνὰ καὶ συνεχῆ τὰ νευρά καὶ αἱ ἀρτηρίαι κεῖνται», προθορῶν ἐρίπῃσιν ἅτοι πρηνὴς πίπτει, γράφει, διότι οἱ βόες κτεινόμενοι πίπτουσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς πρηνεῖς.

(1) Τελείαν μονογραφίαν περὶ ἵππου ἡδυνάτο τις νὰ συγγράψῃ ἐκ τῶν ἔπων καὶ μόνον. Τὰ κοσμητικὰ αὐτοῦ ἐπιθέτα εἶνε πάμπολα· Οὕτω τῆς ταχύτητος αὐτοῦ σημαντικὰ ἐπιθέτα ἀπαντῶσιν, ὠκύς, ποδώκης, ὠκύπους, ἀερσίπους, ὠκυ-

ἀγέρωχον καὶ ὑπερήφανον, ἡ χάρις καὶ τὸ παράστημα, τὸ πολεμικὸν καὶ εὐτολμον, ἡ ταχύτης καὶ ἡ ῥώμη τοῦ ἵππου ἐξεικονίζεται διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων, διὰ τῆς γλαφυροτάτης ποιητικῆς γραφίδος. Τοσοῦτον δὲ ἐξαίρονται τὰ ποικίλα αὐτῶν πλεονεκτήματα, ὥστε πολλάκις ὑπερβαίνεται τὸ κατὰ φύσιν, καὶ ἀποδίδονται αὐτοῖς ἔξοχοι ἀνθρώπινοι μόνον ἢ θεῖαι ἀρεταί· οὕτω ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἵπποι τοῦ Αἰακίδου, ἔκλειον ὅταν ἐρφεύθη ὁ Πάτροκλος καὶ ἐμάχοντο οἱ στρατοὶ περὶ τοῦ πτώματος αὐτοῦ, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν μάστιγα (Ἰλ. P 426)

Μεγάλως ἐξηρτάτο ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ· οἱ ταχύτατοι τῶν ἵππων ἀναφέρονται ὡς γεννηθέντες ἐκ τοῦ Βορρέως ἢ τοῦ Ζεφύρου, ὡς π. χ. οἱ ἵπποι τοῦ Πηλεΐδου Ἐάνθος καὶ Βαλῖος ⁽¹⁾ οὓς ἐγέννησε μετὰ τοῦ Ζεφύρου ἡ ἄρπυια Ποδάργη (Ἰλ. P 150).

Τοὺς ἵππους μετεχειρίζοντο πρὸς ἵππασίαν (Ἰλ. K 513), πρὸς ἀρματηλασίαν καὶ διφρηλασίαν, (Ἰλ. Δ 27, M 114, 120, Ὀδ. Δ 590), καὶ εἰς ἀγῶνας (Ἰλ. I 123, Δ 699).

Ἐτρώγον δὲ οὗτοι κριθήν, λωτόν, ὀλύρας, ζεῖαν, θρύον, κύπειρον, σέλινον κτλ. καὶ ἔβοσκον πολλάκις κατ'

πέτης, ταχύς, χαλκόπους, τῆς τριχώσεως, ἐύθριξ, καλλίθριξ, ὀθριξ, Ἐάνθος, κυανοχαίτης, αἴθων, πόδας αἰόλος τῆς σωματικῆς αὐτοῦ εὐμελείας, ἐριαύχην, πηγός, καρτερῶνυ ἐμῶνυ καὶ παντοίας ἄλλης ἀρετῆς τὰ κεντρηνεκῆς, ἀεθλοφόρος, ἐρυσάρμας, φυσίων, χρυσάμπυς, ἐρίγδουπος κτλ.

(1) Οἱ φίλιπποι καὶ ἵππιοχάρμαι δύνανται πλουσιώτατον ἵππολογικὸν λεξικὸν νὰ εὕρωσι παρ' Ὀμήρῳ· εἶνε δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων συνήθως δηλωτικὰ τῆς εὐφυΐας αὐτῶν. Ἴπποι ὀνομαστοὶ ἀναφέρονται μετὰ ἄλλων, οἱ τῆς Ἡοῦς Λάμπων καὶ Φαέθων (Ὀδ. Ψ 246), οἱ τοῦ Ἀχιλλέως Ἐάνθος Βαλῖος καὶ Πήδασος (Ἰλ. Π 149, T 407), ὁ τοῦ Ἀγαμέμνονος Αἴθη (Ἰλ. Ψ 295), ὁ τοῦ Μενελάου πῶλος Πόδαγρος (Ἰλ. Ψι 295) ὁ τοῦ Ἀδράστου Ἀρείων, (Ἰλ. Ψ 246).

ἀγέλας, ὡς οἱ τοῦ Ἡλίου ἐν τῇ νήσῳ Θρινακίῃ, καὶ αἱ τοῦ βασιλέως τῆς Τροίας Ἐκχθονίου, τρισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν (Ἰλ. Γ' 221). Ἰππόβοτοι χῶραι ἀναφέρονται τὸ Ἄργος (Ἰλ. Β. 287), ἡ Τροίη (Ἰλ. Δ 202), ἡ Ἡλίας (Ὀδ. Φ 347), ἡ Τροία (Ἰλ. Ε 221, 551) κτλ.

Ὀρος. Λέγεται ῥωθῆς ἦτοι νωθρός· δὲν ἐθεωρεῖτο τοσοῦτον περιφρονητέον ζῶον, καθόσον πρὸς τοῦτον δὲν ὀκνεῖ νὰ παραβάλλῃ ὁ ποιητὴς τὸν ἀρήφιλον Αἴαντα, θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν καρτεροψυχίαν καὶ τὸ ἀνένδοτον αὐτοῦ, ὅτε ἡ πλάστιξ τῆς μάχης εἶχε κλίνει ὑπὲρ τῶν Τρώων καὶ ἀλαζῶνες εἶχον κατέλθει οὗτοι τῶν κοίλων πλοίων.

Ἡμίονος. Καλεῖται οὐρένς (Ἰλ. Ψ' 115)· μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ἵνα σύρῳσιν ἄρματα καὶ ζυγούς· ἐθεωρεῖτο ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον ζῶον, διὰ τοῦτο καὶ τίθεται ἡμίονος ὡς πρῶτον γέρας τῆς πυγμαχίας (Ἰλ. Ψ' 654), καὶ πρὸς ἄροσιν ἐχρησίμευσον οἱ ἡμίονοι προτιμώμενοι μάλιστα καὶ τῶν βοῶν.

ἀλλ' ὅτε δὴ ρ' ἀπὲν ὄσσον τ' ἐπὶ οὖρα πέλονται
ἡμιόνων—αἱ γάρ τε βοῶν προφερέστεραί εἰσιν
ἐλκόμεναι νειοῖα βαθείης πηκτὸν ἄροτρον». (Ἰλ. Κ 351).

καλεῖται τελαεργός (ἐργατικός, καρτερικός), καρτερῶνυξ, ἐντεσιεργός κτλ. πρὸς ἡμιόνους παραβάλλοντα διὰ τὴν κατερίαν, ὁ Μηριόνης καὶ ὁ Μενέλαος μεταφέροντες εἰς τὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ κρατεροῦ Αἴαντος τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου (Ἰλ. Φ 742).

Σκώληξ. Ὁ Ἀρπακλίων πεσὼν ὑπὸ τὸν ὀϊστὸν τοῦ Μηριόνου ἐλκετο ὡς σκώληξ· πιθανῶς ἐνταῦθα ἐννοεῖ τοὺς σκώληκας γενικῶς ἢ μᾶλλον τοὺς κοινούς τῆς γῆς σκώληκας (*Lumbicus terrestris*).

Ἰψ. Ὁ Ὀδυσσεὺς λαβὼν εἰς τὰς χεῖρας του τὸ περιφρημον αὐτοῦ τόξον, τὸ περιεργάζετο ἵνα ἴδῃ μὴ τυχὸν ἔφαγον τὰ κέρα οἱ ἵπες (Ὀδ. Φ 395). Κατὰ τινες εἶνε ὁ σάραξ (θρίψ), ἡ θρίψ ὁ κρούστης ἐπιστημονικῶς καλούμενος (*Anobium pertinax*), κατὰ τὸν Friedreich εἶνε δὲ ὁ κρούστης (*Ptinus Pertinax*). Ὁ Εὐστά-

Θιος λέγει ὅτι οἱ ἵπες ἦσαν ζωύφια ἐμφολεύοντα ἐν τοῖς κέρασι καὶ φθείροντα αὐτά. (1)

Κυνοραιοτής. Τὸ κοινῶς τσιμποῦρι, ἔντομον ἐκ τοῦ γένους τῶν κροτώνων, τοιούτων ἐμπλεως ἦτο ὁ κύων τοῦ Ὀδυσσέως (Ὀδ. Ρ 300).

Ἀκρίς. Ἀναφέρεται ὅτι ἦναπτον πυρὰ ἵνα ἀπομακρύνωσι τὰς ἀκρίδας.

«Αἱ ὑπὸ ριπῆς πυρὸς ἀκρίδες ἠερέθονται
φευγέμεναι ποταμόνδε» Ἰλ. Φ 12.

Ἀράχνη. Ἀναφέρονται μόνον οἱ ἱστοὶ τῆς ἀράχνης, ἀράχνια καλούμενοι· τοιαῦτα εἶχον ὑφανθῇ ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Ὀδυσσέως (Ὀδ. Π 35)· πρὸς λεπτὰ ἀράχνια παρὰβάλλονται τὰ περίφημα δεσμὰ ἅπερ ὁ Ἥφαιστος ἐφ' ἐλοτέχνησε διὰ τὴν ἄπιστον αὐτοῦ σύ-
νευον (Ὀδ. Θ 279).

Εὐλαί. Ἐκαλοῦντο οἱ ὑπὸ τῶν μυϊῶν ἐπὶ τῶν πτωμάτων γεννώμενοι σκώληκες. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐκφράζει τὸν φόβον μήπως μυῖαι ἐπικαθήσασαι ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Πατρόκλου γεννήσωσιν ἐν αὐτῷ εὐλάς, ἦτοι κάμπας ἢ σχαδόνας κατὰ λέξιν.

«μυῖαι καδῶσαι κατὰ χαλκοτύπους ὠτειλάς
εὐλάς ἐγγείνωνται, ἀεικίσσωσι δὲ νεκρὸν» Ἰλ. Τ 25.

καλεῖ αὐτὰς αἰόλους ἦτοι εὐκινήτους (Ἰλ. Χ 509), καὶ λέγει ὅτι αὐταὶ κατατρώγουσι τοὺς ἀρηϊφάτους (2) φῶτας.

2. Πτηνά.

Πετηνοὶ καλοῦνται γενικῶς τὰ πτηνά, ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν τῆς λέξεως ἔννοιαν, τὰ ἰπτάμενα δηλονότι ἐν οἷς καὶ ἔντομα πτερωτά, ὡς καὶ παρ' Ἀριστοτέ-

(1) Εὐστάθ. Ὀδ. 766. 15.

(2) τοὺς ἐν πολέμῳ φονευομένους.

λη (1), ὄρνις δὲ λέγεται μὲν καὶ καθ' ὅλου περὶ πτη-
νῶν ὡς ἐν 'Ιλ. Β 459.

«Τῶν δ', ὥστε' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῃ ἐν λειμῶνι, Καύστριου ἀμφὶ ρέεθρα,
ἔνθα καὶ ἔνθα πετῶνται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσιν.»

καὶ περὶ μαντικῶν ἰδίᾳ πτηνῶν, ὡς ἐν 'Ιλ. Ω 216 ἔνθα
ὁ θεοειδὴς γέρων Πρίαμος λέγει πρὸς τὴν ἄλοχον αὐ-
τοῦ Ἑκάβην.

«Μὴ μ' ἐθέλουτ' ἵεναι κατερύκανε, μηδὲ μοι αὐτὴ
ὄρνις ἐνὶ μεγάροισι κακὸς πέλεν.»

Οἰωνοὶ δὲ καλοῦνται μεγάλα ἀρπακτικὰ πτηνὰ
ἐκ τῆς ἰδιαίτερας πτήσεως τῶν ὁποίων προσεπάθουν
νὰ ἐξαγάγῃσι τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω λ. χ.
ἡ δεξιὰ πτήσις αὐτῶν ἐθεώρεῖτο ὡς καλὸν σημεῖον
(Ὅδ. Ο 532) κτλ.

Σκῶψ. Εἶδος γλαυκός· περὶ τούτου λέγει ὁ Αἰ-
λιανός· «Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς σκῶπας (ὧν καὶ Ὀμη-
ρος ἐν Ὀδυσσεΐᾳ μέμνηται λέγων, πολλοὺς περὶ τὸ ἀν-
τρον τῆς Καλυψοῦς εὐνάζεσθαι) γ. . . . λέγεται
δὲ ὁ σκῶψ οὗτος μικρότερος εἶναι γλαυκός καὶ τὴν χροάν
ἔχειν μολίβῳ προσεοικυῖαν τῷ βαθυτάτῳ, ἔχειν δὲ τὰ
πτερὰ αὐτοῦ φασι στίγματα ὑπόλευκα· ἀναφαίνει τε
δύο ἀπὸ τῶν ὀφρύων παρ' ἑκάτερον τὸν κρόταρον πτε-
ρά» (Αἰλ. περὶ Ζῴων ΙΕ, 28). ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ
Αἰλιανοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ μὲ γλαῦκα ὅμοιον ζῶον,
ὅπερ καὶ περὶ τὰς Ἀθήνας εὐρίσκεται καλεῖται δὲ ἐπι-
στημονικῶς Ἐφιάλτης ὁ Σκῶψ (Ephialtes Scops),
καὶ οὐχὶ ὡς ἄλλοι λέγουσιν ὁ νυκτοκόραξ, κ. μπουφός

(1) «Τῶν δὲ χερσαίων ἐστὶ τὰ μὲν πτηνὰ, ὥσπερ ὀρνί-
θες καὶ μέλιτται· τὰ δὲ πεζὰ.» Ἀριστ. περὶ Ζῴων Βιβλ. Α.
κεφ. 1.

λη (1), ὄρνις δὲ λέγεται μὲν καὶ καθ' ὅλου περὶ πτηνῶν ὡς ἐν 'Ιλ. Β 459.

«Τῶν δ', ὥστε' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
'Ασιφ ἐν λειμῶνι, Καύστριου ἀμφὶ ρέεθρα,
ἐνθα καὶ ἐνθα πετῶνται ἀγαλλόμεναι πετεργεσιν.»

καὶ περὶ μυητικῶν ἰδίᾳ πτηνῶν, ὡς ἐν 'Ιλ. Ω 216 ἐνθα ὁ θεοειδὴς γέρων Πρίαμος λέγει πρὸς τὴν ἄλοχον αὐτοῦ Ἐκάβην.

«Μὴ μ' ἐθέλουντ' ἵεναι κατερύκανε, μηδὲ μοι αὐτὴ
ὄρνις ἐνὶ μεγάροισι κακὸς πέλεν.»

Οἰωνοὶ δὲ καλοῦνται μεγάλα ἀρπακτικὰ πτηνὰ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας πτήσεως τῶν ὁποίων προσεπάθουν νὰ ἐξαγάγῃσι τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω λ. χ. ἡ δεξιὰ πτῆσις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ὡς καλὸν σημεῖον ('Οδ. Ο 532) κτλ.

Σκῶψ. Εἶδος γλαυκός· περὶ τούτου λέγει ὁ Αἰλιανός· «Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς σκῶπας (ὧν καὶ Ὀμηρος ἐν Ὀδυσσεΐᾳ μέμνηται λέγων, πολλοὺς περὶ τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εὐνάζεσθαι) χ. . . . λέγεται δὲ ὁ σκῶψ οὗτος μικρότερος εἶναι γλαυκός καὶ τὴν χροάν ἔχειν μολίβδω προσεοικυῖαν τῇ βαθυτάτῃ, ἔχειν δὲ τὰ πτερὰ αὐτοῦ φασι στίγματα ὑπόλευκα· ἀναφαίνει τε δύο ἀπὸ τῶν ὀφρύων παρ' ἑκάτερον τὸν κρόταφον πτερὰ» (Αἰλ. περὶ Ζῴων ΙΕ, 28)· ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Αἰλιανοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ μὲ γλαυκὰ ὅμοιον ζῶον, ὅπερ καὶ περὶ τὰς Ἀθήνας εὐρίσκεται καλεῖται δὲ ἐπιστημονικῶς Ἐφιάλτης ὁ Σκῶψ (Ephialtes Scops), καὶ οὐχὶ ὡς ἄλλοι λέγουσιν ὁ νυκτοκόραξ, κ. μπουφρος

(1) «Τῶν δὲ χειρσαίων ἐστὶ τὰ μὲν πτηνὰ, ὥσπερ ὀρνίθες καὶ μέλιτται· τὰ δὲ πεζά.» Ἀριστ. περὶ Ζῴων Βιβλ. Α. κεφ. 1.